ՀՀ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ ՀՀ-ՈՒՄ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ 2025-2028 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Գլխավոր տեղեկություն

Համար	N 482-L
Տիպ	Որոշում
Ակտի տիպ	Հիմնական ակտ
Կարգավիճակ	Գործում է (26.04.2025-մինչ օրս)
Սկզբնաղբյուր	Հրապարակվել է 25.04.2025
Ընդունող մարմին	ՀՀ կառավարություն
Ընդունման ամսաթիվ	23.04.2025
Ստորագրող մարմին	ՀՀ վարչապետ
Ստորագրման ամսաթիվ	25.04.2025
Ուժի մեջ մտնելու ամսաթիվ	26.04.2025

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

23 ապրիլի 2025 թվականի N 482-L

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ 2025-2028 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳԻՐԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ղեկավարվելով «Կառավարության կառուցվածքի և գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 11-րդ հոդվածի 8-րդ մասով՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը ***որոշում է.***

1. Հաստատել՝

1) Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների ռազմավարությունը՝ համաձայն N 1 հավելվածի.

2) Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների միջոցառումների ծրագիրը՝ համաձայն N 2 հավելվածի:

2. Միջոցառումների ծրագրում ներառված միջոցառումների պատասխանատու կատարող հանդիսացող՝ պետական կառավարման համակարգի մարմինների և տարածքային կառավարման մարմինների ղեկավարներին՝ մինչև յուրաքանչյուր տարվան հաջորդող փետրվարի 15-ը, յուրաքանչյուրն իր մասով, Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ներկայացնել տեղեկատվություն միջոցառումների ծրագրում ներառված միջոցառումների իրականացման ընթացքի մասին:

3. Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարին՝ մինչև յուրաքանչյուր տարվան հաջորդող մարտի 15-ը՝ միջոցառումների ծրագրում ներառված միջոցառումների նախորդ տարում ստացված և տվյալ տարվա համար ծրագրված արդյունքների վերաբերյալ ամփոփ հաշվետվությունը տեղադրել նախարարության պաշտոնական կայքէջում:

Հայաստանի Հանրապետության վարչապետ **Ն. Փաշինյան**

Երևան

25.04.2025
ՀԱՎԱՍՏՎԱԾ Է
ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ
ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

Հավելված N 1
ՀՀ կառավարության 2024 թվականի
ապրիլի 23-ի N 482 - Լ որոշման

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԳԵՆԴԵՐԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ 2025-2028 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

I. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՀԱՄԱՌՈՏ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

1. Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային հավասարության ապահովման քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների ռազմավարությունը (այսուհետ՝ Ռազմավարությունը) մշակվել է ի կատարումն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2021 թվականի նոյեմբերի 18-ի «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2021-2026 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը հաստատելու մասին» Հայաստանի Հանրապետության կառավարության N 1902-Լ որոշման N 1 հավելվածի 14.1-ին կետի:
2. Սույն Ռազմավարության մշակումը պայմանավորված է նաև Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թվականների ռազմավարության և վերջինիս միջոցառումների ծրագրերի ավարտի շրջափուլով, ինչպես նաև ստորև ներկայացվող Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստորագրված և վավերացված միջազգային կոնվենցիաների և հռչակագրերի դրույթներով:
3. Ռազմավարությունը սահմանում է գենդերային քաղաքականության առաջնահերթ ուղղությունները և ուղղված է հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում կանանց և

տղամարդկանց իրավունքների և հնարավորությունների իրացման համար նպաստավոր պայմանների ստեղծմանը:

4. Հայաստանը 1993 թվականին վավերացրել է Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիան (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women), որը գենդերային խտրականության հաղթահարման և գենդերային հավասարության հաստատմանն առնչվող միջազգային ամենաընդգրկուն փաստաթղթերից մեկն է: Փաստաթուղթը պարտավորեցնում է մասնակից պետություններին միջոցներ ձեռնարկել կանանց նկատմամբ խտրականությունը վերացնելու և գենդերային հավասարության հասնելու համար:
5. Հայաստանը ստորագրել է նաև մեկ այլ ռազմավարական փաստաթուղթ՝ Պեկինի հռչակագիրը և Գործողությունների ծրագիրը, որն ընդունվել է 1995 թվականին Կանանց նվիրված չորրորդ համաշխարհային խորհրդաժողովում: Խորհրդաժողովի մասնակից պետությունները պարտավորություններ են ստանձնել մշակել և իրականացնել գենդերային հավասարության ազգային ռազմավարություններ և քաղաքականություններ:
6. Հայաստանը, ՄԱԿ-ի մյուս անդամ երկրների հետ միասին, նաև պարտավորվել է հասնել ՄԱԿ-ի Կայուն զարգացման նպատակներին (ԿԶՆ), որոնցից 5-րդ նպատակն ամբողջությամբ ուղղված է գենդերային հավասարության ապահովմանն ու բոլոր կանանց և աղջիկների հզորացմանը: Այն նույնպես հորդորում է կիրառել գենդերային հավասարության ապահովման գործուն և կայուն կառուցակարգեր և քաղաքականություններ:
7. 2018 թվականին Հայաստանը ստորագրել է նաև Եվրոպայի խորհրդի Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին կոնվենցիան (Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence): Կոնվենցիան ընդգծում է գենդերային բռնության դեմ համապարփակ, համալիր և համակարգված արձագանքման, լուծումների, կառուցակարգերի և քաղաքականության մշակման անհրաժեշտությունը:

8. Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը վերջին տարիներին պետական մարմինների գործունեության շրջանակում համագործակցելով միջազգային և հասարակական կազմակերպությունների հետ հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում իրականացրել է գենդերային հավասարության ապահովմանն ուղղված միջոցառումներ, որի արդյունքում որոշակիորեն բարելավվել են կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման համար անհրաժեշտ նախապայմաններն ու միջավայրը:
9. Ըստ 2023 թվականի Եվրոպական տնտեսական ֆորումի «Գլոբալ գենդերային խզվածք» զեկույցի՝ 146 երկրների ցանկում Հայաստանը զբաղեցրել է 61-րդ տեղը, որը նախորդ տարիների համեմատությամբ զգալի առաջընթաց է երկրի համար:
10. Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ լիարժեք գենդերային հավասարության հասնելու ճանապարհին ինչպես ամբողջ աշխարհում, այնպես էլ Հայաստանում դեռևս առկա են բազմաթիվ և տարաբնույթ խոչընդոտներ և մարտահրավերներ, որոնց հաղթահարումը պահանջում է համալիր և ռազմավարական մոտեցումներ:
11. Գենդերային հավասարության ապահովման ռազմավարության հերթական շրջափուլի (2025-2028 թվականների) մշակման Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նախաձեռնությունը հաստատում է իր քաղաքական կամքն ու պատրաստակամությունը՝ խնդիրը պետության հովանու ներքո վերցնելու, այն է՝ ռազմավարական գերակայություններ և քաղաքական լուծումներ առաջարկելու և դրանք հետևողականորեն իրականացնելու հարցում:

II. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

12. Սույն Ռազմավարությունը նախագիծը մշակվել է մասնակցային և փաստահեն սկզբունքների համաձայն՝ ապահովելով տարբեր շահակիցների ներգրավվումը՝ առաջնային տվյալների հավաքագրման նպատակով, ոլորտային և միջոլորտային տարբեր խմբերի հետ անցկացնելով հանդիպումներ, ֆոկուս խմբային քննարկումներ և

փորձագիտական հարցազրույցներ: Սա հնարավորություն է տվել ապահովելու ընդգրկուն և մասնակցային քաղաքականություն:

13. Ֆոկուս խմբային քննարկումներին և հարցազրույցներին մասնակցել են պետական և ինքնակառավարման մարմինների, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության և միջազգային կառույցների ներկայացուցիչներ, ոլորտի փորձագետներ և այլ շահակից խմբեր:
14. Բացի վերոնշյալ մեթոդների կիրառմամբ առաջնային տվյալների հավաքագրումից, սույն նախագծի մշակման համար հիմք են հանդիսացել նաև Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության, պետական այլ գերատեսչությունների և կառույցների, միջազգային և տեղական գործընկերների կողմից իրականացված տարբեր հետազոտությունները, զեկույցներն ու վերլուծությունները, մի շարք գերատեսչությունների կատարողականներն ու հաշվետվությունները, որոնք ուղղված են եղել Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային խնդիրների վերլուծությանը, մշտադիտարկմանն ու գնահատմանը:
15. Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման հարցերով կոմիտեի 2022 թվականի հոկտեմբերի 12-ին և 13-ին տեղի ունեցած 1913-րդ և 1915-րդ նիստերի ընթացքում (CEDAW/C/SR.1913 և CEDAW/C/SR.1915) քննարկվել է Հայաստանի յոթերորդ պարբերական զեկույցը (CEDAW/C/ARM/7): Կոմիտեն բարձր է գնահատել Հայաստանի կողմից տարբեր ոլորտներում գրանցած առաջընթացն ու հաջողությունները՝ միևնույն ժամանակ Հայաստանին ներկայացնելով մի շարք հանձնարարականներ, որոնք ներառվել են սույն Ռազմավարության մեջ, ինչպես նաև վերջինիս միջոցառումների պլանում:
16. Նախագծի մշակման համար կարևոր է եղել նաև Հայաստանի Հանրապետության 2019-2023 թվականների գենդերային պետական ռազմավարության շրջանակում իրականացված աշխատանքների և միջոցառումների գնահատումը՝ կատարված ՄԱԿ-Կանայք կազմակերպության կողմից: Գնահատման արդյունքում արձանագրվել է, որ

հաջորդիվ մշակվող ռազմավարական ծրագրերի մեջ անհրաժեշտ է կատարել համապատասխան միջոցառումների ծախսերի հաշվարկում և բյուջետավորում:

17. Ռազմավարության համատեքստում կարևորվում է նաև ըստ սեռի և տարիքի տարաբաժանված տվյալների հավաքագրումը, ինչպես նաև դրանց վերլուծությունը, որը կարևոր է պետական ծրագրերի ու այլ ռազմավարությունների մշակման համար, ինչպես նաև գենդերազգայուն և ծրագրային բյուջեների կազմման գործընթացներում թե' պետական, թե' տեղական մակարդակներում:
18. 2025-2028 թվականների Ռազմավարության շրջանակներում կարևորվել են նախկին ռազմավարության մեջ տեղ գտած հինգ գերակա ուղղությունները (այսուհետ՝ գերակայություններ): Դրանցից չորսը պահպանվել են սույն Ռազմավարության մեջ որպես գերակայություններ, իսկ մեկը՝ ներկառուցվել մնացած բոլոր գերակայություններում: Դրանց ավելացել է ևս երկու ուղղություն՝ ըստ առկա իրավիճակի, ոլորտային խնդիրների առաջնայնության և անհրաժեշտության՝ հաշվի առնելով նաև պետությանը տրված հանձնարարականները:
19. Այսպիսով, 2025-2028 թվականների Ռազմավարությունը սահմանում է գենդերային քաղաքականության վեց գերակայություն՝ կառավարման և որոշումների ընդունման մակարդակների, սոցիալ-տնտեսության և աշխատանքային, կրթության և գիտության, առողջապահության, գենդերային բռնության, ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման և կլիմայի ոլորտներում:
20. Այդ գերակայություններն ուղղված են նշված ոլորտներում կանանց և տղամարդկանց իրավունքների կիրարկման ու հնարավորությունների իրացման համար բարենպաստ և դրական միջավայրի ստեղծմանը՝ առաջնորդվելով նաև Հայաստանի Հանրապետության ստանձնած պարտավորություններով:
21. Համապատասխանաբար յուրաքանչյուր գերակայության համար առանձնացվել են ոլորտային խնդիրների լուծմանն ուղղված նպատակները և ակնկալվող արդյունքները: Ակնկալվող արդյունքներն ավելի առարկայական ներկայացվել են Ռազմավարության միջոցառումների ծրագրում:

22. Ելակետային իրավիճակը նկարագրվում է Ռազմավարության բուն տեքստում՝ յուրաքանչյուր գերակայության վերաբերյալ առանձին: Յուրաքանչյուր գերակայություն, բացի տվյալ ոլորտի իրավիճակի համառոտ վերլուծություն-նկարագիրը տրամադրելուց, ներկայացնում է նաև գերակայության նպատակներն ու ակնկալվող արդյունքները:
23. Միջոցառումների ծրագրով սահմանվում են գերակա ուղղություններից և նպատակներից բխող գործողությունները՝ դրանց կատարման համար պատասխանատու մարմնի, կատարման վերջնաժամկետի, ակնկալվող արդյունքների, արդյունքային ցուցանիշների և յուրաքանչյուր գործողության համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների ակնկալվող աղբյուրի նախատեսմամբ:
24. Միջոցառումների արդյունավետ իրականացման տեսանկյունից կարևորվում է Հայաստանի Հանրապետությունում գործընկերների, այդ թվում՝ տեղական, միջազգային ու տարածաշրջանային կազմակերպությունների կողմից տրամադրվող ֆինանսական, տեխնիկական և փորձագիտական աջակցությունը:
25. Ռազմավարության միջոցառումների ծրագրի արդյունավետ իրականացումը կնպաստի ներառական ժողովրդավարության ամրապնդմանը, ինչպես նաև Հայաստանում ավելի ապահով, պաշտպանված և զարգացած միջավայր ապահովելուն՝ բոլոր քաղաքացիների և Հայաստանում բնակվող յուրաքանչյուր անհատի համար:

III. ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳԻՐ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ, ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ ԵՎ ԱԿՆԿԱԼՎՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐ

26. Ռազմավարության գերակայությունների նպատակները և խնդիրները սահմանվել են փաստահեն տեղեկությունների և տվյալների առաջնային ու երկրորդային վերլուծության արդյունքում՝ յուրաքանչյուր ոլորտում ակնկալվող փոփոխության տեսության ներկառուցմամբ՝ այդ փոփոխություններին հասնելու համար թիրախային

միջոցառումներ պլանավորելով և արդյունքների գնահատման ցուցանիշներ սահմանելով:

27. Ռազմավարությունն առաջնորդվում է համալիր մոտեցմամբ՝ բացառելու կանանց և աղջիկների կրկնակի խոցելիությունը, ինչպես նաև հաշմանդամություն ունեցող անձանց՝ մարդու իրավունքների սկզբունքներով և այդ իրավունքները կիրարկելու համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման անհրաժեշտությամբ, այսպիսով՝ բոլոր գերակայություններում բոլոր անհրաժեշտ հատվածներում համապատասխան դիտարկումներ կատարելով:

28. **Գերակայություն 1.** Կառավարման բոլոր ոլորտներում և որոշումների ընդունման մակարդակում գենդերային խտրականության հաղթահարում. Կանանց առաջխաղացման ազգային մեխանիզմի կատարելագործում, կանանց և տղամարդկանց հավասար ու լիարժեք մասնակցության հնարավորությունների ապահովում և ընդլայնում:

29. Սույն գերակայության նպատակները սահմանվել են ոլորտում առկա և քարտեզագրված խնդիրների հիման վրա՝ ստացված առաջնային և երկրորդային տվյալների վերլուծությունից, ինչպես նաև գենդերային հավասարություն, բազմազանություն, մասնակցայնություն, ներառական կառավարում և ժողովրդավարություն խթանող տեսլականի և սկզբունքների հիման վրա:

30. Գերակայության շրջանակում բոլոր ջանքերն ուղղված են պետական քաղաքականության և կառավարման բոլոր ոլորտներում գենդերային հավասարության հասնելուն, մասնավորապես՝ մասնակցային, ներառական և հասանելի քաղաքական դաշտ ապահովելուն, որտեղ կանայք և տղամարդիկ, այդ թվում՝ տարբեր խոցելի խմբերի ներկայացուցիչները, կարող են ակտիվորեն և լիարժեք մասնակցել և հավասարապես նշանակալից ազդեցություն ունենալ կառավարման մակարդակում և որոշումների կայացման գործընթացների վրա:

31. **Իրավիճակի նկարագիր և գնահատում.**

Վերջին տարիներին Հայաստանի Հանրապետությունում կանանց քաղաքական մասնակցության ցուցանիշներում արձանագրվել է որոշակի առաջընթաց, այնուամենայնիվ, այս ոլորտում գենդերային հավասարությունը դեռևս շարունակում է մնալ հիմնական մարտահրավերներից մեկը, իսկ խնդիրների հարացույցը ուրվագծում է այն շրջանակը, որը սույն գերակայության նպատակների համար հիմք է հանդիսանում:

32. 2023 թվականի Կանայք քաղաքականության մեջ ցուցանիշի համաձայն՝ Հայաստանը զգալիորեն բարելավել է իր դիրքերը՝ հիմնականում ի շնորհիվ կանանց թվի աճին ՀՀ ազգային ժողովում: Այսպես, եթե, ըստ 2020 թվականի «Կանայք քաղաքականության մեջ» զեկույցի տվյալների, 189 երկրների հարացույցում Հայաստանը գտնվում էր 81-րդ տեղում՝ կանայք ազգային ժողովում ենթացուցիչով, ապա 2023 թվականին, նույն ենթացուցիչի համաձայն, 186 երկրների հարացույցում Հայաստանը զբաղեցրել է 43-րդ տեղը:

33. Նմանատիպ տվյալներ արձանագրվել են նաև՝ համաձայն Գենդերային խզման ցուցանիշի ամենամյա զեկույցների. 2020 թվականի կանանց քաղաքական հզորացման ենթացուցանիշով՝ 152 երկրների ցանկում Հայաստանը գտնվել է 98-րդ տեղում[1], իսկ արդեն 2023 թվականին Հայաստանը զգալի աճ է գրանցել՝ գտնվելով 61-րդ տեղում: Սակայն գործադիր իշխանության առանցքային մարմինների անդամների շարքում կանայք շարունակում են հիմնականում բացակայել: Հայաստանի Հանրապետության վիճակագրական կոմիտեի 2023 թվականի տվյալների համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում 12 նախարարներից միայն 2-ը, իսկ 45 փոխնախարարներից միայն 8-ն են եղել կանայք, իսկ 2024 թվականին նախարարների թիվն ավելացել է՝ կազմելով 4 կին նախարար: Հատկանշական է, որ նախարարությունների

[1] Տե՛ս https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf:

աշխատակազմերի մեծամասնությունը, այն է՝ հիմնական աշխատանք իրականացնող կազմը, կանայք են՝ շուրջ 54%:[2]

34. Կանանց թիվը համեմատաբար մեծ է Ներքին գործերի նախարարության փրկարար ծառայությունում (69%), Առողջապահության (69%) և Կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություններում (68%):
35. Կանանց ներգրավվածությունն առավել ցածր է Պաշտպանության (42%) և Արտաքին գործերի (52%) նախարարություններում:
36. Կանանց թիվը գրեթե երկու անգամ ավելի փոքր է ընդհանուր դատավորների շրջանում (31%), ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի դատավորների շրջանում (11%):[3]
37. Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական կորպուսում դեսպանների մեջ կանայք 14% են կազմում:[4]
38. Կանայք շարունակում են ներկայացված չլինել անվտանգային հիմնահարցերի գործընթացներում:
39. Կանանց ներկայացվածությունը տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ևս մնում է բավականին ցածր. Հայաստանում չկա կին մարզպետ, համայնքապետարանների ղեկավարների շրջանում կանայք միայն 6%--են կազմում, ավագանու անդամների մեջ՝ 29%-ը:[5] Խնդրի պատճառը կարծրատիպային մտածելակերպն է, ինչպես նաև սոցիալական երաշխիքների բացակայությունը:
40. Հայաստանում Ազգային ժողովում կանայք կազմում եմ 36%: Այնուհանդերձ, 8-րդ գումարման Ազգային ժողովի ղեկավար կազմում անհամաչափ ցածր է կին պատգամավորների ներկայացվածությունը: 2023 թվականի տվյալների համաձայն

[2] «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2023» վիճակագրական գրքույկ, էջ 101:
[3] Տե՛ս նա[3]և CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 29:
[4] «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2023» վիճակագրական գրքույկ, էջ 106:
[5] «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2023» վիճակագրական գրքույկ, էջ 106:

կանայք ընդամենը 10.5%-ով են ներկայացված Ազգային ժողովի խորհրդի կազմում՝ գլխավորելով վերջինիս 12 մշտական հանձնաժողովներից միայն 2-ը:[6]

41. Հարկ է նաև նշել, որ քվոտաների համակարգի ներդրումն ըստ էության դրական ազդեցություն է թողել կանանց քաղաքական ներկայացվածության վրա, սակայն քանակական ազդեցությունից բացի անհրաժեշտ են նաև որակական փոփոխություններ: Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքի 2020 թվականին ընդունված փոփոխություններով, բացի Երևանի, Գյումրիի և Վանաձորի ՏԻՄ ընտրություններից, կուսակցությունների ցուցակներում թեկնածուների սեռերի առնվազն 30/70 հարաբերակցություն սահմանող քվոտան կիրառվել է նաև համամասնական ընտրակարգով անցկացվող 4000-ից ավելի ընտրող ունեցող համայնքների ՏԻՄ ընտրություններում, ինչի հետևանքով կանանց ներկայացվածությունը ՏԻՄ-երում աճել է:[7]

42. 2023 թվականի Գենդերային սոցիալական նորմերի ցուցանիշի համաձայն՝ Հայաստանի բնակչության 58%-ը որոշակի կողմնակալություն ունի կանանց քաղաքական մասնակցության վերաբերյալ: Մասնավորապես, կանանց քաղաքական մասնակցության վերաբերյալ առկա է կանանց և տղամարդկանց դերերի կարծրատիպային և խտրական մոտեցում:[8]

43. ՄԱԿ-Կանայք և ՄԱԿ-ի բնակչության հիմնադրամի համատեղ իրականացված «Արևելյան գործընկերության երկրներում կարծրատիպերի ելակետային ուսումնասիրության» տվյալների համաձայն Հայաստանում հարցված կանանց 45%-ը և տղամարդկանց 56%-ն ասել են, որ չէին ցանկանա ավելի շատ կանանց տեսնել քաղաքականության մեջ, ընդ որում, կանանց քաղաքական մասնակցության վերաբերյալ նման կողմնակալ վերաբերմունք ունի նաև 18-35 տարեկան երիտասարդների 53%-ը:[9]

[6] Տե՛ս https://womennet.am/women-in-power-stereotypes/:
[7] Տե՛ս https://oxygen.org.am/wp-content/uploads/2021/03/Women-PP_Arm.pdf:
[8] Տե՛ս https://hdr.undp.org/content/2023-gender-social-norms-index-gsni#/indicies/GSNI:
[9] Տե՛ս https://womennet.am/women-in-power-stereotypes/:

44. Քաղաքականության մեջ կանանց նկատմամբ կողմնակալ վերաբերմունքի մասին է փաստում նաև այն, որ հարցված տղամարդկանց 53%-ը և կանանց 44%-ը կարծում են, որ տղամարդիկ ավելի լավ են աշխատում բարձրագույն քաղաքական պաշտոններում, ավելի լավ քաղաքական առաջնորդներ են:[10]
45. Միաժամանակ, հարկ է նաև նկատել, որ տվյալներում կարելի է արձանագրել զգալի գենդերային տարբերություններ: Այսպես, կանանց կեսից ավելին՝ 54%-ն ասել է, որ իրենց ավելի հարմարավետ են զգում, երբ կին ղեկավար ունեն: Տղամարդկանց 35%-ն է նման կարծիք հայտնել:[11]
46. Համաձայն Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի կողմից իրականացված հարցման արդյունքների՝ Հայաստանի բնակչության 80%-ը համարում է, որ քաղաքականության մեջ կանանց պասիվությունը պայմանավորված է կանանց զբաղվածությամբ տնային գործերով և երեխաների խնամքով: Միևնույն ժամանակ, ավելի շատ կանայք, քան տղամարդիկ համամիտ են այն մտքի հետ, որ կարևոր պատճառներից է նաև այն, որ կանայք չունեն իրենց ընտանիքների աջակցությունը (59% կանայք, 44% տղամարդիկ, համապատասխանաբար), ինչպես նաև իրենց քաղաքական կուսակցությունների աջակցությունը (50% կանայք, 40% տղամարդիկ, համապատասխանաբար):[12]
47. Մեդիան սահմանում, ներկայացնում և վերարտադրում է սոցիալական նորմեր և վարքագծի չափանիշներ՝ այս համատեքստում հասարակությանը հաճախ նաև պարտադրելով կնոջ դերի և նշանակության մասին խեղաթյուրված ընկալում և վերարտադրելով կանանց առաջընթացը, այդ թվում՝ քաղաքական ոլորտում, խոչընդոտող խտրական վերաբերմունքը, կարծրատիպերն ու միֆերը: Մինչդեռ

[10] Տե՛ս հղում N7:
[11] Տե՛ս հղում N 7:
[12] Տե՛ս https://www.iri.org/wp-content/uploads/2021/01/womens_political_participation_breavis_iri_results_presentation_final_07.01.2021.pdf:

մեդիան կարող է աջակցել կանանց դերի բարձրացմանը հանրության շրջանում և կնոջ նշանակության մասին հանրային ընկալումների դրական փոփոխությանը:[13]

48. **Նպատակներ `**

1) Քաղաքական և կառավարման ոլորտներում կանանց առաջխաղացմանն ուղղված ազգային կառուցակարգերի վերանայում և կատարելագործում:[14]
2) Օրենսդիր, գործադիր, դատական իշխանության մարմիններում, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կառավարման ու որոշումների կայացման մակարդակներում, այդ թվում՝ ընտրովի և նշանակովի ղեկավար պաշտոններում, կանանց ներկայացվածության և մասնակցության խթանում, այդ թվում՝ օրենսդրական բարեփոխումների իրականացում:
3) Կին քաղաքական գործիչների, ինչպես նաև օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանություններում, տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրովի պաշտոններում, համայնքային վարչական պաշտոններում և որոշումների ընդունման մակարդակներում ընդգրկված կանանց զորեղացում և առաջխաղացման կառուցակարգերի բարելավում:
4) Կառավարման մակարդակում և որոշումների կայացման գործընթացներում ընդգրկված կանանց և տղամարդկանց գենդերազգայունության զարգացում:
5) Քաղաքական կուսակցությունների կողմից գենդերազգայուն քաղաքականությունների մշակում և պրակտիկաների կիրառում:
6) Պաշտոնական բանակցային գործընթացներում, այդ թվում՝ անվտանգության և պաշտպանության ոլորտներում կանանց ներգրավվածության խթանում:

[13] «Պետական քաղաքականության դերը ԶԼՄ-ներում կանանց ոչ կարծրատիպային կերպարի ձեւավորման հարցում» // «Կանայք քաղաքականության, հանրային կառավարման եւ քաղաքացիական հասարակության մեջ» ծրագրի շրջանակներում ՔՀԿ - ԱԺ համագործակցության հարթակի հանդիպում, Օսքեջեն հիմնադրամ, ՄԱԿԶԾ, 2023 թ.**:** «Ուղեցույց գենդերային հավասարության եւ կանանց նկատմամբ բռնության վերաբերյալ Հայաստանի լրագրողների եւ լրատվամիջոցների համար», հեղ.՝ Ի.Բալաբանովա, Ա. Կոջոյան, Եվրոպայի խորհուրդ, 2020: Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 23 ա եւ բ, 24 բ:

[14] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 29, 30 ա եւ բ:

7) Մեդիայի կողմից իրականացվող լուսաբանումներում գենդերազգայունության բարձրացում:

49. **Ակնկալվող արդյունքներ՝**

1) Քաղաքական և կառավարման ոլորտում կանանց առաջխաղացման ազգային կառուցակարգերը բարելավված են:
2) Օրենսդիր, գործադիր, դատական իշխանության մարմիններում, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կառավարման ու որոշումների կայացման մակարդակներում, ներառյալ՝ ընտրովի և նշանակովի պաշտոններում, կանանց ներկայացվածությունը և ընդլայնված ու լիարժեք մասնակցությունն ապահովված են, օրենսդրական դաշտը բարելավված է:
3) Օրենսդիր, գործադիր, դատական իշխանություններում ղեկավար պաշտոններում և որոշումների ընդունման մակարդակում գործող կին պաշտոնյաների ազդեցության բարձրացումն ապահովված է, կարողությունները՝ զարգացած, այդ թվում՝ առաջնորդության հմտությունները՝ բարելավված:
4) Կառավարման մակարդակում և որոշումների կայացման գործընթացներում կանանց նկատմամբ գենդերային կարծրատիպերը և խտրականությունը նվազեցված են, այդ թվում՝ ատելության խոսքը, իսկ կանանց և տղամարդկանց միջև միմյանց նկատմամբ ձևավորված է սոլիդարություն:
5) Քաղաքական կուսակցությունների ներսում ղեկավարության և թեկնածուների ընտրության գործընթացներում ներառականությունը և բազմազանությունը հաստատված են, մասնավորապես՝ կանանց քաղաքական ակտիվ ներգրավվածությունն ապահովված է, այդ թվում՝ տարբեր խոցելի խմբերից:
6) Պաշտոնական բանակցային գործընթացներում, այդ թվում՝ անվտանգության և պաշտպանության ոլորտներում, գրանցված է կանանց ներկայացվածության

աճ, դրանից բխող ընդհանուր բանակցային գործընթացների գենդերազգայունությունը բարձրացված է:

7) Մեդիայի կողմից իրականացվող լուսաբանումները գենդերազգայուն են, կանանց հավասարակշռված ներկայացվածությունն ապահովված է:

50. **Հիմնական ցուցանիշներ՝**

1. Հանրային ծառայողների գենդերազգայունության բարձրացում:
2. Բարելավված օրենսդրական դաշտի առկայություն:
3. Ոլորտային քաղաքականություններում քվոտավորման մեխանիզմների բարելավում:
4. Հանրային քաղաքականության շրջանակում, ոլորտային ռազմավարություններում գենդերային ազդեցության գնահատման գործիքակազմի առկայություն:
5. Հանրային ծառայողների և վերապատրաստման ծրագրերում գենդերազգայունություն ապահովող թեմաների և ուսումնական նյութերի թիվ:
6. Հանրային ծառայողների իրականացված վերապատրաստումների թիվ՝ գենդերային գիտելիքի և կարողությունների վերաբերյալ:
7. Գենդերային թեմաներին և խնդիրներին առնչվող Հանրային իրազեկման միջոցառումների թիվ և մասնաբաժին:

51. **Գերակայություն 2.** Սոցիալ-տնտեսական բնագավառում՝ աշխատաշուկայում, տնտեսության տարբեր ճյուղերում, աշխատանքային գործունեության մեջ գենդերազգայուն մոտեցումների խրախուսում, աշխատուժի գենդերային խզվածքի նվազում և աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների բարելավում:

52. Սույն գերակայության շրջանակում բոլոր ջանքերն ուղղված են աշխատաշուկայի, զբաղվածության, տնտեսության ոլորտում գենդերազգայուն մոտեցումների

խրախուսմանը, աշխատուժի սեռային խզվածքի նվազեցմանը, կանանց սոցիալ-տնտեսական ակտիվության խրախուսմանը և աշխատանքի պաշտպանության կառուցակարգերի բարելավմանը, ներառյալ՝ աշխատանքային գործունեության մեջ խնամառության աշխատանքի պաշտպանությանը:

53. Այս գերակայության շրջանակում կարևոր է կանանց և տղամարդկանց սոցիալ-տնտեսական կյանքում հավասար ներգրավվածության և առաջխաղացման խթանումը, սակայն ոլորտում առկա իրավիճակի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ կանայք (ներառյալ՝ երիտասարդ, հաշմանդամություն ունեցող, ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչ, գյուղաբնակ, տեղահանված, փախստական կամ փախստականի նման կարգավիճակ ունեցող, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող կանայք և այլ խոցելի խմբերից) ավելի խոցելի են, և վերջիններիս ներգրավվածության և առաջխաղացման հարցը դառնում է առաջնային և առանցքային:

54. **Իրավիճակի նկարագիր և գնահատում.**

Կանանց և տղամարդկանց զբաղվածության ոլորտում հավասար հնարավորությունների ապահովումը, աշխատաշուկայում կանանց մասնակցության բարձրացումը, մասնագիտական առաջխաղացումը, մարդկային կապիտալի առավել նպատակային կառավարումն առանցքային գերակայություն է, որն ուղղված է կանանց տնտեսական ներուժի իրացմանը, սոցիալ-տնտեսական միջավայրում վերջիններիս լիարժեք ինտեգրմանն ու ներառականության խթանմանը:

55. Այս գերակայությունն առանցքային նշանակություն ունի սոցիալ-տնտեսական կյանքում կանանց մասնակցության կառուցակարգերի բարելավման և առկա մարտահրավերների լուծման առումով:

56. Ռազմավարական առումով առաջադրված նպատակներին համահունչ առկա է որոշակի առաջընթաց: Այսպես՝ համաձայն 2023 թվականի «Գլոբալ գենդերային խզվածք» զեկույցի՝ կանանց տնտեսական գործունեության ոլորտում Հայաստանը, ընդհանուր առմամբ, գրանցել է առաջընթաց.146 երկրների շարքում Հայաստանը

զբաղեցնում է 52-րդ տեղը՝ 0-ից 1 բալային սանդղակում ունենալով «տնտեսական մասնակցություն և հնարավորություն» բաղադրիչի 0.716 միավոր: Հարկ է նկատել, որ 2022 թվականին երկրի ցուցանիշը եղել է համեմատաբար ավելի ցածր՝ Հայաստանը զբաղեցրել է 84-րդ տեղը՝ վերոնշյալ բաղադրիչում ունենալով 0.669 միավոր:

57. 2018 թվականի համեմատ՝ 2022 թվականին միջին ամսական աշխատավարձերի (վաստակների) սեռային խզվածքը աճել է 3.9 տոկոսային կետով[15] 2022 թվականին ՀՀ-ում կանանց միջին վաստակը կազմել է տղամարդկանց վաստակի 60.8 տոկոսը կամ վարձատրության սեռային խզվածքը կազմել է 39.2 տոկոս:

58. Վերոնշյալ թվերը տեսանելիորեն փաստում են, որ դեռևս առկա են լրջագույն մարտահրավերներ, որոնք հիմնավորված են հետևյալ տվյալներով՝ ձեռներեցության ծրագրերը, որոնք ուղղված են կանանց սոցիալ-տնտեսական խթանմանը, կարևոր են, սակայն պետք է համալրվեն նաև զբաղվածության այլ ոլորտի նպատակաուղղված ծրագրերով: Սա պայմանավորված է նրանով, որ բնակչության, այդ թվում՝ կանանց շրջանում ոչ բոլորն ունեն հնարավորություն կամ ցանկություն ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու՝ պայմանավորված մի շարք գործոններով:

59. Չնայած կանանց աշխատուժի տնտեսական հզորացմանն ուղղված ընթացիկ ծրագրերին՝ 2022 թվականին կանանց և տղամարդկանց աշխատուժի մասնակցության մակարդակի սեռային խզվածքը 2021 թվականի համեմատ աճել է 0.6 տոկոսային կետով՝ կազմելով 32.3%: Այն շարունակում է բարձր մնալ հատկապես 25-34 տարիքային խմբում (41%)՝ թեև 2021 թվականի համեմատ արձանագրվել է 1 տոկոսային կետով նվազում: Այս տարիքային խմբում խզվածքի բարձր ցուցանիշը հիմնականում պայմանավորված է ընտանեկան պարտականություններով ծանրաբեռնվածությամբ[16], երբ հատկապես դժվարանում է աշխատանք-ընտանիք հավասարակշռումը: Սա տարիքային այն միջակայքն է, երբ կանայք սովորաբար ընտանիք են կազմում և խնամում փոքր երեխաներին, որի արդյունքում նրանց զգալի մասը

[15] Տե՛ս «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2023» վիճակագրական գրքույկ, էջ 87:
[16] Տե՛ս «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2023» վիճակագրական գրքույկ»:

ժամանակավորապես դադարեցնում է աշխատանքը կամ հետաձգում աշխատանք փնտրելու գործընթացը:[17]

60. Գենդերային խզվածքն ի վնաս կանանց շարունակում է բարձր մնալ նաև զբաղվածության մեջ. 2022 թվականի դրությամբ 15-74 տարեկան կանանց զբաղվածության մակարդակը կազմել է 41%, մինչդեռ նույն տարիքի տղամարդկանցը՝ 62%: Երկու սեռերի դեպքում էլ ցուցանիշը 2021 թվականի համեմատ բարելավվել է:

61. Գործատուների և ինքնազբաղվածների մեծամասնությունը տղամարդիկ են (64%), մինչդեռ առանց վարձատրության աշխատողների մեջ կանայք կրկնակի անգամ գերազանցում են տղամարդկանց (67%): Այն ներառում է նաև գյուղատնտեսական ոլորտում գործունեությունը, որտեղ կանայք ավելի հաճախ ներգրավված են ավանդական, ցածր արտադրողական գյուղատնտեսական գործունեության մեջ[18]: Այս խմբում հատկապես խոցելի են գյուղաբնակ կանայք, քանի որ շատ հաճախ հողի կամ ագրոբիզնեսի սեփականատեր չեն և աշխատում են որպես ցածր հմտություն ունեցող բանվորական աշխատուժ՝ նվազագույն վարձատրությամբ կամ առանց դրա՝ որպես ընտանեկան գործում աջակցող, չվարձատրվող անդամ:

62. Աշխատաշուկայում սեռային խզվածքի նվազեցմանն ուղղված քայլեր կատարվել են, սակայն հիմնականում արվել են փոքր ծավալի մեծ սփռվածության ծրագրեր, որոնք ընդգրկուն ծածկույթ չունեն: Մինչդեռ կարևոր են կանանց զբաղվածության ռազմավարական պլանավորմանն ուղղված համալիր, բնակչության լայն զանգվածներին ներառող մոտեցումները:

63. Ղեկավար պաշտոններում գենդերային խզվածքը շարունակում է մնալ կայուն բարձր. 2022 թվականի դրությամբ ղեկավար պաշտոն զբաղեցնող տղամարդիկ գերազանցել են նույն խմբի կանանց 2.4 անգամ: Մի քանի գործոններ նպաստում են այս անհավասարակշռությանը: Դրանց լուծումը պահանջում է նպատակաուղղված և կայուն

[17] Տե՛ս նաեւ՝ Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 35 դ:

[18] Տե'ս https://documents1.worldbank.org/curated/en/619011497437361947/pdf/106933-ARMENIAN-PUBLIC-Synthesis-Final-Arm-June4-EDIT-M-final-06-12-17.pdf:

ջանքեր: Այդպիսիք են շարունակում մնալ, օրինակ՝ թե՛ հասարակության, թե՛ գործատուների կողմից գենդերային դերերի և կարողությունների մասին ուղղակի և անուղղակի կողմնակալ, կարծրատիպային մոտեցումները, աշխատանք-ընտանիք հավասարակշռման դժվարությունները: Կանայք հաճախ բախվում են մարտահրավերների՝ գտնելու մենթորներ, երաշխավորողներ կամ հովանավորներ, ովքեր կարող են օգնել նրանց հիմնելու սեփական ձեռնարկատիրական գործունեությունը, նույնիսկ եթե այն սկզբնական շրջանում կլինի տնտեսության ոչ ֆորմալ հատվածում, կամ առաջադիմել իրենց կարիերայում:

64. Բացի վերը նշված օբյեկտիվ սահմանափակումներից, աշխատաշուկայում լիարժեք ներառման և առաջխաղացման հարցում կա նաև խտրական մոտեցման խնդիր. գենդերային դերերը և կարծրատիպերը հանգեցնում են չգիտակցված կողմնակալության՝ խոչընդոտելով տնտեսության տարբեր ճյուղերի մեջ կանանց ներուժի առավել ամբողջական իրացմանը:

65. Կանայք ավելի շատ են ներգրավված ոչ տեսանելի, թերագնահատված չվճարվող աշխատանքի ձևերում և ընտանիքի անդամների խնամքի աշխատանքում: 2022 թվականի դրությամբ հիմնականում սեփական սպառման համար ապրանքների արտադրությամբ (գյուղմթերքի, կաթնամթերքի արտադրություն, պահածոների, ձավարեղենի պատրաստում, հագուստի կարում և այլն) և ծառայությունների մատուցմամբ (տնային գործեր, երեխայի, ընտանիքի հիվանդ, ծեր կամ հաշմանդամություն ունեցող անդամի խնամք և այլն)[19] զբաղվածների 64%-ը եղել են կանայք: Սա վկայում է այն մասին, որ հասարակության մեջ առկա են մշակութային, պատմականորեն արմատացած գենդերային դերեր և նորմեր մի կողմից, մյուս կողմից շատ աշխատատեղերում երկար աշխատանքային ժամերը խոչընդոտ են աշխատանքային, անձնական և ընտանեկան կյանքի հավասարակշռման համար, ինչն

[19] Տե՛ս https://documents1.worldbank.org/curated/en/619011497437361947/pdf/106933-ARMENIAN-PUBLIC-Synthesis-Final-Arm-June4-EDIT-M-final-06-12-17.pdf:

էլ նրանց ստիպում է գերադասել չվճարվող աշխատանքը՝ վճարովի աշխատանքի փոխարեն:

66. Երկարատև գործազրկության մակարդակը (ԵԳՄ) հատկապես բարձր է կանանց շրջանում՝ կազմելով իգական սեռի գործազուրկ բնակչության 53.7%-ը: Տղամարդկանց դեպքում ԵԳՄ-ն կազմել է 46.7%:[20] Երկարատև գործազրկությունը կարող է հանգեցնել կանանց տնտեսական խոցելիության, հատկապես, եթե նրանք իրենց տնային տնտեսությունների հիմնական կամ միակ կերակրողն են: Կանայք հաճախ ավելի քիչ են վաստակում, քան տղամարդիկ, և աշխատավարձի այս տարբերությունը կարող է խորացնել երկարաժամկետ գործազրկության հետ կապված ֆինանսական լարվածությունը:

67. Տարբեր օբյեկտիվ պատճառներով (մասնավորապես՝ մասնագիտական փորձի տևական բացակայություն, հմտությունների կորուստ և շուկայի կարիքների հետ անհամապատասխանություն) 30-ից 40 տարեկան կանայք դառնում են անմրցունակ և դուրս են մնում աշխատաշուկայից: Հատկապես այս խումբն է պահանջում հատուկ աջակցության միջոցներ՝ աշխատաշուկա վերաինտեգրվելու նպատակով:

68. Երբ կանայք հնարավորություն են ստանում ներառվել աշխատաշուկայի մեջ, կարևոր է նրանց շարունակական կրթության խրախուսումը, ընտրված ոլորտներում մասնագիտացումները: Մասնավորապես, տեքստիլի արդյունաբերության ոլորտում աշխատող կանանց թիվը աճում է, սակայն կարևոր է, որ կանայք կարողանան նաև մասնագիտական առաջխաղացում ունենալ իրենց նախընտրած ոլորտներում:

69. Բիզնես գործունեության մեջ ներգրավված կանայք հիմնականում ունեն հետևյալ խնդիրները՝

- ֆինանսների, այդ թվում՝ վարկային միջոցների հասանելիություն,
- կարողությունների շարունակական զարգացում, այդ թվում՝ բիզնես գրագիտություն, հմտությունների զարգացում, թվային գրագիտություն,

[20] «Հայաստանի կանայք և տղամարդիկ 2023» վիճակագրական գրքույկ:

- շուկաների հասանելիություն, այդ թվում՝ առցանց շուկաների հասանելիություն և մարկետինգային հետազոտություններ:

70. Կանանց համար ձեռնարկատիրության ոլորտում խոչընդոտ է գրավի միջոց չունենալը: Հատկապես մարզերում կանայք չունեն դրամական հաշիվներ և գույք, որպեսզի կարողանան նաև վարկային միջոցներ ներգրավել: [21]
71. Կանանց աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմները դեռևս հասանելի և մատչելի չեն. դրական առաջընթաց է աշխատանքային օրենսդրության փոփոխությունները, այդ թվում՝ սեռական ոտնձգության դեմ ուղղված քայլերի ամրագրումն աշխատանքային օրենսդրության մեջ, սակայն դեռևս պարզ չէ, թե դա պրակտիկայում ինչ կառուցակարգով է գործելու, կամ ինչպես է իրականացվելու այդ հաղորդումը:[22]
72. Համաձայն ՏՀՏ ռեգիստրից ստացված վիճակագրական վերջին տվյալների՝ 2020 թվականին ՏՏ ոլորտում կանանց ներգրավվածությունը կազմել է 40%, 2021 թվականին՝ 43%, 2022 թվականին՝ 39.4%, 2023 թվականին՝ 38.3%, այնուամենայնիվ երիտասարդ կանանց համար շարունակում է կարևոր մնալ մասնագիտական կողմնորոշման հարցը. ավանդականորեն ընդունված հմտությունները, մասնագիտությունները կարիք ունեն վերանայման՝ հատկապես ՏՏ հմտությունների զարգացման դեպքում առցանց աշխատանքի անցնելու հնարավորությամբ հեռանկարով պայմանավորված:
73. Աշխատող կանանց համար կարևոր է աշխատանքի պաշտպանությունը և երաշխիքները, այդ թվում՝ աշխատանքային միջավայրում էթիկական գենդերազգայուն, սոցիալական պատասխանատվություն ձևավորող կանոնակարգերը:
74. Մի շարք որակական հետազոտություններ փաստում են ՀՀ աշխատաշուկայում ամուսնական կարգավիճակի և հղիության հիմքով խտրականության, ինչպես նաև

[21] Տե'ս նաև CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 39 բ:
[22] Տե'ս նաև CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 36 ա:

գենդերային հիմքով բռնության և սեռական ոտնձգության դեպքերի մասին, դրանց մասշտաբի վերաբերյալ հստակ քանակական տվյալներ գոյություն չունեն, քանի որ դեպքերի մեծամասնությունը կրում է քողարկված բնույթ և չի զեկուցվում իրավապահ մարմիններին:[23]

75. Այսպիսով՝ ոլորտում առկա հիմնախնդիրների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հատկապես կանանց, մասնավորապես՝ առավել խոցելի խմբերի համար, անհրաժեշտ են թիրախային և երկարաժամկետ ազդեցության միջոցառումներ, որպեսզի դրանք կենսունակ լինեն կանանց տնտեսական ակտիվության երկարաժամկետ ապահովման, նրանց ներառման, խրախուսման և իրացման համար:
76. Մասնավորապես՝ սոցիալականապես անապահով, խոցելի խմբերի, այդ թվում՝ կանանց կողմից ղեկավարվող տնային տնտեսություններում, միակ աշխատուժ հանդիսացող կանանց, աշխատաշուկայում անմրցունակ և մասնագիտություն չունեցող երիտասարդ մայրերի, տեղահանված կանանց և փախստականների, 30-40 տարեկան աշխատաշուկայից դուրս մնացած կանանց, գյուղական բնակավայրերում ապրող, մասնագիտական կրթություն չունեցող մինչև 30 տարեկան կանանց աշխատաշուկա ներգրավվելուն ուղղված քայլերը, ինչպես նաև կանանց աշխատանքային հարաբերություններում խտրականության բացառումը Ռազմավարության այս գերակայության նորարարական ուղղություններն են, որոնց հիման վրա սահմանվել են սույն գերակայության նպատակները:[24]

77. **Նպատակներ՝**

1) Երիտասարդ և միջին տարիքի աշխատող ծնողների՝ մայրերի և հայրերի աշխատանքի հավասար հնարավորությունների ապահովման նպատակով երեխաների խնամքի, նախադպրոցական կրթության և ցերեկային հոգածության ծառայությունների ընդլայնում և հասանելիության բարելավում:

[23] Տվյալները՝ http://www.ysu.am/files/Nvard%20Melkonyan%20and%20Yuliana%20Melkumyan-arm.pdf:
[24] Տե՛ս նաեւ՝ Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 36 գ։

2) Աշխատաշուկայում անմրցունակ 30-ից 40 տարեկան տարիքային խմբի կանանց՝ սոցիալապես անապահով, հաշմանդամություն ունեցող, ազգային փոքրամասնություններին պատկանող, բռնի տեղահանված, փախստական, փախստականի նման կարգավիճակ ունեցող և այլ խոցելի խմբերի ներկայացուցիչների ոչ ֆորմալ, շարունակական, այդ թվում՝ մեծահասակների կրթության ծրագրերի միջոցով կանանց և մյուս խոցելի խմբերի զբաղվածունակության[25] բարձրացում:
3) Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց համար խրախուսման և աջակցության կառուցակարգի և հայեցակարգի ստեղծում՝ ըստ բնակության վայրի առանձնահատկությունների և ենթակառուցվածքների:
4) Կանանց ձեռնարկատիրական գործունեության համար առավել բարենպաստ միջավայրի զարգացում և շարունակական բարելավում:
5) Երիտասարդ աղջիկների և տղաների մասնագիտական կողմնորոշման, կարիերայի պլանավորման միջոցառումների մեջ մասնագիտության և աշխատանքի ընտրության կարծրատիպերի և խտրական մոտեցումների վերացում՝ հաշվի առնելով անձի իրավունքը և զարգացման ներուժը:
6) Կանանց աշխատանքի իրավական պաշտպանության, արժանապատիվ աշխատանքի կառուցակարգերի և դրանց կիրարկման պայմանների ապահովում:
7) Արդիականացված գյուղատնտեսական ծրագրերում կանանց մասնակցության պայմանների խրախուսում:
8) Տնտեսության տարբեր ճյուղերում և զբաղվածության տեսակներում առկա գենդերային խզվածքի կրճատում և համաչափ զարգացման հնարավորությունների խրախուսում:

[25] Անգլերեն՝ employability:

78. **Ակնկալվող արդյունքներ՝**

1) Աշխատող ծնողների՝ մայրերի և հայրերի համար ՀՀ ողջ տարածքում երեխաների տարբեր տեսակի խնամքի և ցերեկային ծառայությունների մատչելիությունը և հասանելիությունն ապահովված է:
2) Խնամառության բարձր ցուցիչ ունեցող ընտանիքներում չվճարվող խնամքի աշխատանքի վճարման հայեցակարգը մշակված է և ներդրված է խնամքի ծառայությունների ընդլայնման ոլորտային ծրագրերում:
3) Տնային տնտեսության վարման աշխատանքների, այդ թվում՝ երեխայի, ընտանիքի հիվանդ, տարեց անդամի, աջակցության կարիք ունեցող այլ անձանց խնամքի աշխատանքների մեջ գենդերային խզվածքը կրճատված է:
4) Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց, խոցելի խմբերին անհրաժեշտ զբաղվածունակության և մրցունակության համար մասնագիտական, շարունակական, ոչ ֆորմալ կրթությունն առկա է և հասանելի:
5) Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող և ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող կանանց համար առկա է բարելավված կայուն և բարենպաստ միջավայր:
6) Մասնագիտության և աշխատանքի ընտրության գործընթացներում կարծրատիպերը և խտրականությունը հաղթահարված է:
7) Կանանց արժանապատիվ աշխատանքի իրավական պաշտպանության, ինչպես նաև դրանց գործունության պայմաններն ապահովված են:
8) Գյուղատնտեսության ոլորտում կանանց աշխատուժի կազմակերպման և իրացման պայմանները փոխակերպված, բարելավված են:
9) Տնտեսության տարբեր ճյուղերում և զբաղմունքի տեսակներում գենդերային խզվածքը կրճատված է:

79. **Հիմնական ցուցանիշներ՝**

1) Աշխատող ծնողներին՝ մայրերին և հայրերին, մատչելի և հասանելի երեխաների նախադպրոցական ծառայությունների, խնամքի և ցերեկային հոգածության ծառայությունների թիվ:
2) Խնամառության բարձր ցուցիչ ունեցող ընտանիքներում չվճարվող խնամքի աշխատանքի վճարման, հատուցման հայեցակարգի առկայություն:
3) Տնային տնտեսության վարման աշխատանքների, այդ թվում՝ երեխայի, ընտանիքի հիվանդ, տարեց անդամի, աջակցության կարիք ունեցող այլ անձանց խնամքի աշխատանքների մեջ գենդերային խզվածքի ցուցանիշ:
4) Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց, խոցելի խմբերին անհրաժեշտ զբաղվածունակության և մրցունակության համար մասնագիտական, շարունակական, ոչ ֆորմալ կրթության, մենթորության աշխատանքի ներգրավման հասանելի, համապետական ծրագրերի թիվ:
5) Ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող անձանց մեջ կանանց մասնաբաժին:
6) Կանանց աշխատանքի պաշտպանության, այդ թվում՝ արժանապատիվ աշխատանքի իրավական պաշտպանության, աշխատավայրում սեռական ոտնձգությունից պաշտպանության կառուցակարգերի առկայություն:
7) Տնտեսության տարբեր ճյուղերում և զբաղմունքի տեսակներում գենդերային խզվածքի ցուցանիշ:

80. **Գերակայություն 3.** Կրթության և գիտության ոլորտում գենդերային խտրականության հաղթահարում, կանանց և տղամարդկանց լիարժեք մասնակցության խթանում, հավասար հնարավորությունների ընդլայնում:

81. Սույն գերակայության շրջանակում բոլոր ջանքերն ուղղված են ոլորտում աղջիկների և տղաների, կանանց և տղամարդկանց հավասարակշռված ներկայացվածությանն ու արդյունավետ մասնակցությանը՝ հանուն անհատի ներուժի բացահայտման և զարգացման, ինչպես նաև հասարակության և պետության առաջխաղացման:

82. Այս գերակայության շրջանակում գտնվող խնդիրների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ աղջիկներն ու կանայք, ներառյալ՝ բոլոր խոցելի խմբերից, ավելի խոցելի են և շարունակում են ոլորտի որոշ մակարդակներում թերներկայացված մնալ: Մյուս կողմից՝ կրթության որոշ ոլորտներում կանայք շարունակում են գերակայել՝ կրկին պայմանավորված գենդերային կարծրատիպերով և խտրականությամբ: Օրինակ՝ մանկավարժության մեջ, մասնավորապես՝ նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում և տարրական դպրոցներում արական սեռի մանկավարժներ գրեթե չկան:[26]

83. Կանայք շարունակում են թերներկայացված լինել նաև գիտության ոլորտում: Ոլորտի այս և մնացյալ խնդիրները ներկայացված են մանրամասն ստորև:

84. **Իրավիճակի նկարագիր և գնահատում.**

ՀՀ կառավարության 2021 թվականի փետրվարի 4-ի N 136-Ն որոշմամբ հաստատվեց Հանրակրթության նոր չափորոշիչը:

85. Հանրակրթության պետական չափորոշչի և առարկայական ծրագրերի վերանայման արդյունքում գենդերային բաղադրիչը ներառվել է միջնակարգ կրթության կարողունակություններում, մասնավորապես՝ «Ինքնաճանաչողական և սոցիալական կարողունակության» մեջ:

86. Հանրակրթության պետական չափորոշչի և առարկայական ծրագրերի վերանայման ընթացքում գենդերային բաղադրիչը ներառվել է նաև հանրակրթական ծրագրերի շրջանավարտի ուսումնառության ակնկալվող վերջնարդյունքներում:

87. Որոշ կարողունակություններ և խաչվող հասկացություններ թելադրում են այդ բաղադրիչի ներմուծում և արտացոլում նաև ուսումնական նյութերում, մասնավորապես, «Հասարակագիտություն» առարկայի նոր չափորոշչում և ծրագրում (7-12-րդ դասարաններ)**:**

[26] Տե՛ս՝ https://armstat.am/file/article/gender_2021.pdf:

88. Մինչև 2028 թվականը հանրակրթության չափորոշիչները ներդրվելու են ՀՀ բոլոր մարզերում, փորձարկումը կատարվել է Տավուշի մարզում:

89. Միաժամանակ հանրակրթության նոր չափորոշչի վերանայման շրջանակում մշակվել է «Առողջ ապրելակերպի» նոր դասընթացը, որը փորձարկվում է Տավուշի մարզի հանրակրթական դպրոցներում: ՀՀ Տավուշի մարզում Հանրակրթության պետական չափորոշչի փորձարկման շրջանակներում, «Առողջ ապրելակերպ» պարտադիր խմբակի համար մշակված ծրագրում և չափորոշչում ներառված են թեմաներ և վերջնարդյուքներ, որոնք վերաբերում են գենդերային բաղադրիչին:

90. 2022 թվականին «Առողջ ապրելակերպ» դասընթացը վարող ուսուցիչների համար կազմակերպվել են 5-օրյա վերապատրաստման դասընթացներ, որոնց մասնակցել են Տավուշի մարզի 76 դպրոցների ուսուցիչներ՝ 2023 թվականին 6-րդ, 8-րդ և 11-րդ դասարանների ծրագրերը փորձարկելու նպատակով:[27]

91. Հանրակրթության նոր չափորոշչի համաձայն՝ «Առողջ ապրելակերպ» պարտադիր խմբակը իրականացվում է հանրակրթական հաստատությունների 5-11-րդ դասարաններում՝ տարեկան 17 ժամ տևողությամբ:

92. Վերապատրաստման դասընթացներ իրականացվելու են բոլոր դասարանների «Առողջ ապրելակերպ» պարտադիր խմբակը վարող մասնագետների համար:

93. «Ես և շրջակա աշխարհը» առարկայի ծրագրում կա առանձին բաժին՝ «Սեռային կարծրատիպեր»:

94. «Գրականություն» առարկայի ծրագրում ավելացել են կին գրողները:

95. Մանկավարժների շրջանում գենդերային հավասարության թեմաների վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացման և գենդերային զգայունության ձևավորման նպատակով՝ «Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի օգնականների ներառող դասավանդման հմտությունների զարգացման ապահովում» ծրագրի շրջանակներում, 2021 թվականին մշակվել է «Գենդերային բաղադրիչի ներառումը

[27] Տե՛ս նաեւ՝ Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33:

ուսուցիչների՝ ներառող դասավանդման կարողությունների շարունակական զարգացման համատեքստի մեջ» մոդուլային դասընթացը՝ ըստ հետևյալ թեմաների՝

- «Գենդեր» հասկացություն. իմաստաբանական դաշտ:
- Քննադատական մտածողության կիրառումը գենդերազգայուն կրթության վերաբերյալ հարցերը քննելիս:
- Գենդերացված ուսումնառություն և գենդերազգայուն ու գենդեր-արձագանքող կրթություն:
- Գենդերային խնդիրներ և կրթություն. օրենսդրական դաշտ:

96. 2021 թվականից առ այսօր իրականացվում են «Գենդերային բաղադրիչի ներառումը ուսուցիչների՝ ներառող դասավանդման կարողությունների շարունակական զարգացման համատեքստի մեջ» թեմայով դասընթացներ, որոնց մասնակցել են ՀՀ բոլոր մարզերի և Երևան քաղաքի ծրագրում ընդգրկված 443 դպրոցների մասնագետներ և աշխատողներ:

97. Կրթությունից դուրս մնացած բոլոր երեխաների բացահայտման մեխանիզմի սահմանման նպատակով ՀՀ կառավարության 2021 թվականի փետրվարի 11-ի N 154-Ն որոշմամբ ընդունվել է «Պարտադիր կրթությունից դուրս մնացած երեխաների բացահայտման և ուղղորդման կարգը», որը 2023 թվականին լրամշակվել է: Գործարկվել է նաև «Պարտադիր կրթությունից դուրս մնացած երեխաների բացահայտման» էլեկտրոնային ենթահամակարգը:[28]

98. Համընդհանուր ներառականության գործընթացի շրջանակում, ՀՀ ՏՄԱԿ-ների կողմից իրականացվել է ԿԱՊԿՈՒ երեխաների կարիքների գնահատում, ՀՀ տարբեր մարզերում կրթությունից դուրս մնացած երեխաների իրավունքները վերականգնվել են: Սակայն գործող ընթացակարգերը դեռևս հնարավորություն չեն ընձեռում բացահայտել կրթությունից դուրս մնացած բոլոր երեխաներին, ինչպես նաև նրանց դուրս մնալու պատճառները և ներառել նրանց հանրակրթական դպրոց:

[28] Տե՛ս նաեւ՝ Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 ա, 34 բ:

99. Պարտադիր կրթությունից դուրս մնացած երեխաների հայտնաբերման աշխատանքները պետք է շարունակական և ինտենսիվ բնույթ կրեն ամբողջ ՀՀ տարածքով: Այս առումով անհրաժեշտ է պարբերաբար հավաքագրել տվյալներ ամբողջ ՀՀ տարածքից, ինչպես նաև ուսումնասիրել կրթությունից դուրս մնալու պատճառները, այդ թվում՝ գենդերային, որին անդրադարձ է կատարում նաև Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման հանձնաժողովն իր 1913-րդ և 1915-րդ նիստերին, որը մանրամասն ներկայացվելու է ստորև:[29]

100. 9 բուհում և 2 քոլեջում ակտիվ քաղաքացիության, ժողովրդավարական կառավարման, գենդերային հավասարության և մարդու իրավունքների մասին գիտելիքների, հմտությունների և կարողությունների ձևավորման նպատակով իրականացվել է «Ներգրավված քաղաքացի» դասընթացը և վերահրատարակվել է դասընթացի ուսումնական նյութը:

101. 2021 թվականի ընթացքում «Գենդերային հավասարություն» թեմայով դասընթացներ է կազմակերպվել ՀՀ ներքին գործերի նախարարության կրթահամալիրի սովորողների համար:

102. 2022 թվականի հոկտեմբերի 12-ին և 13-ին տեղի ունեցած Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման հանձնաժողովի 1913-րդ և 1915-րդ նիստերի ընթացքում[30] քննարկվել է Հայաստանի յոթերորդ պարբերական զեկույցը (CEDAW/C/ARM/7), որի վերաբերյալ Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման հարցերով կոմիտեն իր եզրափակիչ դիտարկումներում բարձր է գնահատում Հայաստանի ջանքերն ու հանձնառությունը՝ խթանելու գիտության և կրթության ոլորտում կանանց և տղամարդկանց լիարժեք և արդյունավետ մասնակցությունը և հավասար հնարավորությունները, ինչպես նաև դրական է գնահատվում 2023 թվականին դպրոցներում «Առողջ ապրելակերպ» ծրագրի վերանայումը, ինչպես նաև հանրակրթական դպրոցներում համընդհանուր ներառականության իրականացումը:

[29] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915:
[30] Տե՛ս՝ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915:

Այնուամենայնիվ, գենդերային տեսակյունից որոշ մտահոգություններ շարունակում են մնալ ակտուալ՝ ոլորտի հետ կապված:

103. Մասնավորապես՝ խոցելի են համարվում գյուղական տարածքներում աղջիկները, ովքեր տարբեր պատճառներով, այդ թվում՝ գենդերային կարծրատիպերի և խտրականության, հաշմանդամություն ունենալու, վաղ ամուսնություններով, ինչպես հղիություններով պայմանավորված, կիսատ են թողնում իրենց ուսումը և դպրոցից դուրս են մնում:[31]

104. Կրթական համակարգի բոլոր մակարդակներում առկա գենդերային կարծրատիպերը և խտրականությունը աղջիկների և տղաների համար վճռորոշ դեր են ունենում մասնագիտական կողմնորոշման համատեքստում:

105. Հայաստանում վերջին տարիներին իրականացվել են գիտության, տեխնոլոգիայի, ճարտարագիտություն և մաթեմատիկայի (ԳՏՃՄ) ոլորտում աղջիկների առաջխաղացմանն ուղղված որոշ ծրագրեր, օրինակ՝ «Տեխնովացիա» ծրագիրը՝ ուղղված տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաների գիտության ոլորտում աղջիկների մասնակցության խթանմանը, և այս առումով որոշ առաջընթաց գրանցվել է: Այնուամենայնիվ, աղջիկներն ու երիտասարդ կանայք շարունակում են կենտրոնացած մնալ ավանդաբար կանանց կողմից գերակշռություն կազմող ուսումնասիրության բնագավառներում և այդպես էլ հավասարապես ներկայացված չեն ԳՏՃՄ-ում, ինչպես նաև տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաների (ՏՀՏ) ոլորտներում, ինչը նվազեցնում է նրանց զբաղվածության հեռանկարները:[32]

106. Հանրակրթության բոլոր մակարդակներում ուսումնական նյութերը շարունակում են խիստ գենդերացված մնալ, այդ թվում՝ թե' քանական, թե' որակական/ բովանդակային առումով:

107. Այսպես՝ վերջին տարիներին Հայաստանում իրականացված հետազոտությունները

[31] Տե՛ս նաեւ՝ Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 ա, 34 բ:
[32] Տե՛ս նաեւ՝ Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 գ, 34 ե:

ևս ցույց են տալիս[33], որ դասագրքերում պատկերված աղջիկներն ու տղաները, կանայք և տղամարդիկ, շարունակում են վերարտադրել գենդերային կարծրատիպային մոդելներ:

108. Մասնավորապես՝ դրանցում գերակշռում են ավանդական/կաղապարային գենդերային դերերը, այդ թվում՝ ներկայացնելով տարբեր գենդերային կարծրատիպեր ինչպես վիզուալ/ պատկերային, այնպես էլ բովանդակային մակարդակներում, որտեղ տղա և տղամարդ կերպարները ներկայացած են ազատ, անկախ, ակտիվ, ուժեղ և հնարամիտ դերերում, իսկ աղջիկ և կին կերպարները՝ ավելի թույլ, էմոցիոնալ, զգայուն, կախյալ դերերում և վիճակներում:

109. Թեև ներդրվել է հանրակրթության նոր չափորոշիչը, մշակվել է ուսումնական նոր նյութեր և դասագրքեր, այնուամենայնիվ, վերջիններս բավարար չափով գենդերազգայուն չեն:

110. Հարկավոր է, որպեսզի կրթությունը որպես միջավայր լինի ոչ միայն գրավիչ սովորելու համար, այլ նաև լինի գենդերազգայուն և ապահով՝ սովորողների համար: Այս առումով, կրթական միջավայրում գործուն, արդյունավետ ընթացակարգերի ներդրումը կնպաստի նման միջավայրի ստեղծմանը, այդ թվում՝ ունենալով ոչ միայն խնդրին արձագանքող, այլ նաև կանխարգելիչ բնույթ:

111. Կրթության տարբեր մակարդակներում կառավարման և որոշումներ կայացնողների համակազմում կանայք շարունակում են մնալ ոչ բավարար ներկայացված, մասնավորապես՝ բարձրագույն կրթության համակարգում ղեկավար և վարչական պաշտոններ զբաղեցնողների շարքերում, այդ թվում՝ ֆակուլտետների դեկաններ, պրոռեկտորներ և ռեկտորներ, կառավարման խորհրդի մարմինների ղեկավարներ, ինչպես նաև մասնագիտական խորհուրդների նախագահներ: Օրինակ՝ բուհերի մասնագիտական խորհուրդների նախագահների շրջանում կանայք կազմում են

[33] Մանրամասներն ու վերլուծությունը տե՛ս՝ Kojoyan, A., Aghakhanyan, I. (2020). “Gender in Education Settings: Case Study of English Primary School Textbooks in Armenia” // *Armenian Folia Anglistika*, Vol. 16, Issue 2 (22), 2020. https://journals.ysu.am/index.php/arm-fol-angl/article/view/Vol.16_No.2_2020_pp.058-073/Vol.16_No.2_2020_pp.058-073.pdf:

ընդամենը 16%, իսկ ռեկտորների շրջանում՝ 36%:

112. Ըստ Հայաստանի Հանրապետության Վիճակագրական կոմիտեի (ԱՐՄՍՏԱՏ) վերջին մի քանի տարիների տվյալների[34]՝ տղաների համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշն աղջիկների համախառն ընդգրկվածության ցուցանիշից բարձր է նախնական /արհեստագործական/ կրթության մեջ, և անհամեմատ ցածր է բարձրագույն կրթության առաջին և երկրորդ աստիճաններում: Այնուամենայնիվ, բարձրագույն կրթության մեջ որոշ մասնագիտություններում կանայք շարունակում են ոչ համաչափ ներկայացված լինել, այդ թվում՝ շրջակա միջավայր, ֆիզիկական գիտություններ, ճարտարագիտություն, տեղեկատվական և հաղորդակցության տեխնոլոգիաներ, արդյունաբերություն և տեխնոլոգիա, ճարտարապետություն և շինարարություն, գյուղատնտեսական գիտություններ, անտառային տնտեսություն, անասնաբուժություն, անվտանգության ծառայություններ:[35]

113. Պատկերը շարունակում է մտահոգիչ մնալ կրթական համակարգում դասավանդող անձնակազմի համամասնության հետ կապված: Մասնավորապես, նախադպրոցական, հանրակրթական, նախնական և միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության հաստատություններում դասավանդող անձնակազմի մեջ իգական սեռի մանկավարժական անձնակազմը գերակշռում է արական սեռի ներկայացուցիչներին:

114. Գիտության ոլորտում ժամանակավոր հատուկ միջոցներ է կիրառվում՝ խրախուսելու և ապահովելու կանանց լիարժեք մասնակցությունը գիտության ոլորտում: Օրինակ՝ դրամաշնորհ է հատկացվում 4-5 անձից բաղկացած գիտահետազոտական խմբերին, որի համար պայմանը՝ խմբի ղեկավարը և խմբի՝մինչև 35 տարեկան կատարողը պետք է լինեն կին: Այնուամենայնիվ, գիտության ոլորտում կանայք շարունակում են ոչ բավարար ներկայացված լինել:

[34] Մանրամասները տե՛ս՝ https://armstat.am/file/article/gender_2021.pdf: , https://armstat.am/file/article/gender_2022_n.pdf:
[35] Տե՛ս նաեւ՝ Տե՛ս նաեւ՝ Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 գ, 34 ե:

115. Կրթություն ու իրազեկվածությունն ազդում է մեր կյանքի որակի վրա մեր կյանքի տարբեր շրջափուլերում, այդ թվում՝ վերաբերմունքի, դիրքորոշման և արժեհամակարգի ձևավորման և զարգացման տեսանկյունից:

116. Կրթության աստիճանն ազդում է նաև այնպիսի հարցերի վրա, ինչպիսին է, օրինակ՝ երեխայի սեռի նախընտրությունը: Մասնավորապես՝ բարձրագույն և հետբուհական կրթություն ունեցող հարցվածների ընտանիքներում վերաբերմունքը երկու սեռի երեխայի նկատմամբ նշանակալիորեն ավելի նույնանման է, քան ավելի ցածր կրթական աստիճան ունեցող հարցվածների դեպքում: Կրթության ցածր աստիճան ունեցող կանայք ավելի հակված են մտածելու, որ իրենք հնարավորություն չունեն, որոշելու քանի դուստր և քանի որդի են ուզում ունենալ: Ցածր կրթություն ունեցողների տեսակարար կշիռը նաև բարձր է հղիության ընթացքում ուլտրաձայնային հետազոտություն չանցած հարցվողների շրջանում:

117. Այս առումով կարևորվում է առհասարակ կրթության և կրթվածության դերը, իսկ խտրականության հաղթահարմանն ուղղված աշխատանքները կարևոր է սկսել դեռևս դպրոցական տարիքից, քանի որ երեխաների մոտ կարծրատիպերը, այդ թվում՝ գենդերային կարծրատիպերը սովորաբար ամրապնդվում են 5-7 տարեկան հասակում:

118. **Նպատակներ՝**

1) Կրթական գենդերազգայուն միջավայրի բարելավում:
2) Կրթության միջոցով ներառական ժողովրդավարական արժեքներ, դիրքորոշում և քննադատական մտածողություն ունեցող և գենդերազգայուն քաղաքացիների ձևավորում:
3) Կրթության բոլոր մակարդակներում և գիտության մեջ գենդերային հավասար հնարավորությունների ընդլայնում՝ ապահովելով որակյալ կրթության և գիտության հասանելիությունն ու մատչելիությունը բոլոր աղջիկ և տղա սովորողների, կանանց և տղամարդկանց համար:

4) Համընդհանուր ներառականության գործընթացի շրջանակներում գենդերազգայուն մոտեցումների շարունակական ապահովում և զարգացում:
5) Կրթության և գիտության ոլորտում գենդերային խնդիրների վերհանում և արձանագրում:

119. **Ակնկալվող արդյունքներ՝**

1) Կրթական միջավայրը գենդերազգայուն է:
2) Հասարակության մեջ ձևավորվել է գենդերազգայուն մշակույթ, մասնավորապես՝ ներառական ժողովրդավարական արժեքներ և դիրքորոշում, քննադատական մտածողություն ունեցող և գենդերազգայուն քաղաքացիներ:
3) Կրթության բոլոր մակարդակներում և գիտության մեջ գենդերային անհավասարությունը և գենդերային խտրականությունը հաղթահարված է:
4) Կրթության մեջ համընդհանուր ներառականության համատեքստում գենդերազգայուն միջավայրն ապահովված է:
5) Կրթության և գիտության ոլորտում առկա են գենդերային խնդիրների վերաբերյալ ուսումնասիրություններ, վերլուծություններ, համապարփակ վիճակագրություն, հրապարակված նյութեր:

120. **Հիմնական ցուցանիշներ՝**

1) Կրթական հաստատություններում գենդերային գիտելիք և գենդերազգայունություն ունեցող աշխատակազմի՝ վարչական աշխատողների և դասավանդողների թիվ և մասնաբաժին:
2) Կրթական հաստատությունների աշխատակազմի՝ վարչական աշխատողների և դասավանդողների համար վերապատրաստումների թիվ:
3) Դասավանդողների պատրաստման և վերապատրաստման ծրագրերում գենդերազգայունություն ապահովող թեմաների և ուսումնական նյութերի թիվ:
4) Հետազոտական խմբերում ներգրավված կանանց թիվ:

5) Կրթության մեջ ներառված սովորողների համամասնությունը /աղջիկ տղա տոկոսային արժեքի առկայություն/:
6) Աղջիկ և տղա սովորողների համամասնությունը՝ ըստ հումանիտար և տեխնոլոգիական կրթության:

121. **Գերակայություն 4.** Առողջապահության ոլորտում կանանց և տղամարդկանց հավասար հնարավորությունների ապահովում:

122. Սույն գերակայության շրջանակում բոլոր ջանքերն ուղղված են մեծացնել կանանց հասանելիությունը հիմնական առողջապահական և վերարտադրողական առողջապահական ծառայություններին, հատկապես խոցելի խմբերի, գյուղական բնակավայրերի կանանց, հաշմանդամություն ունեցող կանանց և էթնիկ փոքրամասնությունների խմբերին պատկանող կանանց համար, այդ թվում՝ պետական բյուջեից տրամադրվող հատկացումները մեծացնելու և առողջության պարտադիր ապահովագրության համակարգում ներառելու ճանապարհով:
123. Անհրաժեշտ է նաև իրազեկվածության բարձրացում և կարողությունների զարգացում առողջապահական համակարգի անձնակազմի համար՝ վերացնելու հաշմանդամություն ունեցող և ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող կանանց և այլ խոցելի խմբերի նկատմամբ խտրականությունը առողջապահական ծառայությունների մատուցման ընթացքում:
124. Առողջապահության ոլորտում վերջին տարիներին արձանագրվել է ընդհանուր, ինչպես նաև գենդերային հավասարության ուղղվածությամբ որոշակի առաջընթաց, թեև կան խնդիրներ, որոնք շարունակում են մնալ առանցքային և պահանջում են համալիր լուծումներ:

125. Իրավիճակի նկարագիր և գնահատում.

1) Վերջին տարիներին հասարակական կազմակերպությունների հետ համատեղ պետական համապատասխան մարմինների հետ համագործակցությամբ իրականացվել է կանանց վերարտադրողական և սեռական առողջության իրավունքների վերաբերյալ իրազեկման բարձրացում: Մասնավորապես՝ Առողջապահության ազգային ինստիտուտի հետ համագործակցությամբ, «Կանանց ռեսուրսային կենտրոն» ՀԿ-ն 2019-2023 թթ. կրեդիտավորված երկօրյա դասընթացի միջոցով վերապատրաստել է ավելի քան 650 գինեկոլոգ և ընտանեկան բժիշկ ՀՀ բոլոր մարզերից կանանց տարբեր խմբերին վերարտադրողական առողջության զգայուն ծառայություններ մատուցելու առանձնահատկությունների վերաբերյալ:
2) Չնայած ընտանիքի պլանավորման ծառայությունների ինտեգրմանը վերարտադրողական առողջության ծառայությունների մեջ՝ հղիության արհեստական ընդհատումը (այսուհետ՝ աբորտ) դեռևս մնում է ծնելիության վերահսկման հիմնական ձևերից մեկը: Թե՛ կանանց, թե՛ աղջիկների համար մատչելի և ժամանակակից հակաբեղմնավորիչների հասանելիությունը, մասնավորապես՝ գյուղական վայրերում, մնում է սահմանափակ հակաբեղմնավորիչների ձեռքբերման համար բյուջետային հատկացումների բացակայության պատճառով[36]:
3) Վերարտադրողական առողջության բարելավման ռազմավարության շրջանակներում մեկնարկած «Ծննդօգնության և երեխայի առողջության հավաստագրերի ծրագրերը» շարունակվում են իրականացվել, որի շնորհիվ ծննդօգնության և երեխաների հիվանդանոցային բժշկական օգնության ծառայությունները տրամադրվում են անվճար՝ անկախ նրանց սոցիալական կարգավիճակից:

[36] Տե՛ս CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 37:

4) Հղիության արհեստական ընդհատումների կրճատման, վերարտադրողական առողջության բարելավում ապահովելու նպատակով հակաբեղմնավորման մեթոդների առկայության վերաբերյալ իրազեկման, մատչելիության ապահովման և անցանկալի հղիության դեպքերի կանխարգելման համար ծրագրեր իրականացվել են 2019–2023 թթ. Առողջապահության նախարարության և ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի միջև համագործակցությամբ:
5) 2019–2023 թվականների ընթացքում վերարտադրողական տարիքի շուրջ 3500 կին և տղամարդ մասնակցել է համայնքային հանդիպումներին/դասընթացներին, և 2350 երիտասարդ կին և տղամարդ մասնակցել է վերարտադրողական առողջությանը նվիրված ինտերակտիվ թատերական ներկայացումների:
6) Հղիության արհեստական ընդհատման անվտանգությունը բարձրացնելու նպատակով բարելավվել է դեղորայքային աբորտի հասանելիությունը Հայաստանի բոլոր ստացիոնար բժշկական կազմակերպություններում:
7) ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող մարդկանց նկատմամբ խտրական վերաբերմունքի պատճառներից մեկը մարդկանց տեղեկացվածության անբավարար մակարդակն է, ՄԻԱՎ-ի փոխանցման ուղիների վերաբերյալ հասարակության մեջ դեռևս շրջանառվող թյուր պատկերացումները:
8) Մշակվել և Առողջապահության նախարարի 2021 թվականի հուլիսի 19-ի N 2751-Լ հրամանով հաստատվել է «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց բժշկական օգնության և սպասարկման կազմակերպման ուղեցույցը»[37], որը նպատակ ունի նպաստել նաև բժշկական օգնություն տրամադրողների վերաբերմունքի փոփոխությանը:
9) Առողջապահական համակարգում դեռևս առկա է հաշմանդամություն ունեցող կանանց, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող կանանց և հոգեներգործուն դեղամիջոցներ օգտագործող կանանց նկատմամբ խտրականություն և խարան,

[37] Տե՛ս https://moh.am/images/legal-806.pdf?fbclid=IwAR0wuhHEDynZafU_T_HIA_vny0EYo1YMT7RKk0HcEVN3520qzsQ6dCcrYco

առողջապահական ծառայությունների սահմանափակ հասանելիություն (մատչելիություն): Հաշմանդամություն ունեցող կանայք շարունակում են բախվել համակարգային խոչընդոտների, ներառյալ՝ ֆիզիկական, առողջապահական ծառայություններից և համապատասխան տեղեկատվությունից և հաղորդակցությունից օգտվելու, ինչպես նաև սեռական և վերարտադրողական առողջության ծառայությունների նկատմամբ խտրական վերաբերմունքի[38]:

10) Համաձայն Կանանց դեմ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման ՄԱԿ կոնվենցիայի (CEDAW) դրույթների կատարման վերաբերյալ Հայաստանի 7-րդ Ազգային զեկույցի դիտարկման արդյունքում պատրաստված՝ ՄԱԿ-ի համանուն Կոմիտեի Եզրափակիչ դիտարկումների (Concluding observations)՝ վկայակոչելով կանանց և առողջության վերաբերյալ Կոմիտեի թիվ 24 ընդհանուր հանձնարարականը (1999 թ.), Կայուն զարգացման նպատակների 3.7-րդ թիրախը և նախորդ հանձնարարականը (CEDAW/C/ARM/CO/5-6, 27-րդ պարբերություն)՝ անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղական վայրերում հոգեկան առողջության մատչելի ծառայությունների հասանելիությունն ու որակն ապահովելու համար:[39]
11) Հղիներին, մայրերին մատուցվող առողջապահական և սոցիալական ծառայությունների, հղիության պլանավորման, ծննդաբերության, երեխայի խնամքի վերաբերյալ համապարփակ տեղեկատվություն ստանալու համար ԱՆ և ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագրի համագործակցության շրջանակներում ստեղծվել է «Բարև բալիկ» ինտերնետային մատչելի հարթակը:
12) Բուժաշխատողների շրջանում գենդերային զգայունության բարձրացման, կանանց, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող, սեռական և վերարտադրողական իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ իրազեկվածությունը բարձրացնելու, հղիության ընդհատման և մասնավորապես՝ սեռով պայմանավորված հղիության

[38] Տե՛ս CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 38, 43:
[39] Տես https://digitallibrary.un.org/record/3999851/files/CEDAW_C_ARM_CO_7_Rev.1-EN.pdf?ln=en , կետ 38:

ընդհատման կանխարգելման շուրջ վերապատրաստման ծրագրեր են իրականացվել ԱԱԻ կողմից, որոնք կրեդիտավորվում են ԱՆ կողմից:

13) ՄԱԿ-ի Բնակչության հիմնադրամի հայաստանյան գրասենյակի աջակցությամբ Շիրակի, Լոռու և Տավուշի մարզերում բացվել և գործում են «Ընտանիքի անկյուն» ռեսուրսային կենտրոնները, որտեղ անցկացվում են դասընթացներ, հանդիպումներ, քննարկումներ և միջոցառումներ՝ ուղղված կանանց ու տղամարդկանց դերերի վերաբերյալ կարծրատիպերի փոփոխմանը, երեխայի խնամքի և ծնողավարության մեջ տղամարդկանց ներգրավվածության մեծացմանը, նախածննդյան և հետծննդյան խնամքում տղամարդկանց ներգրավվածության մեծացման կարևորության վերաբերյալ բուժաշխատողների իրազեկվածության բարձրացմանը, «Հայրերի դպրոց» ծրագրի իրականացմանը:

14) 2021 թվականին «Իրական աշխարհ, Իրական մարդիկ» սոցիալական հասարակական կազմակերպության կողմից «ՄԻԱՎ-ով ապրող անձանց խնամք և աջակցություն» ծրագրի շրջանակներում իրականացվել է ՄԻԱՎ-ով ապրող անձանց նկատմամբ առկա խտրական դրսևորումների ուսումնասիրություն[40]:

15) ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի ոլորտում բուժաշխատողների կարողությունների զարգացման, ՄԻԱՎ-ով ապրող կանանց նկատմամբ խարանի և խտրականության նվազման նպատակով ՀՀ ԱՆ ԱԱԻ իրականացրել է ՄԻԱՎ-ի թեմայով դասընթացներ, որոնք ընդգրկել են ՄԻԱՎ-ի նկատմամբ բնակչության խարանի և խտրականության դեմ պայքարի, գենդերային հավասարության հիմնահարցեր: Դասընթացներին մասնակցել են 401 բուժաշխատող, որոնց 68,27%-ը եղել են կանայք:

16) Մարզերում և գյուղական բնակավայրերում, հատկապես որտեղ առկա է միգրացիայի բարձր մակարդակ, իրականացվել են միգրանտների և նրանց ընտանիքների անդամների, ներառյալ՝ կանանց խորհրդատվություն և թեստավորում, կազմակերպվել են գյուղական բնակավայրում ՄԻԱՎ վարակ

[40] Մանրամասները՝ https://eecaplatform.org/wp-content/uploads/2021/12/study_armenia_arm_final.pdf

թեմայով կրթական սեմինարներ, մի շարք քաղաքներում կանայք ընդգրկվել են փոխօգնության խմբերի աշխատանքներում, կատարվել են հանրային միջոցառումներ, որոնց ընթացքում ևս կանայք տեղեկատվություն են ստացել և թեստավորվել են:

17) Գյուղական 50 համայնքում կատարվել են շուրջ 13675 կանանց ՄԻԱՎ-ի, հեպատիտ Ց-ի և Բ-ի, սիֆիլիսի թեստավորում:
18) Առողջապահական կանխարգելիչ միջոցառումները հավասար հիմունքներով չեն տրամադրվում ազատությունից զրկված կանանց, ինչպես տրամադրվում են ազատության մեջ գտնվող նույն տարիքի կանանց:
19) Ստեղծվել է բուժաշխատողի մասնագիտական էթիկայի կանոնների խախտման դեպքերը քննող էթիկայի հանձնաժողով:
20) Կրծքով կերակրող մայրերի համար աշխատանքի և ուսման վայրերում 2021 թվականից մեկնարկել է կերակրասենյակների ստեղծումը ՀՀ ԱՆ ենթակայության բժշկական կազմակերպություններում և ՊՈԱԿ-ներում՝ կրծքով կերակրման սենյակների բացմամբ:

126. **Նպատակներ՝**

1) Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում սեռական և վերարտադրողական առողջության համապարփակ, որակյալ և խտրականությունից զերծ ծառայությունների հասանելիության բարձրացում բոլոր կանանց և տղամարդկանց համար:
2) Նախածննդյան և հետծննդյան խնամքի գործընթացում տղամարդկանց ներգրավման հնարավորությունների մեծացում՝ նպաստելու ծնողների համար հավասար պայմանների և հնարավորությունների, մասնավորապես՝ «պատասխանատու հայրության» խթանմանը:

3) Կանանց խոցելի խմբերի համար ապահովել հասանելիություն ժամանակակից հակաբեղմնավորիչներին և ընտանիքի պլանավորման ծառայություններին, ինչպես նաև հասանելիությունն ապահով աբորտներին:
4) Առողջապահական հաստատություններում ներառական և գենդերազգայուն միջավայրի ապահովում՝ բոլոր կին և տղամարդ հիվանդների / այցելուների համար:
5) Սեռական բռնության ենթարկված կանանց համար առողջապահական ծառայությունների մատչելի և զգայուն տրամադրման ապահովում:

127. **Ակնկալվող արդյունքներ՝**

1) Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում ուսումնասիրվել են բոլոր կանանց համար, այդ թվում՝ խոցելի այլ խմբերին պատկանող կանանց, մասնավորապես՝ սոցիալապես անապահով, գյուղաբնակ, տեղահանված և փախստականների նման կարգավիճակում գտնվող, հաշմանդամություն ունեցող, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող, թմրադեղեր օգտագործող և դատապարտյալ կանանց համար, ինչպես նաև բոլոր տղամարդկանց համար առկա համապարփակ և որակյալ, մատչելի և հասանելի ծառայությունների մատուցման վիճակը:
2) Առկա է գենդերազգայուն, բարելավված և հասանելի առողջապահական համակարգ կանանց և տղամարդկանց համար, ապահովված են գենդեր-արձագանքող առողջապահական քաղաքականություններ, այդ թվում տղամարդկանց (հայրիկների) ընտանիքի պլանավորման գործընթացում, մասնավորապես՝ ծննդաբերության շրջանում պարտականությունների մշակում և իրազեկում, անհատական ծնարանների առկայություն, ուսումնասիրված են հետծննդյան դեպրեսիաների իրավիճակը Հայաստանում:

3) Սքրինինգային հետազոտությունների հասանելիություն փակ հաստատություններում ապրող կանանց համար, դրանց համապարփակ իրականացում ազատությունից զրկված կանանց շրջանում:
4) Քաղաքացիական կացության ակտերի գրանցման (ՔԿԱԳ) մարմիններում ամուսնության գրանցմանն հաջորդող օրենսդրությամբ սահմանված ժամանակահատվածում բժշկական օգնության և սպասարկման անվճար և արտոնյալ պայմաններով ստանալու հնարավորությունների մասին իրազեկում:
5) Հղիության դեղորայքային եղանակով արհեստական ընդհատման հասանելիություն ոչ ստացիոնար առողջապահական հիմնարկներում (առողջության առաջնային պահպանման օղակ):
6) Բուժաշխատողների համար կանանց և աղջիկների սեռական և վերարտադրողական առողջության և իրավունքների վերաբերյալ պարբերական և պարտադիր վերապատրաստումների իրականացում՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով խոցելի խմբերի կանանց առանձնահատկություններին ու կարիքներին:
7) Հաշմանդամություն ունեցող կանանց առողջապահական ծառայություններից օգտվելու բազմակի խոչընդոտների ուսումնասիրություն և վերհանում ինչպիսիք են ֆիզիկական խոչընդոտները, մատչելի տեղեկատվության և հաղորդակցման մեթոդների բացակայությունը կամ բժշկական սարքավորումների և ուսուցման բացակայությունը, բուժաշխատողների մասնագիտական թերի պատրաստվածությունը, հաշմանդամության սոցիալական մոդելի և հաշմանդամության տեսակի առանձնահատկություններին համապատասխան՝ կանանց հետ շփվելու գենդերազգայուն մեթոդներին չտիրապետումը:
8) Սեռական և վերարտադրողական առողջության խնդիրների վերաբերյալ բժշկական խորհրդատվություն և ծառայությունների ստացումը մեկուսի և գաղտնի պայմաններում:
9) Կախված հաշմանդամության տեսակից (տեսողության, լսողության, հենաշարժողական խնդիրներ, հոգեկան առողջության խնդիրներ), բժշկական օգնություն և ծառայություններ մատուցելիս կազմակերպություններն իրականացնում են

անհատական միջոցառումներ՝ ըստ կարիքների՝ ներգրավելով հարազատներին, խնամակալներին, անձնական օգնականին, ուղեկցող անձանց կամ այլ օգնող մասնագետների:

10) Պետության կողմից հակաբեղմնավորիչների գնումների համար առանձին միջոցների հատկացում, սոցիալապես անապահով և խոցելի խմբերին պատկանող կանանց, գյուղաբնակ կանանց, տեղահանված կանանց և փախստականների նման կարգավիճակում գտնվող կանանց, հաշմանդամություն ունեցող կանանց, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող կանանց համար ընտանիքի պլանավորման ծառայությունները հասանելի դարձնելու համար:
11) Բուժաշխատողի մասնագիտական էթիկայի կանոնների խախտման դեպքերը քննող էթիկայի հանձնաժողովի գենդերազգայունության բարձրացում:
12) Սեռական բռնության ենթարկված կանանց համար առողջապահական ծառայությունների մատչելիություն, ներառյալ սեռավարակների և անցանկալի հղիությունների կանխարգելում և զոհակենտրոն խորհրդատվության տրամադրում:
13) Սեռական բռնության ենթարկված անձանց բուժօգնություն տրամադրողների կողմից ոչ միայն բուժօգնության մատուցում, այլև դեպքերին արագ արձագանքման, գրանցման, վաղ հայտնաբերման և կանխարգելման ընթացակարգերի ուրջ կարողությունների զարգացում:

128. Հիմնական ցուցանիշներ

1) Առողջապահական համակարգում համապատասխան վերապատրաստված անձնակազմի թիվ:
2) Առողջապահական համակարգում համապատասխան վերապատրաստված անձնակազմի մասնաբաժին:
3) Առողջապահական համակարգում վերապատրաստումների թիվ:
4) Հանրային իրազեկումների թիվ:
5) Իրականացված հետազոտությունների թիվ:

129. **Գերակայություն 5.** Գենդերային բռնության և խտրականության կանխարգելում ու հաղթահարում, ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանություն և աջակցություն:

130. Ղեկավարվելով «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 14-րդ հոդվածով՝ Ռազմավարությունում ընտանեկան և կենցաղային բռնության, կանանց նկատմամբ բռնության և գենդերային բռնության հարցերը դիտարկվում են որպես գերակա ուղղություն՝ ներկայացված առկա իրավիճակի նկարագրությամբ, նպատակների և ակնկալվող արդյունքների ցանկով, ինչպես նաև միջոցառումների ցանկով:

131. Սույն գերակայությունը մշակելիս հաշվի են առնվել ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի բնագավառում առկա խնդիրները, միջազգային կառույցների, իրավապահ մարմինների, ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց սոցիալական ծառայություններ մատուցող աջակցության կենտրոնների և քաղաքացիական հասարակության դիտարկումները և առաջարկությունները, Հայաստանում Մարդու իրավունքների պաշտպանի տարեկան հաղորդումները, տվյալ ոլորտում միջազգային առաջադեմ փորձը, առաջնային և երկրորդային տվյալների հավաքագրման և վերլուծության արդյունքները, այլ շահագրգիռ կողմերի ներկայացուցիչներից ստացված՝ ոլորտի խնդիրների և դրանց լուծումների վերաբերյալ առաջարկությունները, ինչպես նաև օրենսդրական և գործնական հարթություններում առկա խնդիրների մասին այլ վերաբերելի զեկույցներ, ուսումնասիրություններ և նյութեր[41]:

---

41 «Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով սահմանված չափանիշների տեսանկյունից ՀՀ քրեական օրենսդրության վերլուծություն (Խ. Տրուչերո, Լ. Սարգսյան), Երեւան, Եվրոպայի խորհուրդ, «Հայաստանում կանանց նկատմամբ բռնության եվ ընտանեկան բռնության կանխարգելումը եւ դրա դեմ պայքարը. «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի եւ ոստիկանության հարակից իրավական ակտերի վերլուծությունը եւ առաջարկությունները (Լ. Ման) Երեւան, Եվրոպայի խորհուրդ, ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի 2019 թվականի զեկույցը, Եվրոպայի խորհրդի մարդու իրավունքների հանձնակատար Դունյա

132. Սույն գերակայության բոլոր ջանքերն ուղղված են ավելի ապահով և անվտանգ միջավայր և հասարակություն ստեղծելուն բոլոր կանանց և աղջիկների համար, ինչպես նաև կանխելուն ցանկացած տեսակի բռնություն և աջակցելուն որևէ տեսակի բռնության ենթարկված անձանց, մասնավորապես՝ կանանց և աղջիկներին, ինչպես նաև պտղի սեռով պայմանավորված խտրական ընտրության հաղթահարմանը:

133. Գերակայության մեջ ներկայացրած նպատակները և գործողությունները միտված են հասցեագրելու խնդրո առարկա բնագավառի օրենսդրական բացերը և գործնական հիմնահարցերը և առաջարկելու թիրախավորված լուծումներ խնդիրների համար:

134. Իրավիճակի նկարագիր և գնահատում.

Ընտանեկան բռնությանն առնչվող մարտահրավերները և խնդիրները նախկինում հասցեագրվել են տարբեր ոլորտային ռազմավարական փաստաթղթերում, ներառյալ՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2020-2022 թվականների գործողությունների ծրագրում, ՀՀ գենդերային քաղաքականության իրականացման 2019-2023 թվականների ռազմավարության մեջ:

135. Սույն գերակայության մեջ ներկայացված խնդիրներն ու վերջինիս ուղղված գործողությունները միտված են աջակցել ոլորտում առկա/գործող կառուցակարգերն ու թիրախային բարելավել իրավիճակը՝ համալիր և հասցեագրված, զոհակենտրոն մոտեցում որդեգրելով և ցուցաբերելով:

136. Վերջին տարիներին ոլորտում գրանցվել են որոշակի ձեռքբերումներ: Օրինակ՝ վերջին 5 տարվա ընթացքում ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանությունում ծառայող /աշխատող/ կանանց թվաքանակի և տոկոսային հարաբերակցության վերաբերյալ տեղեկատվությունը: Կարևորելով Ոստիկանությունում գենդերային հավասարության ապահովման հարցը՝ ՀՀ վարչապետի կողմից խնդիր է դրվել Պարեկային

Միյատովիչի զեկուցը 2018 թվականի սեպտեմբերի 16-ից 20-ը Հայաստան կատարած այցելությունից հետո: Ստրասբուրգ, Եվրոպայի խորհուրդ եւ այլ փաստաթղթեր:

ծառայությունում կին ծառայողների թվաքանակը մինչև 2026 թվականը հասցնել 30%-ի՝ անցկացնելով կին ծառայողների թիրախային ընդունելություն: Կին ծառայողների թեկնածուների հնարավորինս լայն շրջանակ ապահովելու համատեքստում մեկնարկել է «Եղի՛ր ուժ մեր երկրի համար» խորագրով իրազեկման արշավ, որին միացել և Պարեկային ծառայության շարքերը համալրելու կոչով դիմել են բազմաթիվ հայտնի և հաջողակ կանայք, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանը, ԱԺ պատգամավորներ, միջազգային կազմակերպություններում բարձր պաշտոն զբաղեցնող գործընկերներ:

137. Որպես առաջընթաց հիշատակման են արժանի «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» օրենքի և դրա կիրարկմանն ուղղված շուրջ մեկ տասնյակ ենթաօրենսդրական ակտերի ընդունումը, «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» ԵԽ-ի կոնվենցիայի ստորագրումը, որի վավերացումը կենսական կարևորություն ունի խնդրո առարկա ոլորտում համալիր և թիրախային կառուցակարգերի զարգացման և կիրարկման համար, իրազեկության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացումը, մի շարք հետազոտությունները և հանրային քննարկումները:

138. Քրեական դատավարության մեջ ևս առկա է առաջընթաց՝ ընտանեկան բռնության բոլոր դեպքերն այլևս քննվում են հանրային կարգով:

139. Այնուամենայնիվ, դեռևս առկա են օրենսդրական բացեր և գործնական հիմնահարցեր, որոնց նկատմամբ համակարգային մոտեցումն անհրաժեշտ է ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեմ պայքարի վերաբերյալ ներպետական օրենսդրությունը միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու և օրենսդրության արդյունավետ կենսագործումն ապահովելու նպատակով:

140. Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց աջակցության կառուցակարգերի հիմքը դրվել է օրենքով:

2020 թվականից սկսած Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի հիման վրա ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց տրամադրում է՝

1. Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց աջակցության կենտրոնների ծառայություններ, որի շրջանակում աջակցության կենտրոններ են գործում ՀՀ բոլոր մարզերում և Երևան քաղաքում: Աջակցության կենտրոնները ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց տեղեկացնում են իրենց իրավունքների հասանելի ծառայություններից օգտվելու կարգի մասին, տրամադրում են սոցիալ-հոգեբանական, իրավաբանական օգնություն, աջակցում աշխատանքի տեղավորման հարցում:
2. Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց ապաստարանի ծառայություններ, որի շրջանակում ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց տրամադրվում է ապահով, անվտանգ կացարան, սնունդ, հիգիենիկ պարագաներ, երեխաներին դասապատրաստման համար անհրաժեշտ պարագաներ, սոցիալ-հոգեբանական, իրավաբանական աջակցություն: ՀՀ-ում գործում են 2 ապաստարաններ:
3. Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց միանվագ դրամական փոխհատուցում՝ համաձայն ՀՀ կառավարության 2025 թվականի հունվարի 16-ի N 51-Ն որոշման:

Այնուամենայնիվ, օրենքի պահանջների լիարժեք կատարման և ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց համակողմանի աջակցության և լիարժեք ծառայության ապահովման համար պետությունը պետք է ներդնի լրացուցիչ ջանքեր: Մասնավորապես, այս բնագավառում հիմնական խնդիրներն են հասանելի, մատչելի աջակցության կենտրոնների և ապաստարանների քանակը, միասնական թեժ գծի

բացակայությունը, ապաստարաններում տեղավորված երեխաների համար կրթության ապահովումը և այլն:

141. 2022 թվականի ընթացքում ՀՀ քննչական կոմիտեի (այսուհետ՝ Կոմիտե) վարույթում քննվել է ընտանեկան բռնության վերաբերյալ 960 քրեական վարույթ: 960 քրեական վարույթից 122-ն ավարտվել է մեղադրական եզրակացությամբ և 126 անձի վերաբերյալ գործն ուղարկվել է դատարան, 301 քրեական վարույթ կարճվել է, որից 150-ը՝ ռեաբիլիտացնող, իսկ 151-ը՝ ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքով, 8 քրեական վարույթ կասեցվել է՝ ՀՀ նախկին քրեական դատավարության օրենսգրքի 31-րդ հոդվածի հիմքերով: 16 քրեական վարույթ ուղարկվել է ըստ ենթակայության, 130-ը՝ միացվել է, 383 քրեական վարույթ փոխանցվել է 2023 թ. հունվար ամիս:

142. Դատարան ուղարկված վարույթներից 9-ը եղել է սպանության, 1-ը՝ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու, 3-ը՝ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելու, 1-ը՝ մարդուն առևանգելու, 1-ը՝ սեքսուալ բնույթի գործողությունների, 2-ը՝ 16 տարին չլրացած անձի նկատմամբ սեքսուալ բնույթի գործողություններ կատարելու, 5-ը՝ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու, 25-ը՝ ֆիզիկական ներգործության, 3-ը՝ ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելու, 1-ը՝ ծնողի կամ այլ մերձավոր ազգականի և երեխայի միջև տեսակցության իրականացմանը խոչընդոտելը, 3-ը՝ ալիմենտ (ապրուստավճար) վճարելուց խուսափելու, 68-ը՝ այլ հանցագործությունների դեպքերի առթիվ:

143. Դատարան ուղարկված վարույթներով 125 մեղադրյալներից 108-ը հանդիսացել են ամուսիններ, 4-ը՝ տատ կամ պապ, 5-ը՝ քույր կամ եղբայր, 8-ը՝ զավակ կամ թոռ:

144. 125 անձի նկատմամբ ոչ ռեաբիլիտացիոն հիմքերով քրեական հետապնդում չի իրականացվել կամ դադարեցվել է քրեական հետապնդումը:

145. ՀՀ քննչական կոմիտեում իգական սեռի ինքնավար պաշտոն զբաղեցնող անձանց թիվը տարեցտարի աճել է: Այսպես՝ 2021

թվականին կանանց տոկոսը համակարգում կազմել է 14% (93 հոգի), 2022 թվականին՝ 14.9% (118 հոգի), իսկ 2023 թվականին՝ 16.7% (130 հոգի):

146. 2023 թվականի ընթացքում ՀՀ քննչական կոմիտեի վարույթում քննվել է ընտանեկան բռնության վերաբերյալ 1.848 քրեական վարույթ: 1.848 քրեական վարույթից 338-ն ավարտվել է մեղադրական եզրակացությամբ և 341 անձի վերաբերյալ ուղարկվել է դատարան, 8-ն ավարտվել են եզրափակիչ ակտով և ուղարկվել դատարան, 557 քրեական վարույթ կարճվել է, որից 463-ը՝ ռեաբիլիտացնող, իսկ 90-ը՝ ոչ ռեաբիլիտացնող, 4-ը՝ այլ հիմքով, 144-ով ավարտվել են վարույթային և ապացուցողական գործողությունները, 14 քրեական վարույթ ուղարկվել է ըստ ենթակայության, 149-ը՝ միացվել է, 608 քրեական վարույթ փոխանցվել է 2024 թ.:

147. Դատարան ուղարկված /առանց կրկնակիի/ 343 վարույթներից 4-ը քննվել են սպանության, 4-ը՝ սպանության փորձի, 1-ը՝ ինքնասպանության հասցնելու, 6-ը՝ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու, 7-ը՝ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելու, 30-ը՝ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու, 1-ը՝ մարդու իմունային անբավարարության վիրուսով վարակելու, 3-ը՝ ազատությունից ապօրինի զրկելու, 177-ը՝ ֆիզիկական ներգործության, 3-ը՝ սեքսուալ բնույթի գործողությունների, 2-ը՝ ալիմենտ (ապրուստավճար) վճարելուց խուսափելու, 105-ը՝ այլ հանցագործությունների դեպքերի առթիվ:

148. Դատարան ուղարկված վարույթներով 349 մեղադրյալից 259-ը հանդիսացել են կին/ամուսին, 35-ը՝ ծնող/տատ ու պապ, 28-ը՝ քույր/եղբայր, 27-ը՝ զավակ/թոռ:

149. Դատարան ուղարկված վարույթներով 359 տուժողից 13-ը եղել են մինչև 12, 8-ը՝ 12-14, 6-ը՝ 14-18, 332-ը՝ 18-ից բարձր տարեկան:

150. Կարճված /առանց կրկնակիի/ 553 վարույթներից 1-ը քննվել են սպանության, 4-ը՝ ինքնասպանության հասցնելու, 4-ը՝ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելու, 28-ը՝ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելու, 4-ը՝ ազատությունից ապօրինի զրկելու, 272-ը՝ ֆիզիկական ներգործության, 1-ը՝ ծնողներից կամ այն անձանցից, որոնց վրա դրված է երեխայի դաստիարակության և խնամքի

պարտականությունը, երեխային ապօրինի բաժանելու կամ երեխային փոխելու, 1-ը՝ ծնողի կամ այլ մերձավոր ազգականի և երեխայի միջև տեսակցության իրականացումը խոչընդոտելու, 1-ը՝ երեխայի դաստիարակության կամ խնամքի պարտականությունը չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու, 3-ը՝ ալիմենտ (ապրուստավճար) վճարելուց խուսափելու, իսկ 234-ը՝ այլ հանցագործությունների դեպքերի առթիվ:

151. Կարճված վարույթներով 152 անձի նկատմամբ ոչ ռեաբիլիտացնող հիմքերով քրեական հետապնդում չի իրականացվել կամ դադարեցվել է քրեական հետապնդումը: 152 անձից 128-ը հանդիսացել են կին/ամուսին, 8-ը՝ ծնող/տատ ու պապ, 10-ը՝ քույր/եղբայր, 6-ը՝ զավակ/թոռ:

152. Կարճված վարույթներով 522 տուժողից 7-ը եղել են մինչև 12, 5-ը՝ 12-14, 17-ը՝ 14-18, 493-ը՝ 18-ից բարձր տարեկան:

153. Հարկ է ընդգծել նաև այն, որ ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի հրամանով 2023 թվականի ուսումնական 2-րդ կիսամյակից իրականացվում է «Դասը վարում է քննիչը» ծրագիրը, որի շրջանակներում քննիչները հանրակրթական դպրոցներում իրականացնում են դասավանդում, այդ թվում՝ ընտանեկան բռնությանը վերաբերող հարցերով:

154. Հայաստանի Հանրապետության ներքին գործերի նախարարության ոստիկանության ինֆորմացիոն կենտրոնում գրանցված ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ 2020-2021 թվականների վիճակագրությունը, ինչպես նաև ընտանեկան բռնությունների վերաբերյալ քննված քրեական գործերով վերջին տարիների վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր տարի միջինում քննվել է 500 և ավելի գործ: Այսպես, օրինակ, ըստ 2020 թվականի տվյալների, քննվել է 540 ընտանեկան բռնության դեպք, որից 514-ը՝ ֆիզիկական, 26-ը՝ հոգեբանական բռնության դեպքեր են: 150-ով հարուցվել են քրեական գործեր, որից 39-ն ուղարկվել է դատարան, 111-ը՝ կարճվել:

155. Նշված դեպքերի մեծամասնությունն ուղղված է ամուսնու կողմից կնոջ նկատմամբ (540-ից 366-ը), կնոջ կողմից ամուսնու նկատմամբ արձանագրվել է 22 դեպք, ծնողի կողմից զավակի նկատմամբ՝ 43, զավակի կողմից ծնողի նկատմամբ՝ 57, ընտանիքի այլ անդամների կողմից՝ 48 դեպք:

156. 2023 թվականի ընթացքում, ի համեմատ 2022 թվականի, ՀՀ ներքին գործերի նախարարության ոստիկանության կողմից գրանցած ընտանեկան բռնության դեպքերի վերաբերյալ աճ է նկատվել, մասնավորապես՝ 152 դեպքով՝ օպերատիվ ամփոփագիր (2022 թվականին՝ 1186, 2023 թվականին՝ 1338), անհետաձգելի միջամտության որոշման (2022 թվականին՝ 466, 2023 թվականին՝ 610, ընդհանուր աճ՝ 144-ով), հաշվառման վերցնելու (2022 թվականին՝ 902, 2023 թվականին՝ 964, ընդհանուր աճ՝ 62-ով) և հաշվառման մեջ գտնվելու (2022 թվականին՝ 1194, 2023 թվականին՝ 1266, ընդհանուր աճ՝ 72-ով): Նվազում գրանցվել է միայն նախազգուշացման որոշումների դեպքում, 2022 թվականին՝ 436, 2023 թվականին՝ 424, նվազում՝ 12-ով համապատասխանաբար:

157. Վերջին 25 տարիների ընթացքում, քննարկվող խնդրի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի, Եվրոպայի խորհրդի, Եվրոպական Միության, Եվրոպայում անվտանգության և համագործակցության կազմակերպության և մի շարք միջպետական կազմակերպությունների մակարդակով հաստատվել են բազմաթիվ հռչակագրեր և հանձնարարականներ[42] և երեք տարածաշրջանային, իրավական տեսանկյունից

[42] Այլոց թվում. Պեկինյան հռչակագիր եւ գործողությունների ծրագիր, 1995 թ., Վիեննայի հռչակագիր եւ գործողությունների ծրագիր, 1993 թ., Կանանց նկատմամբ խտրականության վերացման ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովի հռչակագիր (DEDAW), 1967թ., Կանանց նկատմամբ բռնության վերացման ՄԱԿ-ի ընդհանուր ժողովի հռչակագիր (DEVAW, 1993 թ., Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրութուն, Կանանց, խաղաղության ու անվտանգության մասին ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի որոշում N1325 (2000 թ.), ՄԱԿ-ի հազարամյակի զարգացման նպատակներ, 2000թ. (ՀԶՆ-3՝ գենդերային հավասարության խթանում եւ կանանց լիազորությունների ընդլայնում)/Կայուն զարգացման օրակարգ 2030, ընդունված ՄԱԿ-ի բոլոր անդամ երկրների կողմից 2015թ-ին (ԿԶՆ-5-ը վերաբերում է գենդերային հավասարության ապահովմանն ու կանանց եւ աղջիկների նկատմամբ բռնության վերացմանը), ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի որոշում 1820, 2008 թ., ՄԱԿ-ի անվտանգության խորհրդի որոշում 1889, 2009թ. Եվրոպայի խորհրդի, նախարարների կոմիտեի (2002 թ.) 5-րդ հանձնարարական անդամ երկրներին, բռնությունից կանանց պաշտպանության մասին, 2002թ., Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի որոշում 1582 (2002 թ.) ընտանեկան բռնության մասին, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի որոշում 1654 (2009թ.) կնասպանության մասին, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի որոշում 1681 (2004 թ.), Եվրոպայում ընտանեկան բռնության դեմ պայքարի ծրագիր, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի որոշում 1691 (2009 թ.) կանանց բռնաբարության, ներառյալ ամուսինների միջեւ սեռական բռնության մասին, Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի հանձնարարական 1905 (2010 թ.) ընտանեկան բռնության վկա դարձած երեխաների մասին, Եվրոպայում անվտանգության եւ համագործակցության կազմակերպություն, նախարարների խորհրդի որոշում No. 14՝

պարտադիր մեխանիզմներ (կոնվենցիաներ[43]): Հետևաբար, ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ գենդերային բռնության արգելքը վերածվել է միջազգային սովորութային իրավունքի սկզբունքի[44]:

158. Հայաստանի Հանրապետությունը վավերացրել է տվյալ բնագավառում մարդու իրավունքներին առնչվող գրեթե բոլոր միջազգային կոնվենցիաները և պարտավորություններ ստանձնել դրանց պահանջներին ազգային օրենսդրության ու քաղաքականությունների համապատասխանեցման ուղղությամբ: Հայաստանի կողմից վավերացված (ՄԱԿ-ի և ԵԽ-ի) կոնվենցիաների շարքում են՝ Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին կոնվենցիան (CEDAW կոնվենցիա), Կանանց նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի վերացման կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն (OP-CEDAW), Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա (CRC), Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն մանկավաճառության, երեխաների մարմնավաճառության և մանկական պոռնոգրաֆիայի մասին (CRC-OP-SC), Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի մասին կոնվենցիա (CAT), Խոշտանգումների և այլ դաժան, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի ու պատժի մասին կոնվենցիայի կամընտիր արձանագրություն (CAT-OP), Քաղաքական ու քաղաքացիական իրավունքների միջազգային դաշնագիր (CCPR), Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների միջազգային դաշնագիր (CESCR), Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին կոնվենցիա (CRPD),

---

հակամարտությունների կանխարգելման, ճգնաժամային իրավիճակների կառավարման եւ հետպատերազմյան վերականգնման գործընթացներում կանանց դերի մասին, 2005 թ., Եվրոպայում անվտանգության եւ համագործակցության կազմակերպություն, նախարարների խորհրդի որոշում No. 15՝ կանանց նկատմամբ բռնության կանխարգելման եւ վերացման մասին, եւ մի շարք այլ փաստաթղթեր:

[43] Դրանք են. 1. Կանանց դեմ բռնության կանխարգելման, դատապրտման եւ վերացման միջամերիկյան կոնվենցիան (*Բելեմ դու Պարայի* կոնվենցիա), ստորագրվել է Ամերիկյան նահանգների կազմակերպության (OAS) կողմից Բրազիլիայի Բելեմ դու Պարա քաղաքում՝ 1994 թ-ին եւ ուժի մեջ մտել 1995 թ-ին, Մարդու եւ ժողովրդների իրավունքների աֆրիկյան խարտիայի արձանագրություն Աֆրիկայում կանանց իրավունքների մասին (Մապուտոյի արձանագրությունը), ստորագրված է Աֆրիկյան միության ժողովի կողմից, Մոզամբիկի Մապուտո քաղաքում՝ 2003 թ-ին եւ ուժի մեջ է մտել 2005թ-ին, Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ վերացման մասին ԵԽ կոնվենցիան, ստորագրվել է ԵԽ նախարարների կոմիտեի կողմից 2011 թ-ին եւ ուժի մեջ մտել 2014 թ-ին:

[44] ԿՆԽՎԿ կոմիտե, ընդհանուր հանձնարարական 35, 2017 թ.

Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների կոնվենցիա (ECHR) և դրան կից արձանագրություններ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 14 և 16, Սեռական շահագործումից և սեռական բռնությունից երեխաներին պաշտպանության մասին ԵԽ կոնվենցիա (Լանզարոտեի կոնվենցիա):

159. Հայաստանը ստորագրել է, սակայն դեռ չի վավերացրել Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի մասին ԵԽ կոնվենցիան:

160. Հայաստանը ստորագրել է նաև Պեկինի գործողությունների ծրագիրը և միացել ՄԱԿ-ի Հազարամյակի հռչակագրին: Թվարկված միջազգային իրավական գործիքներին միանալն արտահայտում է կառավարության կամքը՝ հետևողական և արդյունավետ պայքար մղելու ընտանեկան բռնության և կանանց նկատմամբ բռնության դեմ:

161. Ի լրումն՝ Հայաստանը պարտավոր է իրականացնել ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման 2030 օրակարգը, որը հաստատվել է ՄԱԿ-ի բոլոր անդամ երկրների կողմից, 2015 թ-ին (ԿԶՆ 5-ը վերաբերում է գենդերային հավասարության ապահովմանն ու կանանց հզորացմանը, թիրախ 5.2՝ պետական և մասնավոր ոլորտներում կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնության բոլոր ձևերի վերացում) և նախաձեռնել է ԿԶՆ-ների իրականացման կամավոր ազգային դիտարկում:[45]

162. ՄԱԿ-ի պաշտոնական կայքէջում հրապարակված զեկույցը ներկայացնում է Կայուն զարգացման նպատակների իրականացման ուղղությամբ Հայաստանի նախաձեռնած քայլերը 2018-2020 թվականների ժամանակահատվածում: Այն բաղկացած է խմբավորված հետևյալ հինգ բաժիններից՝ մարդկային կապիտալի զարգացում, ենթակառուցվածքների մատչելիության և տնտեսական զարգացման ապահովում, կոռուպցիայի դեմ պայքար, մարդու իրավունքների պաշտպանություն և

45 ԿԶՆ իրականացում, կամավոր ազգային դիտարկում, Հայաստան. հաշվետվությունը ներկայացվել է ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման բարձրաստիճան քաղաքական ֆորումին, 9-18 հուլիսի 2018 թ., Երեւան

արդարություն, շրջակա միջավայրի պաշտպանություն և կլիմայի փոփոխության դեմ պայքար, համագործակցություն հանուն կայուն զարգացման նպատակների կենսագործման:

163. Վերը շարադրված միջազգային փաստաթղթերի շրջանակներում մշտադիտարկում իրականացնող մարմինները Հայաստանի Հանրապետությունում ընտանեկան բռնության դեմ տարվող պայքարի առնչությամբ ներկայացրել են մի շարք դիտողություններ և առաջարկություններ: Մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների խորհրդի կողմից իրականացված համընդհանուր պարբերական դիտարկման 2-րդ շրջափուլում Հայաստանը համաձայնել է իրականացնել գենդերային բռնությանը և ընտանեկան բռնությանը վերաբերող մի շարք հանձնարարականներ՝ ներառյալ Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրանց դեմ պայքարի ԵԽ կոնվենցիայի վավերացման հանձնարարականը[46], ընտանեկան բռնությունը քրեականացնող և տուժած անձանց պաշտպանությունը ապահովող համակողմանի առանձին օրենքի ընդունման հանձնարարականը[47] և ընտանեկան բռնության և գենդերային բռնության դեմ պայքարի ընդլայնման և ընտանեկան բռնությունից տուժած անձանց պաշտպանությունն ամրապնդելու հանձնարա-րականները[48]:

164. «Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման ու ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության մասին» օրենքի 12-րդ հոդվածը սահմանում է, որ անչափահաս կամ անգործունակ անձի նկատմամբ պաշտպանության միջոցներ չեն կիրառվում: Պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ այս կարգավորումը էականորեն սահմանափակում է բռնության

---

46 Համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի հաշվետվություն, Հայաստան: Հավելված (Հունիսի 5, 2015թ.), U.N. Doc. A/HRC/29/11/Add.1, 120.24, 120.25, 120.26.

47 Համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի հաշվետվություն, Հայաստան: Հավելված (Հունիսի 5, 2015թ.), U.N. Doc. A/HRC/29/11/Add.1, 120.100, 120.105, 120.106, 120.107, 120.108, 120.109, 120.111, 120.112, 120.113.

48 *Համընդհանուր պարբերական դիտարկման աշխատանքային խմբի հաշվետվություն, Հայաստան: Հավելված* (Հունիսի 5, 2015թ.), U.N. Doc. A/HRC/29/11/Add.1, 120.113

ենթարկվող անձին պաշտպանելու օրինական հնարավորությունները: Բացի այդ, կարևոր է ընդգծել, որ «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ հաշմանդամություն ունեցող անձինք մյուսների հետ հավասար հիմունքներով ունեն իրավունակություն կյանքի բոլոր ոլորտներում: ՄԱԿ-ի «Հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին» կոնվենցիայի թիվ 1 (2014) ընդհանուր մեկնաբանության համաձայն՝ իրավական գործունակության մերժումը չպետք է հիմնված լինի այնպիսի անձնական հատկությունների վրա, ինչպիսիք են՝ սեռը, ռասան կամ հաշմանդամություն ունենալը, և դա չպետք է ունենա մարդուն այլ կերպ վերաբերվելու նպատակ կամ ազդեցություն: ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների հարցերով գերագույն հանձնակատարը հաշմանդամության հիմքով անձանց քրեական պատասխանատվությունից ինքնաբերաբար ազատելը համարել է խտրական և անօրինական:[49]

165. Կարևոր խնդիր է բժշկական հաստատություններ դիմած և ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց վերաբերյալ այդ հաստատությունների կողմից այլ մարմիններին, հատկապես իրավապահ մարմիններին, տեղեկություններ փոխանցելու իրավաչափության պայմանների կանոնակարգումը: Այս ոլորտը հատկապես զգայուն է և հավասարակշռված կարգավորման կարիք ունի, քանի որ խոսքը վերաբերում է բժշկական գաղտնիքի հրապարակմանը:

166. Ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեմ պայքարի գործում անկյունաքարային նշանակություն ունեն Ոստիկանության գործառույթները, որոնց պատշաճ իրավական կարգավորումը այս Ռազմավարության առաջնահերթություններից է:

167. Չնայած Օրենքի ընդունումից հետո արձանագրված կարևոր առաջընթացին՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեմ պայքարի բնագավառում

[49] ՄԻՊ 2019թ. տարեկան հաղորդում https://www.ombuds.am/images/files/15b2661f76d10eb07746d7d4d4dec84f.pdf, էջ 603:

միջգերատեսչական արդյունավետ համագործակցությունը պահանջում է լրացուցիչ ջանքեր:[50]

168. Աշխարհաքաղաքական բարդ և ծանր զարգացումների արդյունքում, կարևոր է դառնում բարձրացնել տեղահանված և սահմանամերձ բնակավայրերում ապրող կանանց իրավագիտակցությունը և բռնությունը ճանաչելու և համապատասխան ինստիտուտներին դիմելու նրանց կարողությունները: Կարևոր է նաև հոգեբանական աջակցության տրամադրումը, որը հնարավորություն կտա հաղթահարել պատերազմական տրավմաները և ինտեգրվել նոր միջավայր:

169. Հայաստանում նորածինների սեռերի անհամաչափ հարաբերակցությունը ոչ միայն որպես մարդու իրավունքների, այլ նաև ազգային անվտանգության խնդիր է: Խնդրի բացահայտումից հետո այն ներառվել է նաև մոր և մանկան առողջության պահպանման պետական քաղաքականությունում և գենդերային բռնության դեմ պայքարի ծրագրում:

170. Հայաստանում սեռով պայմանավորված խտրական ընտրության կանխարգելման քաղաքականություններն իրենց մեջ ներառում են օրենսդրական արգելքներ՝ սահմանափակելով սեռի որոշումը և դրանով պայմանավորված ոչ բժշկական պատճառներ ունեցող ընտրությունը, ինչպես նաև իրազեկվածության բարձրացումը, ֆինանսական օժանդակություններ և այլ իրավական բարեփոխումներ՝ ուղղված կանանց իրավունքների ամրապնդմանը և երեխայի սեռի նախապատվության նվազեցմանը:

171. Հարկավոր է նշել, որ «Մարդու վերարտադրողական առողջության և վերարտադրողական իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ հղիության արհեստական ընդհատումը թույլատրվում է 12-ից 22-րդ շաբաթականում՝ միայն բժշկական պատճառներից կամ սոցիալական ցուցումներից ելնելով՝ կնոջ գրավոր համաձայնությամբ: Եթե չկան հիմնավորված պատճառներ, ապա չնախատեսված որևէ

50 ՄԻՊ 2019 տարեկան հաղորդում, էջեր 611-618:

այլ դեպքում՝ ներառյալ սեռով պայմանավորված, 12-ից մինչև 22 շաբաթական հղիության արհեստական ընդհատումն արգելվում է:

172. Օրենքը նաև սահմանում է, որ հղիության արհեստական ընդհատումը կարող է իրականացվել միայն այն հաստատություններում, որոնք ունեն բժշկական գործունեության լիցենզիա:

173. Երեխայի սեռի խտրական ընտրության առաջին նախապայմանը տղա երեխաներին տրվող նախապատվությունն է: Այս առումով կարևոր է դառնում հանրային իրազեկվածության բարձրացումը և դրան միտված աշխատանքների ապահովումը:

174. Հանրային իրազեկումը պետք է միտված լինի ընտանիքում և հասարակությունում կնոջ և աղջկա դերի արժևորմանը, ինչպես նաև սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների ռիսկերի և բացասական հետևանքների մասին տեղեկատվության տարածմանը հանրային արշավների միջոցով՝ ստեղծելով համապատասխան բովանդակություն և ներդնելով հասցեական մոտեցումներ՝ ըստ մարզերի և սոցիալական տարբեր խմբերի: Այս միջոցառումները պետք է հասանելի լինեն ՀՀ ողջ տարածքում:

175. Ընտանեկան և կենցաղային բռնության, կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնության, գենդերային բռնության, խտրականության և անհավասարության հաղթահարման հարցում մեծ է մեդիայի դերը: Այս առումով կարևոր է դառնում զարգացնել նաև մեդիա ներկայացուցիչների գիտելիքները, կարողություններն ու հմտությունները:

176. Նպատակներ՝

1)Ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեմ պայքարի օրենսդրության կատարելագործում և ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերի հզորացում:

2) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելում և բազմամասնագիտական արձագանքման և համագործակցության ամրապնդում և արդյունավետության բարձրացում
3) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և աջակցության միջոցների խթանում և կատարելագործում:
4) Գենդերային բռնության և բոլոր կանանց և աղջիկների նկատմամբ բռնության դեմ պայքար և նրանց իրավագիտակցության և կարողությունների զարգացում:
5) Պտղի սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների կանխարգելման ծրագրերի բարելավում և խտրական նախապատվության հաղթահարում:

177. Ակնկալվող արդյունքներ՝

1) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեմ պայքարի արդյունավետ և արձագանքող օրենսդրությունը հաստատված է, ինստիտուցիոնալ կառուցակարգերը՝ բարելավված:
2) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության կանխարգելման պետական և տարածքային կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, բնակչության հետ անմիջական կապի մեջ գտնվող կառույցների, կազմակերպությունների միջև համագործակցային հարաբերություններն ամրապնդված են, նրանց կարողությունները՝ հզորացած, ընտանեկան բռնության վերաբերյալ իրազեկվածությունը՝ բարձրացած:
3) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց լիարժեք պաշտպանության միջոցները հաստատված են, աջակցության միջոցները՝ բարելավված:
4) Գենդերային բռնության և բոլոր կանանց և աղջիկների, այդ թվում՝ տարբեր խոցելի խմբերի, նկատմամբ բռնության կանխարգելումը, աջակցությունը և պաշտպանությունը բարելավված է:

5) Պտղի սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների կանխարգելման ծրագրերը բարելավված են, իսկ խտրական նախապատվությունը՝ հաղթահարված:

178. Հիմնական ցուցանիշներ՝

1) Ոլորտային ծառայողների գենդերազգայունության աստիճան:
2) Բարելավված օրենսդրական դաշտի առկայություն:
3) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության կառուցակարգերի առկայություն և այդ կառուցակարգերի արդյունավետության ցուցանիշ:
4) Ոլորտային ծառայողների և աշխատակազմի վերապատրաստման ծրագրերում գենդերային խնդիրների և գենդերազգայունություն ապահովող թեմաների և ուսումնական նյութերի թիվ:
5) Իրականացված վերապատրաստումների թիվ՝ գենդերային գիտելիքի և կարողությունների վերաբերյալ:
6) Գենդերային խնդիրների, մասնավորապես՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ և աջակցող մարմիններին դիմելու մասին հանրային իրազեկման մակարդակ:
7) Ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց տոկոս, որոնք օգտվել են աջակցության ծառայություններից:
8) Պտղի սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների մասնաբաժին:

179. **Գերակայություն 6.** Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ գենդերազգայուն և գենդեր-արձագանքող մոտեցումների ձևավորում, ներառական սկզբունքների ապահովում և իրազեկվածության բարձրացում:

180. Կլիմայի փոփոխության հետ կապված հիմնախնդիրները, ինչպես նաև պետության կողմից դրանց արձագանքելու ռազմավարական մոտեցումներն առաջին անգամ են արտացոլվում գենդերային ռազմավարական ծրագրի շրջանակում՝ որպես գերակա ուղղություն:

181. Քանի որ նախկին ռազմավարությունում արտացոլված չեն եղել ռազմավարական նպատակներ, ելակետային տվյալները վերցվել են փոխկապված ոլորտներում ռազմավարական փաստաթղթերի, ինչպես նաև ոլորտում իրականացված հետազոտությունների և ուսումնասիրությունների տվյալներից: Հաշվի են առնվել նաև միջազգային փորձը և արդյունավետ միջամտության ծրագրերը, որոնք իրականացվել են Հայաստանի Հանրապետությունում:

182. Իրավիճակի նկարագիր և գնահատում.

Հայաստանի Հանրապետությունը 2017 թվականին վավերացրել է Փարիզյան համաձայնագիրը, որը կլիմայի փոփոխության վերաբերյալ առաջին համընդհանուր, իրավաբանորեն պարտադիր գլոբալ համաձայնագիրն է: Որպես համաձայնագրի կողմ-երկիր, Հայաստանի Հանրապետությունը պարտավորվել է կլիմայի փոփոխության դեմ պայքարում գործողություններ ձեռնարկելիս խթանել և հաշվի առնել գենդերային հավասարության, կանանց հնարավորությունների ընդլայնման և միջսերնդային արդարության սկզբունքները:[51]

183. Կլիմայի փոփոխության այս հիմնադիր փաստաթղթում, ինչպես նաև միջազգային այլ ոլորտային փաստաթղթերում գենդեր-արձագանքող, մասնակցային՝ հաշվի առնելով բնակչության խոցելի խմբերը, կլիմայի ազդեցության տեսակետից խոցելի համայնքներն ու էկոհամակարգերը, ինչպես նաև գենդերակենտրոն կարողությունների ձևավորումը,կլիմայի փոփոխության մեղմման և

[51] Տե՛ս https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement (Նախաբան): Տե՛ս նաեւ՝ Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 51:

հարմարվողականության քաղաքականությունների մշակման կարևոր պահանջներն են:[52]

184. Կլիմայի փոփոխության գենդերային և սոցիալական ազդեցության հիմնախնդիրներն ու գենդեր-արձագանքող մոտեցումները ներառված են վերջին տարիներին կառավարության կողմից ընդունված մի շարք ոլորտային ռազմավարական ծրագրերում: Այսպես, գյուղատնտեսության, էներգետիկայի, առողջապահության, ջրային ռեսուրսների բնագավառների զարգացման ռազմավարություններում[53] անապահով տնային տնտեսությունները, կանայք և երիտասարդները նշվել են որպես թիրախային խմբեր մասնակցության ապահովման խթանման և աջակցության կառուցակարգեր կիրառելու առումով:

185. Հայաստանի Կլիմայի փոփոխության 4-րդ ազգային զեկույցի համաձայն (2020թ.)՝ 1929 թվականից մինչև 2016 թվականն ընկած ժամանակահատվածում դիտվել է տարեկան ջերմաստիճանի բարձրացում միջինը 1.23°C-ով: Ընդհանուր տաքացման վտանգը և դրա աստիճանական ազդեցությունը Հայաստանի Հանրապետության բնակլիմայական պայմանների վրա կարող են հանգեցնել երաշտի ռիսկերի, ջրհեղեղների և սողանքների վտանգների, ընդհանուր վարելահողերի և հիմնական մշակաբույսերի բերքատվության կրճատման, էկոհամակարգի կազմի փոփոխության, չոր և անջրդի հողերի ընդլայնման, ջրի հասանելիության և սննդի արտադրության նվազման[54]:

186. Գյուղատնտեսության ոլորտը կլիմայի փոփոխության նկատմամբ ամենախոցելիներից մեկն է, ինչն անհրաժեշտ է դիտարկել որպես առանցքային ոլորտ

[52] Տե՛ս https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement (Հոդված 7, կետ 5; Հոդված 11, կետ 2):
[53] «ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտի տնտեսական զարգացումն ապահովող հիմնական ուղղությունների 2020-2030 թվականների ռազմավարություն» (N 1886-Լ որոշում, 19 դեկտեմբեր 2019թ., Նախաբան, կետ 6; Գլուխ 1. կետ 14; Գլուխ 3. կետ 32); «Հայաստանի Հանրապետության էներգետիկայի բնագավառի զարգացման ռազմավարական ծրագիր (մինչեւ 2040 թվականը)» (N 48-Լ որոշում, 14 հունվար 2021թ., Գլուխ 1. Տեսլական; Ամփոփում); «Էներգախնայողության եւ վերականգնվող էներգետիկայի 2022-2030 թվականների ծրագիր» (N 398-Լ որոշում, 24 մարտ 2022թ., Գլուխ 3, բաժին 3.3.1); «Ջրային ռեսուրսների ոլորտում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության 2022-2026 թվականների ծրագիր» (N 1692-Լ որոշում, 3 նոյեմբեր 2022թ., Գլուխ 2 եւ Գլուխ 5); «Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության համակարգի 2023-2026թթ. զարգացման ռազմավարությունը» (N 174-Լ որոշում, 9 փետրվարի 2023թ., Գլուխ 2) եւ այլն:
[54] Տե՛ս https://eu4climate.eu/armenia/:

ինչպես կլիմայի փոփոխությանը հարմարվելու, այնպես էլ ազդեցության մեղմման համար[55]: Փորձագետների գնահատմամբ կանխատեսվում է, մասնավորապես՝ մինչև 2030 թվականը.

- ոռոգվող հողերի արտադրողականության կրճատում մոտ 24%-ով,
- արոտավայրերի ընդհանուր տարածքի և դրանց արտադրողականության կրճատում 4-10%-ով,
- խոտի բերքատվության նվազում 7-10%ով, ինչն էլ իր հերթին կհանգեցնի անասնակերի արտադրության ծավալների նվազմանը,
- գյուղատնտեսական նշանակության հողերի վատթարացում (դեգրադացում), բնական արոտավայրերի վատթարացման ուժգնացում,
- անկայուն եղանակ, զուգորդված ուժգին փոթորիկների, սաստիկ քամիների և հորդառատ անձրևների հետ, ինչը վնաս կհասցնի մշակաբույսերին, բերքատվությանը՝ նվազեցնելով բերքատվությունը 8-14%-ով:[56]

187. Գյուղատնտեսական ոլորտում արտադրողականության նվազումը բացասաբար է անդրադառնում խոցելի խմբերի պարենային ապահովության վրա, բնական վտանգավոր երևույթներով պայմանավորված աղետները և կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացած եղանակային պայմանները ստեղծում են ավելի բարդ աշխատանքային պայմաններ և լրացուցիչ ծանրաբեռնվածություն, այն դեպքում, երբ գյուղատնտեսական աշխատանքների մի զգալի մաս կատարվում է կանանց կողմից՝ առանց արդիականացված միջոցների և տեխնոլոգիաների, կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության համար անհրաժեշտ ռեսուրսների սակավության պայմաններում՝ առավել խոցելի դառնալով դրա բացասական հետևանքներին:

[55] Տե՛ս https://unfccc.int/sites/default/files/armenia_agriculture.pdf:

[56] Հայաստանում կլիմայի փոփոխության նկատմամբ գյուղատնտեսական ոլորտի խոցելիության եւ կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության գնահատում, իրավական եվ ինստիտուցիոնալ դաշտ, 2020:

188. Գյուղատնտեսության ոլորտի 2020-2030 թվականների տնտեսական զարգացման ծրագրում նշվում է գյուղաբնակ կանանց ու երիտասարդների գործարար ակտիվության բարձրացման նպատակային ծրագրերի իրականացման, թվային և այլ նոր տեխնոլոգիաների ներդրման հարցում կանանց աջակցության, գյուղատնտեսական նորամուծությունների համակարգում կանանց և երիտասարդության ներգրավվածությունը խթանող նախաձեռնությունների և լուծումների, այդ թվում՝ նորարարական էլեկտրոնային ուսումնառության հարթակների մշակման և այլ գենդեր-արձագանքող միջոցառումների իրականացման անհրաժեշտությունը:[57]

189. Ըստ Համաշխարհային բանկի 2017 թվականի տվյալների՝ անվտանգ խմելու ջուրը հասանելի է Հայաստանի Հանրապետության բնակչության 86%-ին: Խմելու ջրի որակի, հասանելիության և սանիտարահիգիենիկ պայմանների վատթարացման հարցերն անմիջականորեն ազդում են առավել խոցելի խմբերի կանանց, երեխաների, տարեցների և հաշմանդամություն ունեցող անձանց վրա: Ջրային ռեսուրսների սահմանափակման ռիսկերն ազդում են բնակչության բոլոր շերտերի վրա, բայց, հատկապես, աղքատ և խոցելի տնային տնտեսությունների և կանանց վրա. վերջիններս առավել մեծ պատասխանատվություն են կրում տնային տնտեսությունների առօրեական խնդիրների լուծման հարցերում: Կանայք կազմում են աղքատ բնակչության 56%-ը, իսկ կանանց կողմից կառավարվող տնային տնեսություններում աղքատությունը կազմում է 29.2% համեմատած տղամարդկանց կողմից կառավարվող տնային տնտեսությունների հետ՝24.4%[58]:

190. Հաշվի առնելով ջրային ռեսուրսների սահմանափակման ռիսկերն ու դրանց գենդերային ու սոցիալական բացասական ազդեցությունները՝ «Ջրային ռեսուրսների ոլորտում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության 2022-2026 թվականների

[57] Տե՛ս https://www.e-gov.am/gov-decrees/item/33178/:
[58] Տե՛ս https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/546716/armenia-country-gender-assessment-2019.pdf:

ծրագրում»[59] նախատեսվել են կրթական և գենդերային առաջնահերթ միջոցառումներ անբարենպաստ վիճակում գտնվող բնակավայրերի բնակչության, այդ թվում՝ խոցելի և հեռավոր բնակավայրերի կանանց, տնային տնտեսությունը միայնակ վարող մայրերի, կանանց գլխավորությամբ տնային տնտեսությունների անդամների կարողությունների զարգացման, ինչպես նաև ջրային ոլորտի կառավարման գործընթացներում կանանց ներգրավման ուղղությամբ:

191. Կլիմայի փոփոխության ազդեցությամբ պայմանավորված խնդիրներն առաջ են բերում, ինչպես բնապահպանական նորանոր լուծումների կիրառում, այնպես էլ էներգախնայող միջոցների օգտագործման, այլընտրանքային էներգետիկ լուծումների մշակման և կիրառման հանրայնացման առաջնահերթություն: Ընդհանուր առմամբ Էներգետիկայի բնագավառում կանանց մասնակցությունը բավականին ցածր է ամբողջ աշխարհում: Էներգիայի միջազգային գործակալության տվյալների համաձայն՝ կանայք ունեն միայն 22% մասնակցություն: Հայաստանում Հանրապետությունում աղջիկների համեմատականորեն ցածր ներկայացվածությունը գիտության, տեխնոլոգիայի, ճարտարագիտության, ինժեներության և մաթեմատիկայի բնագավառներում սահմանափակում է հետագայում նրանց մասնակցությունը և ստեղծագործական գործունեությունն էներգիայի և ենթակառուցվածքների հարմարվողականության ապահովման նորարարական աշխատաշուկաներում:

192. Հայաստանն ունի էներգետիկ անվտանգության ցածր մակարդակ. 2021 թվականին հանրապետության կարիքների 81% ապահովվել է ներկրվող էներգակիրների հաշվին:: Ներկրվող էներգակիրներից կախվածությունը բացասաբար է ազդում երկրի տնտեսության եւ ժողովրդավարության զարգացման վրա, խոչընդոտելով օտարերկրյա ներդրումների ներհոսքին ու տեղական բիզնեսի զարգացմանը, ինչպես նաեւ բարձրացնելով էներգիայի արժեքը քաղաքացիների համար: Առկա էներգետիկ

[59] Տե՛ս https://www.e-gov.am/gov-decrees/item/39264/:

մարտահրավերները հաղթահարելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը ՀՀ էներգետիկայի բնագավառի մինչեւ 2040թ. զարգացման ռազմավարական ծրագրի եւ Ծրագիր-ժամանակացույցի շրջանակներում ընդգծել է իր հանձնառությունը էներգամատակարարման դիվերսիֆիկացմանը, վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների զարգացմանը, տարածաշրջանային առեւտրին ինտեգրմանը եւ ավելի բարձր էներգաարդյունավետության միջոցառումների իրականացմանը[60]:

193. Մյուս կողմից, կանայք առավել պատրաստակամ են կիրառելու էներգաարդյունավետ և հարմարվողական լուծումներ տնային տնտեսություններում՝ իրենց ընտանիքի անվտանգության և բարեկեցության բարելավման նպատակով:

194. Կլիմայի փոփոխությունն ազդում է նաև առողջության սոցիալական և բնապահպանական որոշիչ գործոնների վրա՝ մաքուր օդ, անվտանգ խմելու ջուր, բավարար և էկոլոգիապես մաքուր սնունդ, որոնք հանրային առողջության պահպանման կարևոր նախադրյալներից են:

195. Կլիմայի փոփոխության և շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատումը մարդկանց առողջության վրա կարևորվել է առողջապահության համակարգի 2023-2026 թվականների զարգացման ռազմավարության «Ապահով շրջակա միջավայր» բաժնում[61]: Մասնավորապես, առողջության վրա ազդող կլիմայի փոփոխության գործոնների իմացությունը, դրանց մեղմմանն ու հարմարվողականության միջոցառումների մասին կանանց և սոցիալական խոցելի խմբերի տեղեկացվածության և իրազեկվածության բարձրացումը հանրային առողջապահության պաշտպանության կարևոր բաղադրիչներից են:

196. Կլիմայի փոփոխության և շրջակա միջավայրի աղտոտման հետևանքով մարդու առողջության վրա վնասակար ազդեցության մասին տեղեկացված լինելը կանանց և տղամարդկանց առողջության պահպանման կարևոր գործոն է,

[60] Տես ԱՄՆ ՄԶԳ Հայաստանի ներգետիկ անվտանգության ծրագիր. գենդերային եւ երիտասարդության ներգրավվածության վերլուծություն եւ գործողությունների պլան, ապրիլի 11 2023:
[61] Տե'ս https://www.e-gov.am/gov-decrees/item/39848/:

հատկապես վերարտադրողական առողջության և հանրային առողջության պաշտպանության բնագավառներում: Ուստի Ռազմավարությունում հատկապես շեշտադրվել են անվտանգ միջավայրի վերաբերյալ ուսուցման և իրազեկման միջոցառումները:

197. Նպատակներ՝

1) Կլիմայի փոփոխության գենդերային ազդեցության վերաբերյալ ուսումնասիրությունների, տվյալների հավաքագրման շրջանակի ընդլայնում և դրանց հանրայնացման, փոխկապված ոլորտներում ուսումնասիրությունների արդյունքների հասանելիության և կիրառելիության ընդլայնում:
2) Էկոլոգիական խնդիրներում և կլիմայի ազդեցության մեղմմանն ուղղված միջոցառումներում կանանց և տղամարդկանց համաչափ իրազեկվածության և մասնակցության բարձրացում, կլիմայի փոփոխությանն արձագանքող լուծումների վերաբերյալ որոշումների մշակման և կայացման հարցերում ներգրավվածության մակարդակի բարձրացում:
3) Գյուղատնտեսության ոլորտում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ծրագրերում, այդ թվում՝ ապահովագրության ոլորտում, կանանց մասնակցության բարձրացում:
4) Էներգախնայողության և այլընտրանքային էներգիայի ոլորտներում կանանց մասնագիտացման և ստեղծարար աշխատանքի ներգրավվածության մակարդակի բարձրացում:
5) Հանրային առողջության վրա կլիմայի փոփոխության գենդերային առանձնահատկությունների վերաբերյալ հանրության իրազեկվածության բարձրացում:
6) Էկոլոգիական գիտելիքների տիրապետող և դրանց համապատասխան վարքագիծ դրսևորող կանանց տեսակարար կշռի ավելացում:

198. **Ակնկալվող արդյունքներ՝**

1) Կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացող խնդիրների գենդերային ազդեցության տվյալների հավաքագրման գործընթացը համակարգված և բարելավված է, ստացված տվյալները կիրառվում են ոլորտային հանրային քաղաքականություններում, ծրագրերում և միջոցառումներում:
2) Կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության մեղմմանը և հարմարվողականության բարձրացմանն ուղղված աշխատանքներում, էկոլոգիական խնդիրների լուծման գործընթացներում կանանց իրազեկվածությունը, մասնակցությունը և դերակատարությունը բարձր է:
3) Կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության մեղմման և հարմարվողականության բարձրացման հարցերում, էկոլոգիական խնդիրների լուծման գործընթացներում (այդ թվում՝ էկոլոգիական կրթության միջոցով) որոշում կայացնող կանանց տեսակարար կշիռն էականորեն բարձր է:
4) Գյուղատնտեսության արդիականացման ծրագրերում, այդ թվում՝ գյուղատնտեսական ապահովագրություն ունեցող տնտեսություններ վարող կանանց տեսակարար կշիռն ավելացել է:
5) Վերականգնվող էներգիայի ոլորտում կանանց մասնագիտացումը թիրախավորված է և ներուժի օգտագործումն ընդլայնված է:
6) Հանրային առողջության վրա կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության և գենդերային առանձնահատկությունների մասին իրազեկումն ապահովված է և էկոլոգիական գիտելիքների մակարդակն էականորեն բարելավված է:

199. Հիմնական ցուցանիշներ՝

1) Կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացող խնդիրների գենդերային ազդեցության ազգային ցուցանիշների համակարգի առկայություն, այդ թվում՝ տվյալների վարչական ռեգիստրներում կուտակվող գենդեր-տարանջատված ցուցանիշների թիվ:

2) Գյուղատնտեսության ոլորտում կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ծրագրերում, այդ թվում՝ գյուղատնտեսական ապահովագրություն ունեցող կանանց թիվ:
3) Կլիմայի փոփոխության, այդ թվում՝ գենդերային և սոցիալական ազդեցության վերաբերյալ կարողությունների զարգացման և վերապատրաստման ծրագրերի թիվ քաղաքացիական ծառայողների և համայնքային ծառայողների վերապատրաստման համակարգում:
4) Էներգախնայողության և այլընտրանքային էներգիայի ոլորտներում ներգրավված կանանց տեսակարար կշիռ:
5) Հանրային առողջության վրա կլիմայի փոփոխության ազդեցության և գենդերային առանձնահատկությունների մասին էկոլոգիական գիտելիք ունեցող բնակչության տեսակարար կշիռ:

IV. ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ, ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՈՒՄ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

200. Ռազմավարության և դրանից բխող միջոցառումների ծրագրով նախատեսված միջոցառումները/ գործողություններն իրականացվում են համապատասխան պատասխանատու և համակատարող մարմինների փոխլրացված, համաձայնեցված գործունեության միջոցով:

201. Գործընթացի նկատմամբ առավել թափանցիկություն ապահովելու նպատակով Ռազմավարությունը և միջոցառումների ծրագիրը տեղադրվում է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության պաշտոնական կայքէջում:

202. Պատասխանատուն այն մարմինն է, որը նշված ժամկետում ապահովում է տվյալ գործողության ամբողջական կատարումը և վերջնական հաշվետվության ներկայացումը:

203. Համակատարողն այն մարմինն է, որն իր իրավասությունների սահմաններում ողջամիտ ժամկետում աջակցում է պատասխանատու մարմնին գործողության կատարման հարցում:

204. Գործողությունների ծրագրով սահմանված յուրաքանչյուր միջոցառման համար պատասխանատու պետական մարմինը սույն Որոշման 2-րդ կետով նշված ժամկետներում ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն է ներկայացնում հաշվետվություն՝ հաշվետվողականության պահպանման, տվյալների հավաքագրման և հետագա աշխատանքների համակարգման համար:

205. Յուրաքանչյուր տարվա ավարտից հետո՝ մինչև փետրվարի 15-ը, պատասխանատու մարմինները ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն են ներկայացնում գործողությունների իրականացման տարեկան հաշվետվությունները, որոնք ամփոփվում են ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարության կողմից:

206. Ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի ընթացքի մշտադիտարկման գործառույթը համակարգում է ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությունը՝ ոլորտային պատասխանատու ստորաբաժանման միջոցով:

207. Միջոցառումների ծրագրի ժամկետի վերջին տարվա մինչև դեկտեմբերի 30-ը պատասխանատու բոլոր մարմինները ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն են ներկայացնում միջոցառումների իրականացման վերջնական հաշվետվություններ, որոնք մեկամսյա ժամկետում ամփոփվում են նախարարության կողմից, քննարկվում Կանանց հարցերով խորհրդում և հրապարակվում նախարարության պաշտոնական կայքէջում՝ վերջնական հաշվետվության տեսքով: Վերջնական հաշվետվության նախագիծը կարող է ներկայացվել նաև անկախ փորձագիտական գնահատման, որի արդյունքները հրապարակվում են հաշվետվության հետ միասին:

208. Հասարակական և միջազգային կազմակերպությունները, Հայաստանում հավատագրված օտարերկրյա դիվանագիտական ներկայացուցչությունները, ինչպես

նաև այլ անձինք կարող են գործողությունների ծրագրի կատարման վերաբերյալ ներկայացնել դիտարկումներ և զեկույցներ: Դիտարկումների և զեկույցի արդյունքները ներկայացվում են համապատասխան պատասխանատու մարմնին կամ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարությանը: Դիտարկումները և զեկույցները հաշվի են առնվում գործողությունների կատարումը գնահատելիս և կարող են հիմք հանդիսանալ նոր գործողությունների/ միջոցառումների սահմանման և հայեցակարգերի մշակման համար:

209. Ռազմավարության ներդրման ընթացքում առաջնահերթ ուշադրություն կդարձվի շարունակական մշտադիտարկմանը և գնահատմանը, որը կիրականացվի Կանանց հարցերով խորհրդի և/կամ Խորհրդին կից աշխատանքային խմբի գործունեության շրջանակում: Ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի արդյունքների ամփոփման լրացուցիչ հարթակ կարող է հանդիսանալ նաև Գենդերային թեմատիկ խումբը:

210. Ռազմավարության գնահատումը կարող է իրականացվել նաև մոնիթորինգի և գնահատման այլընտրանքային ձևերի՝ պաշտոնական վիճակագրական գենդերային ազգային ցուցանիշների հիման վրա մշակված մոնիթորինգային ցուցանիշների և դրանց վերլուծության, քաղաքացիական հասարակության կողմից իրականացվող հետազոտությունների, զեկույցների միջոցով:

V. ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՌԻՍԿԵՐԸ

211. Գործողությունների ծրագրի իրականացման ընթացքում հնարավոր են որոշակի գործողությունների ժամկետների երկարաձգումներ՝ պայմանավորված երկրում տիրող սոցիալ-տնտեսական, հնարավոր համաճարակային, տարածաշրջանային և աշխարհաքաղաքական բարդ զարգացումներով և այլ խնդիրների հաղթահարման հանգամանքով:

212. Գործողությունների ծրագրի իրականացման ընթացքում հնարավոր են որոշակի խնդիրներ համակարգային նորամուծությունների հետ կապված: Նոր համակարգերի,

կառուցակարգերի ներդնումը հաճախ բախվում է որոշակի տարընթերցման, դիմադրության և թյուրընկալման: Այս առումով հարկավոր են լրացուցիչ աշխատանքներ իրականացնել, այդ թվում՝ իրազեկման և կարողության զորեղացման ծրագրեր՝ ռիսկը նվազագույնի հասցնելու միտումով:

213. Գործողությունների ծրագրի իրականացման արդյունավետության նախապայման է միջգերատեսչական սերտ համագործակցությունը և ռազմավարական հաղորդակցությունը պետական տարբեր կառույցների միջև, ինչպես նաև համագործակցությունը միջազգային կառույցների, մասնավոր և հասարակական սեկտորների միջև: Արդյունավետ համագործակցություն ապահովելու համար անհրաժեշտ է ինստիտուցիոնալ գործուն մեխանիզմի վերահսկողությունը ծրագրի իրականացման ընթացքում:

VI. ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԾՐԱԳՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

214. Միջոցառումների ծրագրի իրականացման ֆինանսական միջոցները սահմանված են և ներկայացված են սույն փաստաթղթի Միջոցառումների ծրագրի համապատասխան բաժնում:

215. Միջոցառումների ծրագրի իրականացման ֆինանսական միջոցները ներառում են Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեն և օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ:

216. Միջոցառումների ծրագրում ընդգրկված և պետական բյուջեի հաշվին նախատեսվող միջոցառումները կարող են ներառվել ՀՀ պետական բյուջեներում և իրականացվել՝ միայն յուրաքանչյուր տարվա բյուջետային գործընթացների շրջանակներում հարկաբյուջետային հնարավորությունների ներքո քննարկվելու, հաստատվելու և դրանց գծով համապատասխան գումարներ նախատեսվելու դեպքում:

217. Աղյուսակ 1. ՀՀ-ում Գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի ֆինանսական ամփոփ գնահատականը՝ ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների և տարիների:

	Պետական բյուջե	**Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ**	**Ընդամենը**
2025 թ.	6,340.0	101,192.5	107,532.5
2026 թ.	20,340.0	98,342.5	118,682.5
2027 թ.	48,760.8	62,905.0	111,665.8
2028 թ.	48,760.8	56,405.0	105,165.8
Ընդամենը	**124,201.6**	**318,845.0**	**443,046.6**

Աղյուսակ 2. ՀՀ-ում Գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների ռազմավարության և միջոցառումների ծրագրի ամփոփ գնահատականը՝ ըստ միջոցառումների և տարիների (հազար դրամ):

hh	միջոցառումներ	ֆինանսավորման աղբյուր	պատաս-խանատու	Ընդամենը ֆինանս. կարիք, հազ. դրամ	2025	2026	2027	2028
Գերակայություն 1. Կառավարման բոլոր ոլորտներում եւ որոշումների ընդունման մակարդակում գենդերային խտրականության հաղթահարում. Կանանց առաջխաղացման ազգային մեխանիզմի կատարելագործում, կանանց եւ տղամարդկանց հավասար ու լիարժեք մասնակցության հնարավորությունների ապահովում եւ ընդլայնում								
1	Կանանց առաջխաղացման ազգային մեխանիզմների վերանայմանն ուղղված հետազոտության իրականացման հիման վրա առաջարկությունների ներկայացում, ոլորտային նորմատիվ իրավական ակտերում փոփոխությունների եւ լրացումների իրականացում (ըստ անհրաժեշտության)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-
2	«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» օրենքի վերանայմանն ուղղված մասնագիտական ուսումնասիրության իրականացում և ըստ անհրաժեշտության օրենսդրության լավարկմանն ուղղված առաջարկների մշակում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	3,750.0	1,875.0	1,875.0	-	-
3	Հիմք ընդունելով մարզային գենդերային խնդիրները՝ մարզպետներին եւ Երեւանի քաղաքապետին կից գենդերային հարցերով հանձնաժողովների տարեկան պլանների կազմում եւ նիստերի կանոնավոր եւ շարունակական գործունեության անցկացում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ՏԿԵՆ	-	-	-	-	-
4	Գործադիր մարմնում որոշումների կայացման մակարդակում կանանց ներգրավվածության ավելացմանն ուղղված ուսումնասիրության անցկացում և համապատասխան օրենքներում և ենթաօրենսդրական ակտերում փոփոխությունների (ըստ անհրաժեշտության) կատարման առաջարկների մշակում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	7,500.0	-	7,500.0	-	-

5	Ռազմավարական փաստաթղթերում գենդերային ազդեցության գնահատման համակարգի(մեյնսթրմինգի) մեթոդաբանության մշակում եւ ներդրում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ՓՎԳ	8,125.0	8,125.0	-	-	-
6	Հանրային ծառայողների համար գենդերային հավասարության և գենդերազգայունության վերաբերյալ վերապատրաստումների մոդուլի մշակում եւ ներդրում	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	3,125.0	3,125.0	-	-	-
7	Հանրային ծառայողների համար գենդերային հավասարության, գենդերազգայունության և կանանց իրավունքների վերաբերյալ համակարգված ուսուցման կազմակերպում՝ կանոնավորված, պարտադիր և շարունակական վերապատրաստման դասընթացների միջոցով:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,000.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0
8	Կին քաղաքական գործիչների, ինչպես նաև օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմիններում, ՏԻՄ-ում որոշումների ընդունման մակարդակում գործող կանանց համար ներառական առաջնորդության, տրանսֆորմատիվ առաջնորդության, հանրային խոսքի զարգացման, քաղաքականությունների մշակման, բանակցային հմտությունների զարգացման, տեղական եւ միջազգային համագործակցային կապերի ստեղծման եւ քաղաքական (քարոզ)արշավների իրականացման վերաբերյալ կարողությունների զարգացում՝ վերապատրաստումների եւ մենթորության միջոցով:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,750.0		2,250.0	2,250.0	2,250.0
9	Լրատվամիջոցների հետ համագործակցությամբ հանրային իրազեկվածության բարձրացում՝ քաղաքական և հասարակական կյանքում տղամարդկանց և կանանց (այդ թվում՝ մարգինալացված և խոցելի խմբերի) լիարժեք և ներառական մասնակցության կարևորության վերաբերյալ:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	14,000.0	3,500.0	3,500.0	3,500.0	3,500.0
10	Քաղաքականության մեջ սեռով պայմանավորված խտրականության եւ ատելության խոսքի դեմ պայքարելու իրազեկման արշավների իրականացում	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,000.0		2,000.0	2,000.0	2,000.0

11	Կնոջ դերն ու նշանակությունը բարձրացնելու նպատակով մեդիա հարթակներում լուսաբանել և ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետության կայացման գործում մասնագիտական զգալի ներդրում ունեցած կանանց:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	5,000.0	1,250.0	1,250.0	1,250.0	1,250.0
12	Քաղաքացիական ծառայողների համար ընդհանրական կոմպետենցիաների մշակում և ներդնում, մասնավորապես ընդգծելով և ներառելով գենդերազգայուն և ներառական բաղադրիչը	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-
Գերակայություն 2. Սոցիալ-տնտեսական բնագավառում՝ աշխատաշուկայում, տնտեսության տարբեր ճյուղերում, աշխատանքային գործունեության մեջ գենդերազգայուն մոտեցումների խրախուսում, աշխատուժի գենդերային խզվածքի նվազում և աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների բարելավում								
1	«Աշխատանքային օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-
2	Խնամառության բարձր ինդեքս ունեցող ընտանիքներում չվճարվող աշխատանքի փոխհատուցման վերաբերյալ հետազոտության իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	7,500.0	-	7,500.0	-	-
3	«Նախադպրոցական հաստատությունների շենքային պայմանների շարունակական բարելավում (կառուցում, հիմնում, վերանորոգում):	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
4	Հայրության արձակուրդի մասին իրազեկման միջոցառումների, հանրային արշավների իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,000.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0
5	Աշխատաշուկայում անմրցունակ 30-ից 40 տարեկան տարիքային խմբի կանանց՝ սոցիալապես անապահով, գյուղաբնակ, հաշմանդամություն ունեցող, ազգային փոքրամասնություններին պատկանող, բռնի տեղահանված, փախստական եւ այլ խոցելի խմբերի ներկայացուցիչներին ոչ ֆորմալ, շարունակական, այդ թվում՝ մեծահասակների կրթության համապետական ծրագրերի մշակում (ներառյալ՝ նորարական ձևաչափերի ներդրում)՝ նշված խմբերից հաջողության պատմությունների հիման վրա, ըստ յուրաքանչյուր թիրախ խմբի կարիքների՝ մասնագիտական վերապատրաստման, մենթորության ծրագրերի գործարկում, զբաղվածության ռազմավարական ծրագրին համահունչ:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	14,400.0	-	4,800.0	4,800.0	4,800.0

6	Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց խրախուսման և աջակցության միջազգային փորձի ուսումնասիրության իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	3,750.0	-	3,750.0	-	-
7	ՓՄՁ սուբյեկտներին աջակցության տարեկան ծրագրերի շրջանակում կանանց ձեռնարկատիրական հնարավորությունների ընդլայնում՝ կենտրոնանալով թվային և ֆինանսական գրագիտության զարգացման և համապատասխան աջակցության տրամադրման վրա:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԷՆ	-	-	-	-	-
8	ՓՄՁ-ների համար տեղեկատվական և առցանց ուսուցման միասնական հարթակի ստեղծում՝ հատուկ ուշադրությամբ կանանց ձեռնարկատիրական գործունեության տեղեկատվական աջակցության հասանելիության և արդյունավետության բարձրացմանը:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԷՆ	4,000.0	2,000.0	2,000.0	-	-
9	Հանրակրթական բոլոր դպրոցներում 8-11-րդ դասարանների աշակերտների շրջանում «Մասնագիտական կողմնորոշում» դասընթացի իրականացում, ինչպես նաև կարիերայի պլանավորման հանրային միջոցառումների կազմակերպում՝ տնտեսության բոլոր ճյուղերում կանանց և տղամարդկանց համաչափ ներառման շեշտադրմամբ»:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,000.0	-	2,000.0	2,000.0	2,000.0
10	Հանրային եւ ոչ պետական հատվածներում արժանապատիվ աշխատանքի վերաբերյալ իրազեկման արշավների կազմակերպում	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	3,875.0	-	3,875.0	-	-
11	Ըստ անհրաժեշտության ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի փոփոխությունների և լրացումների կիրարկումն ապահովող ենթաօրենսդրական ակտի կամ ակտերի մշակում՝ միջազգային չափորոշիչների հիման վրա՝ ուղղված աշխատավայրում ոտնձգությունների և բռնության դեմ պայքարի կանխարգելմանը, բռնության ենթարկված անձանց իրավական պաշտպանության կառուցակարգի գործարկմանը:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-
12	Պետական և/կամ տեղական, ինչպես նաև մասնավոր հաստատություններում ընտանիքահեն միջավայրերի ներդրմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-

13	Ոչ ավանդական, բարձ վարձատրվող աշխատանքների մասին իրազեկման բարձրացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,000.0	-	3,000.0	3,000.0	-
Գերակայություն 3. Կրթության եւ գիտության ոլորտում գենդերային խտրականության հաղթահարում, կանանց եւ տղամարդկանց լիարժեք մասնակցության խթանում, հավասար հնարավորությունների ընդլայնում եւ բարենպաստ միջավայրի ամրապնդում								
1	Հանրակրթական ուսումնամեթոդական նյութերի եւ ծրագրերի, այդ թվում՝ դասագրքերի եւ ուսումնական ձեռնարկների մշակման, գնահատման և երաշխավորման գործընթացներում գենդերազգայուն չափանիշների շարունակական վերանայում (ըստ անհրաժեշտության):	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
2	Հանրակրթության պետական չափորոշչի եւ առարկայական ծրագրերի վերանայման արդյունքում՝ գենդերային հավասարության վերաբերյալ նյութերի շարունակական վերանայում (ըստ անհրաժեշտության):	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
3	Հանրակրթության պետական չափորոշիչի և առարկայական ծրագրերի վերանայման արդյունքում՝ «Առողջ ապրելակերպ» դասընթացի շրջանակում առողջ ապրելակերպի (մարդու և կանանց իրավունքների, գենդերային հավասարության, գենդերային բռնության, վերարտադրողական առողջության և սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների ռիսկերի և բացասական հետևանքների) թեմաների ուսուցում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
4	Նախադպրոցական, հանրակրթական, նախնական, միջին մասնագիտական եւ բարձրագույն ուսումնական (համաձայնությամբ) հաստատությունների վարչական և մանկավարժական աշխատակազմի/ դասավանդողների շրջանում գենդերային հավասարության թեմաների վերաբերյալ համապարփակ վերապատրաստումների շարունակական կազմակերպում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԿԳՄՄՆ	14,400.0	3,600.0	3,600.0	3,600.0	3,600.0
5	Բուհերում գործող ընթացակարգերի բարելավում՝ սովորողների շրջանում գենդերային բռնության, ներառյալ՝ սեռական ոտնձգության դեպքերի կանխարգելման եւ դրանց վերաբերյալ իրազեկման նպատակով:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԲՈՒՀ	-	-	-	-	-

6	Կանանց և տղամարդկանց համար սեռով /ոչ ավանդական/ մասնագիտություններ զբաղմունքներում հավասար ներգրավվածություն ապահովելու նպատակով հատուկ թիրախային միջոցառումների իրականացում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
7	Կրթության եւ գիտության ոլորտում գենդերային հավասարության խնդիրների վերաբերյալ ուսումնասիրությունների / հետազոտությունների իրականացում եւ դրանց հրապարակում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ՀՀ ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-
8	Պարտադիր կրթությունից դուրս մնացած երեխաների բացահայտման եւ հաշվառման համակարգի գործարկում	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
9	Գիտական հետազոտություններում կանանց մասնակցությունն ընդլայնող միջոցառումների իրականացում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՄՆ	-	-	-	-	-
10	Հանրային իրազեկման ծրագրերի իրականացում (ինչպես գենդերային խնդիրների վերաբերյալ, այնպես էլ կրթության եւ գիտության մեջ հայտնի կին գործիչների, ուսուցիչների, մասնագետների եւ հետազոտողների մասին), այդ թվում՝ մեդիայի միջոցով՝ կրթության եւ գիտության ոլորտներում գենդերային հավասարության խթանման նպատակով:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԿԳՄՄՆ	4,500.0	-	1,500.0	1,500.0	1,500.0
11	Նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային գիտելիքների ուսուցանում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԿԳՄՄՆ	3,125.0	3,125.0	-	-	-
12	Հանրակրթական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային կարծրատիպերով պայմանավորված մասնագիտություններում խտրականության հաղթահարմանն ուղղված իրազեկման արշավների կազմակերպում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՍՀՆ	-	-	-	-	-
Գերակայություն 4. Առողջապահության ոլորտում կանանց և տղամարդկանց հավասար հնարավորությունների ապահովում								
1	ՀՀ ողջ տարածքում ներդրվող առողջության համապարփակ ապահովագրական համակարգում գենդերազգայուն չափանիշների կիրառում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	12,000.0	6,000.0	6,000.0	-	-

2	Հղիության արհեստական ընդհատման դեղորայքային եղանակի հասանելիության ապահովում՝ առողջապահական ոչ ստացիոնար հաստատություններում՝ օրենսդրական փոփոխությունների եւ գործառնական ընթացակարգերի ներդրման, իրազեկման միջոցով:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՌՆ	-	-	-	-	-
3	Սեռական բռնության ենթարկված կանանց վարման՝ ներառյալ զոհակենտրոն մոտեցման վերաբերյալ, կլինիկական ուղեցույցի մշակում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	4,375.0	2,187.5	2,187.5	-	-
4	Հետծննդյան շրջանում կանանց առողջապահական կարիքների, այդ թվում՝ հետծննդաբերական դեպրեսիաների ուսումնասիրում, դրանց բացահայտման մեխանիզմների ներդնում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	10,000.0	5,000.0	5,000.0	-	-
5	Առողջապահական հաստատությունների աշխատակիցների համար գենդերազգայունության բարձրացմանն ուղղված պարտադիր եւ շարունակական վերապատրաստումների իրականացում՝ առողջապահական հաստատություններում գենդերային բռնությունը վերացնելու համար, ինչպես նաեւ աշխատակիցների մոտ գենդերազգայուն եւ իրավունքահեն մոտեցումների զարգացման նպատակով:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	12,000.0	3,000.0	3,000.0	3,000.0	3,000.0
6	Վերարտադրողական առողջության ծառայությունների հասանելիության ապահովում բոլոր մարգինալացված, խոցելի եւ զգայուն խմբերի, ներառյալ՝ սոցիալապես անապահով խմբերին պատկանող եւ գյուղաբնակ կանանց, բռնի տեղահանված կանանց եւ փախստականների նման կարգավիճակում գտնվող կանանց համար, հաշմանդամություն ունեցող կանանց, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող կանանց եւ թմրադեղեր օգտագործող կանանց, ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչ, ազատությունից զրկված կանանց խմբեր՝ հակաբեղմնավորիչ միջոցների (պահպանակներ եւ ներարգանդային պարույրներ) անվճար տրամադրման միջոցով:	Պետական բյուջե	ԱՌՆ	42,841.6	-	-	21,420.8	21,420.8
7	Հաշմանդամություն ունեցող կանանց սեռական և վերարտադրողական առողջապահական ծառայությունների եւ համապատասխան տեղեկատվության հասանելիության գնահատում, առաջարկների ներկայացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,250.0	-	6,250.0	-	-

8	Վերարտադրողական առողջության ոլորտում գենդերային հավասարությունը խթանելու նպատակով միջոցառումների իրականացում՝ ներառելով տղամարդկանց՝ ճանաչելով վերջիններիս դերը, պատասխանատվությունը ծննդաբերության և երեխայի խնամքին աջակից և մասնակից դառնալու համատեքստում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	7,925.0	4,325.0	1,200.0	1,200.0	1,200.0
9	«Ընտանիքի անկյունների» գործունեության ընդլայնում և ամրապնդում գործարկում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	31,000.0	-	5,000.0	14,000.0	12,000.0
10	Առողջապահական կանխարգելիչ միջոցառումների՝ սքրինինգային ծառայությունների իրականացում հավասար հիմունքներով ազատությունից զրկված կանանց շրջանում:	Պետական բյուջե	ԱՌՆ	4,000.0	1,000.0	1,000.0	1,000.0	1,000.0
11	Հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկների սեռական եւ վերարտադրողական առողջության ծառայությունների վերաբերյալ ոլորտային մասնագետների (բուժաշխատողների) մասնագիտական վերապատրաստումների իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	4,800.0	-	1,600.0	1,600.0	1,600.0
12	Բուժաշխատողների համար ՄԻԱՎ-ի թեմայով դասընթացների շարունակականության իրականացում ՄԻԱՎ-ով ապրող կանանց նկատմամբ խտրականության նվազման նպատակով:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՌՆ	-	-	-	-	-
13	Բուժաշխատողի մասնագիտական էթիկայի կանոնների խախտման դեպքերը քննող էթիկայի հանձնաժողովի անդամների վերապատրաստումներ:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	3,000.0	-	1,500.0 -	-	1,500.0
Գերակայություն 5. Գենդերային բռնության և խտրականության կանխարգելում ու հաղթահարում, ընտանեկան բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանություն և աջակցություն:								
1	ա. «Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի թիվ 210 կոնվենցիայի վավերացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	5,000.0	5,000.0	-	-	-
2	Իրականացնել «Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի վերաբերյալ հանրային իրազեկման արշավ՝	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	4,500.0	-	1,500.0	1,500.0	1,500.0

	թիրախավորելով կոնվենցիայի վերաբերյալ առկա տարընկալումներն ու ապատեղեկատվությունը:							
3	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերի կենտրոնացված հաշվառման էլեկտրոնային շտեմարանի անխափան գործունեության ապահովում և համապարփակ վիճակագրության վարում:	Պետական բյուջե	ԱՍՀՆ	21,360.0	5,340.0	5,340.0	5,340.0	5,340.0
4	ա. Բռնություն գործադրած և պատիժ կրող անձանց հետ բռնության նվազեցման թիրախային ծրագրի մշակում: բ. Ընտանեկան և կենցաղային բռնություն գործադրած անձանց համար ռեաբիլիտացման ծրագրի մշակում և անցկացում:	Պետական բյուջե	ԱՆ	56,000.0	-	14,000.0	21,000.0	21,000.0
5	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության բարդ դեպքերի օպերատիվ արձագանքման նպատակով աշխատանքային մասնագիտական խմբի ստեղծում և գործունեության ապահովում	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ՀՀ ՆԳՆ	-	-	-	-	-
6	Պետական և տարածքային կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, բնակչության հետ անմիջական կապի մեջ գտնվող կառույցների մասնագետների, մասնավորապես սոցիալական աշխատողների և ոստիկանների կարողությունների զարգացման նպատակով ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերի կանխարգելման, ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց ուղղորդման, պաշտպանության և աջակցության տրամադրման և հարակից այլ թեմաների շրջանակում շարունակական վերապատրաստումների իրականացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,240.0	1,560.0	1,560.0	1,560.0	1,560.0
7	ԱՀԿ ուղեցույցների հիման վրա վերապատրաստման դասընթացների եւ ուսումնական ձեռնարկի մշակում՝ առողջապահական ծառայություններ մատուցողների համար, որը կօգտագործվի վերջիններիս պարտադիր վերապատրաստումների ընթացքում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՌՆ	4,375.0	4,375.0	-	-	-

8	Ուսուցիչների վերապատրաստումների ծրագրում և չափորոշչում գենդերային բաղադրիչի շրջանակում վերապատրաստումների իրականացում՝ այդ թվում նաև ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության կանխարգելման թեմաների ներառմամբ:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԿԳՄՍՆ	-	-	-	-	-
9	Հանրակրթական դպրոցներում աշակերտների շրջանում ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմաներով իրազեկման արշավների իրականացում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ՔԿ	-	-	-	-	-
10	Քննիչների, դատավորների եւ դատախազների համար ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ պարտադիր, համալիր, շարունակական եւ զարգացող վերապատրաստումների իրականացում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ԱՆ	-	-	-	-	-
11	Քրեակատարողական եւ պրոբացիայի ծառայողների կարողությունների զարգացում՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ եւ ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմաների ներառում նրանց վերապատրաստման ծրագրերում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՆ	10,500.0	2,625.0	2,625.0	2,625.0	2,625.0
12	Պտղի սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների ռիսկերի ու բացասական հետեւանքների եւ ընտանեկան և կենցաղային բռնության խնդրի կանխարգելման նպատակով հանրային իրազեկման/ միջոցառումների կազմակերպում, մասնավորապես՝ թիրախավորելով տեղահանված բնակչության եւ սահմանամերձ բնակավայրերում ապրող կանանց եւ աղջիկներին, ինչպես նաև ազգային և էթնիկ փոքրամասնությունների կանանց:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	6,000.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0
13	911 ծառայությունը սպասարկող անձնակազմի վերապատրաստում՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմայի վերաբերյալ:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ՆԳՆ	1,200.0	300.0	300.0	300.0	300.0
14	Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների ցերեկային խնամքի 6 կենտրոններում աշխատող սոցիալական աշխատողների եւ հոգեբանների ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության թեմաների վերաբերյալ վերապատրաստման կազմակերպում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	2,880.0	720.0	720.0	720.0	720.0

15	Մեդիա ներկայացուցիչների շրջանում ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության եւ խտրականության թեմաների վերաբերյալ վերապատրաստումների եւ քննարկումների շարունակական կազմակերպում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱՍՀՆ	9,000.0	2,250.0	2,250.0	2,250.0	2,250.0
Գերակայություն 6. Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ գենդերազգայուն և գենդերարձագանքող մոտեցումների ձևավորում, ներառական սկզբունքների ապահովում և իրազեկվածության բարձրացում								
1	Կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացած գենդերային խնդիրների թեմատիկ ուսումնասիրությունների իրականացում դրա ազդեցությունը առավելապես կրող ոլորտներում, կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդերային ցուցանիշների սահմանում, դրանց հավաքագրման մեթոդաբանության մշակում և տվյալների ամփոփում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ՇՄՆ	12,000.0	12,000.0	-	-	-
2	Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդերային ցուցանիշների սահմանում, դրանց հավաքագրման մեթոդաբանության մշակում և տվյալների ամփոփում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ՇՄՆ	7,500.0	7,500.0	-	-	-
3	Կլիմայի փոփոխության, այդ թվում՝ գենդերային և սոցիալական ազդեցության վերաբերյալ թեմատիկ (այդ թվում՝ ըստ տնտեսության ոլորտների) դասընթացների նյութերի պատրաստում և ներառում հանրային ծառայողների վերապատրաստման ծրագրերում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ՇՄՆ	3,125.0	3,125.0	-	-	-
4	էներգախնայողության եւ այլընտրանքային էներգիայի ոլորտներում մասնագիտական (այդ թվում՝վերապատրաստման) ծրագրերին եւ աշխատանքներում կանանց մասնակցության խրախուսում և ընդգրկում:	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում	ՏԿԵՆ	-	-	-	-	-
5	Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող ոլորտներում, մեղմման և հարմարվողականության ծրագրերում միջգերատեսչական հանձնաժողովներում, մարզային և համայնքային մակարդակներում կանանց մասնակցության խրախուսում, ինչպես նաև կլիմայի փոփոխության գենդերային և սոցիալական առանձնահատկությունների վերաբերյալ սոցիալական գովազդների մշակում և հանրայնացում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ՇՄՆ	6,000.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0
6	Հանրային առողջության վրա կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության և գենդերային առանձնահատկությունների վերաբերյալ հանրային իրազեկման միջոցառումների կազմակերպում:	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ	ԱռՆ	6,000.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0	1,500.0

Ընդամենը ֆինանսավորման կարիք			**443,046.6**	**107,532.5**	**118,682.5**	**111,665.8**	**105,165.8**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Հավելված N 2
ՀՀ կառավարության 2024 թվականի
ապրիլի 23-ի N 482 - Լ որոշման

ԾՐԱԳԻՐ

Հայաստանի Հանրապետությունում գենդերային քաղաքականության իրականացման 2025-2028 թվականների միջոցառումների ծրագիր

NN ը/կ	Միջոցառումներ	Ակնկալվող արդյունք	Ժամկետ	Արդյունքային ցուցանիշներ	Պատասխա-նատու կատարող	Համակատարող	Ֆինանսա-վորման աղբյուր
1	2	3	4	5	6	7	8
	Գերակայություն 1. Կառավարման բոլոր ոլորտներում եւ որոշումների ընդունման մակարդակում գենդերային խտրականության հաղթահարում. Կանանց առաջխաղացման ազգային մեխանիզմի կատարելագործում, կանանց եւ տղամարդկանց հավասար ու լիարժեք մասնակցության հնարավորությունների ապահովում եւ ընդլայնում						
1)	Կանանց առաջխաղացման ազգային մեխանիզմների վերանայմանն ուղղված հետազոտության իրականացման հիման վրա առաջարկությունների ներկայացում, ոլորտային նորմատիվ իրավական ակտերում փոփոխությունների եւ լրացումների իրականացում (ըստ անհրաժեշտության):	Կանանց առաջխաղացման վերաբերյալ փաստահեն տվյալների առկայություն:	2026-2027 թթ.	Իրականացված հետազոտությունների թիվ: Առաջարկների փաթեթի կազմում ու ներկայացում:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ պաշտպանության նախարարություն Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
2)	«Կանանց և տղամարդկանց հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման մասին» օրենքի վերանայմանն ուղղված մասնագիտական ուսումնասիրության իրականացում և ըստ	Օրենսդրական դաշտի լավարկմանն ուղղված փաստահեն առաջարկների փաթեթի առկայություն:	2026 թ.	«Համապատասխան ուսումնասիրության առկայություն և ուսումնասիրության հիմքով առաջակների փաթեթի ներկայացում ՀՀ	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ արդարադատության նախարարություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

	անհրաժեշտության օրենսդրության լավարկմանն ուղղված առաջարկների մշակում:			վարչապետի աշխատակազմի քննարկմանը:			
3)	Հիմք ընդունելով մարզային գենդերային խնդիրները՝ մարզպետներին և Երևանի քաղաքապետին կից գենդերային հարցերով հանձնաժողովների տարեկան պլանների կազմում եւ նիստերի կանոնավոր եւ շարունակական գործունեության անցկացում:	Մարզպետներին եւ Երեւանի քաղաքապետին կից գենդերային հարցերով հանձնաժողովների արդյունավետ գործունեության ապահովում:	2025-2028թթ. պարբերաբար	Տարեկան գենդերազգայուն պլանների առկայություն, հաշվետվությունների ամփոփում և ներկայացում Կանանց հարցերով Խորհրդին (Խորհրդի քարտուղար՝ ՀՀ ԱՍՀՆ)	ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն Մարզպետի աշխատակազմ Երեւանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ փոխվարչապետի գրասենյակ	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
4)	Գործադիր մարմնում որոշումների	Համապատասխան	2026-2027թթ.	Գործադիր մարմնում			Օրենքով

	կայացման մակարդակում կանանց ներգրավվածության ավելացմանն ուղղված ուսումնասիրության անցկացում և համապատասխան օրենքներում և ենթաօրենսդրական ակտերում փոփոխությունների (ըստ անհրաժեշտության) կատարման առաջարկների մշակում:[1]	իրավական ակտերում արժանիքահենության սկզբունքի կիրառման համատեքստում քվոտավորման սահմանման, քվոտավորման արդյունքում գործադիր մարմնում որոշումների կայացման մակարդակում կանանց ներգրավվածության ավելացման, տոկոսային հարաբերակցության փոփոխության առնչությամբ փաստարկված և տվյալահեն ուսումնասիրության և առաջարկների առկայություն:		որոշումների կայացման մակարդակում կանանց ներգրավվածության ավելացմանն ուղղված ուսումնասիրության առկայություն: Համապատասխան օրենքներում և ենթաօրենսդրական ակտերում անհրաժեշտ փոփոխությունների կատարման առաջարկների ներկայացում (ըստ անհրաժեշտության):	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի քաղաքացիական ծառայության գրասենյակ Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ	չարգելված այլ աղբյուրներ
5)	Ռազմավարական փաստաթղթերում գենդերային ազդեցության գնահատման (մեյնսթրմինգի) մեթոդաբանության մշակում եւ ներդրում:	Ռազմավարական փաստաթղթերի գենդերային ազդեցության գնահատում:	2025-2027 թթ.	Ռազմավարական փաստաթղթերում գենդերային ազդեցության գնահատման համակարգի առկայություն:	ՀՀ փոխվարչապետի գրասենյակ	Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
6)	Հանրային ծառայողների համար	Վերապատրաստումնե	2025-2026թթ.	Հանրային ծառայողների		ՀՀ վարչապետի	Օրենքով

[1] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 13.

	գենդերային հավասարության և գենդերազգայնության վերաբերյալ վերապատրաստումների մոդուլի մշակում եւ ներդրում:[2]	րի մոդուլի e-learning ձևաչափի ներդրում:		համար գենդերային հավասարության և գենդերազգայնության վերաբերյալ վերապատրաստումների մոդուլի առկայություն:	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն Պատասխանատու բոլոր գերատեսչություններ	աշխատակազմի քաղաքացիական ծառայության գրասենյակ Մարզպետի աշխատակազմ Երևանի քաղաքապետարան (Համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	չարգելված այլ աղբյուրներ
7)	Հանրային ծառայողների համար գենդերային հավասարության, գենդերազգայնության և կանանց իրավունքների վերաբերյալ համակարգված ուսուցման կազմակերպում՝ կանոնավորված, պարտադիր և շարունակական վերապատրաստման դասընթացների միջոցով:[3]	Հանրային ծառայողների շրջանում գենդերային հավասարության, գենդերազգայնության և կանանց իրավունքների վերաբերյալ գիտելիքի բարձրացում:	2025-2028թթ. պարբերաբար	Վերապատրաստումն անցած մասնակիցների թիվ՝ տարեկան 125 մասնակից: Այդ թվում՝ Պետական ծառայություն զբաղեցնողները առնվազն 40%, Համայնքային ծառայություն	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն Պատասխանատու բոլոր	ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի քաղաքացիական ծառայության գրասենյակ Մարզպետի աշխատակազմ Երևանի քաղաքապետարան	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[2] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 18 բ։

[3] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 18 բ։

				զբաղեցնողներ՝ առնվազն 40%, Հանրային պաշտոն զբաղեցնողներ՝ առնվազն 10%:	գերատեսչություններ	(Համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	
8)	Կին քաղաքական գործիչների, ինչպես նաև օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության մարմիններում, ՏԻՄ-ում որոշումների ընդունման մակարդակում գործող կանանց համար ներառական առաջնորդության, տրանսֆորմատիվ առաջնորդության, հանրային խոսքի զարգացման, քաղաքականությունների մշակման, բանակցային հմտությունների զարգացման, տեղական եւ միջազգային համագործակցային կապերի ստեղծման եւ քաղաքական (քարոզ)արշավների իրականացման վերաբերյալ կարողությունների զարգացում՝ վերապատրաստումների եւ մենթորության միջոցով:[4]	Որոշումների կայացման մակարդակում ընդգրկված կանանց կարողությունների եւ հմտությունների զարգացում:	2026-2028թթ. պարբերաբար	Վերապատրաստումների թիվ՝ տարեկան առնվազն 2 վերապատրաստում Վերապատրաստումներ անցած մասնակիցների թիվ՝ տարեկան առնվազն 20 մասնակից	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ շրջական միջավայրի նախարարություն ՀՀ ֆինանսների նախարարություն ՀՀ պաշտպանության նախարարություն ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն ՀՀ արտաքին գործերի նախարարություն ՀՀ առողջապահության	ՀՀ դատախազություն (համաձայնությամբ) ՀՀ բարձրագույն դատական խորհուրդ (համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[4] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 16 ա, 18 բ, 29, 30 ա, բ, գ:

					նախարարություն ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն		
9)	Լրատվամիջոցների հետ համագործակցությամբ հանրային իրազեկվածության բարձրացում՝ քաղաքական և հասարակական կյանքում տղամարդկանց և կանանց (այդ թվում՝ խոցելի խմբերի) լիարժեք և ներառական մասնակցության կարևորության վերաբերյալ:[5]	Գենդերազգայուն խնդիրների հանրայնացում:	2025-2028թթ. պարբերաբար	Յուրաքանչյուր տարի գենդերազգայուն թեմատիկ խնդիրների վերաբերյալ տեղեկատվական նյութերի թիվ, առնվազն՝ տարեկան 4 հաղորդման պատրաստում:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
10)	Քաղաքականության մեջ սեռով պայմանավորված խտրականության եւ ատելության խոսքի դեմ պայքարելու իրազեկման արշավների իրականացում:[6]	Խնդրո առարկայի վերաբերյալ իրազեկման ապահովում:	2026-2028թթ. պարբերաբար	Իրազեկման արշավների թիվ, առնվազն՝ տարեկան մեկ արշավ:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմ (համաձայնությամբ) ՀՀ վարչապետի աշխատակազմին կից հանրային կապերի եւ տեղեկատվության կենտրոն ՊՈԱԿ	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[5] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 23, 24 բ, 28 ա:

[6] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 28 ա, 30 բ:

11)	«Կնոջ դերն ու նշանակությունը բարձրացնելու նպատակով մեդիա հարթակներում լուսաբանել և ներկայացնել Հայաստանի Հանրապետության կայացման գործում մասնագիտական զգալի ներդրում ունեցած կանանց»:	Կնոջ դրական կերպարի ներկայացում, պայքար կարծրատիպերի դեմ	2025-2028թթ. պարբերաբար	Հաղորդումների պատրաստում՝ տարեկան առնվազն 1 անգամ:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն Կանանց հարցերով խորհուրդ Հեռուստատեսության և ռադիոյի հանձնաժողով (համաձայնությամբ)	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
12)	Քաղաքացիական ծառայողների համար ընդհանրական կոմպետենցիաների մշակում և ներդնում, մասնավորապես ընդգծելով և ներառելով գենդերազգայուն և ներառական բաղադրիչը:	Քաղաքացիական ծառայողների գենդերազգայունու-թյան և ներառական մոտեցման զարգացում	2025-2028թթ.	Քաղծառայության ընդհանրական կոմպետենցիաների շրջանակում գենդերազգայուն և ներառական բաղադրիչների առկայություն:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ Քաղաքացիական ծառայության գրասենյակ ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն	Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

NN ը/կ	Միջոցառումներ	Ակնկալվող արդյունք	Ժամկետ	Արդյունքային ցուցանիշներ	Պատասխա-նատու կատարող	Համակատարող	Ֆինանսա-վորման աղբյուր
1	2	3	4	5	6	7	8
	Գերակայություն 2. Սոցիալ-տնտեսական բնագավառում՝ աշխատաշուկայում, տնտեսության տարբեր ճյուղերում, աշխատանքային գործունեության մեջ գենդերազգայուն մոտեցումների խրախուսում, աշխատուժի գենդերային խզվածքի նվազում և աշխատանքային իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների բարելավում:						
1)	««Աշխատանքային օրենսգրքում լրացում կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի մշակում:	Աշխատավայրում ոտնձգության և բռնության կանխարգելման, ինչպես նաև աշխատավայրում բռնության ենթարկված անձանց իրավական պաշտպանությունն ապահովող ընթացակարգերի սահմանում և ամրապնդում:	2026-2027թթ.	Աշխատանքային օրենսգրքում կատարված են համապատասխան փոփոխությունները:	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
2)	Խնամառության բարձր ինդեքս ունեցող ընտանիքներում չվճարվող աշխատանքի փոխհատուցման վերաբերյալ հետազոտության իրականացում:	Խնամառության բարձր ինդեքս ունեցող ընտանիքներում չվճարվող աշխատանքի փոխհատուցման վերաբերյալ կատարված հետազոտության առկայություն:	2026 թ.	Խնամառության բարձր ինդեքս ունեցող ընտանիքներում չվճարվող աշխատանքի փոխհատուցման վերաբերյալ կատարված հետազոտության հիման վրա՝ առաջարկների մշակում և ներկայացում:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ վիճակագրական կոմիտե (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

3)	Նախադպրոցական հաստատությունների շենքային պայմանների շարունակական բարելավում (կառուցում, հիմնում, վերանորոգում):	Ընդլայնված նախադպրոցական ծառայությունների ցանց՝ ներառյալ երկարօրյա աշխատող և մսուր-մանկապարտեզներ:	2025-2028 թթ.	Նախադպրոցական ծառայություններ չունեցող բնակավայրերի թիվ: Բարելավված նախադպրոցական հաստատությունների թիվ: Նոր ներդրված նախադպրոցական հաստատությունների թիվ (եթե առկա են):	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն Երևանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)	Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
4)	Հայրության արձակուրդի մասին իրազեկման միջոցառումների, հանրային արշավների իրականացում:[7]	Հայրերի իրազեկվածության բարձրացում եւ հայրության արձակուրդի արդյունավետ կիրառում:	2025-2028թթ.	Իրազեկման միջոցառումների, հանրային արշավների թիվ՝ տարեկան առնվազն 1 միջոցառում	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ առողջապահության և աշխատանքի տեսչական մարմին		Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
5)	Աշխատաշուկայում անմրցունակ 30-ից 40 տարեկան տարիքային խմբի կանանց՝ սոցիալապես անապահով, գյուղաբնակ, հաշմանդամություն ունեցող, ազգային փոքրամասնություններին պատկանող, բռնի տեղահանված, փախստական և այլ խոցելի խմբերի ներկայացուցիչներին ոչ ֆորմալ,	Աշխատաշուկայում անմրցունակ 30-ից 40 տարեկան տարիքային խմբի և խոցելի կանանց շարունակական կրթության ծրագրերի	2026-2028թթ.	Աշխատաշուկայում անմրցունակ 30-ից 40 տարեկան տարիքային խմբի և խոցելի կանանց՝ սոցիալապես անապահով, հաշմանդամություն ունեցող, ազգային փոքրամասնություններին	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[7] Տե՛ս նաեւ՝ Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 24 գ, 36 դ, ե:

	շարունակական, այդ թվում՝ մեծահասակների կրթության համապետական ծրագրերի մշակում, (ներառյալ՝ նորարական ձևաչափերի ներդրում)՝ նշված խմբերից հաջողության պատմությունների հիման վրա, ըստ յուրաքանչյուր թիրախ խմբի կարիքների՝ մասնագիտական վերապատրաստման, մենթորության ծրագրերի գործարկում, զբաղվածության ռազմավարական ծրագրին համահունչ:[8]	իրազեկվածության բարձրացում:		պատկանող անձանց և խոցելի խմբերի ներկայացուցիչներին համար մեծահասակների կրթության վերաբերյալ իրազեկման միջոցառումների թիվ՝ ըստ բնակության վայրի և անմրցունակ խմբի տեսակի և տարիքային խմբերի, առնվազն՝ տարեկան երկու միջոցառում: Ոչ ֆորմալ, շարունակական կրթության ծրագրերի թիվ: Միջոցառումներից փաստացի օգտված (ոչ ֆորմալ կրթություն ստացած կամ վերապատրաստված) կանանց թիվը՝ 400 անձ յուրաքանչյուր տարի, յուրաքանչյուր թիրախի խմբից՝ առնվազն 30 անձ:		Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	

[8] Տե՛ս նաև CEDAW/C/SR.1913 և CEDAW/C/SR.1915, կետ 36 գ, 42, 43, 44:

6)	Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց խրախուսման և աջակցության միջազգային փորձի ուսումնասիրության իրականացում:	Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց խրախուսման և աջակցության միջազգային փորձի ուսումնասիրության առկայություն:	2026 թ.	Առաջին անգամ աշխատաշուկա մտնող կանանց աջակցության և խրախուսման միջազգային փորձի ուսումնասիրության հիման վրա առաջարկների մշակում և ներկայացում:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
7)	ՓՄՁ սուբյեկտներին աջակցության տարեկան ծրագրերի շրջանակում կանանց ձեռնարկատիրական հնարավորությունների ընդլայնում՝ կենտրոնանալով թվային և ֆինանսական գրագիտության զարգացման և համապատասխան աջակցության տրամադրման վրա:	Ձեռնարկատիրական գործունեության ֆինանսական և թվային կարողությունների աճ կանանց շրջանում թվային ռեսուրսներին, այդ թվում՝ հանրային և մասնավոր թվային ծառայություններին հասանելիության աճ:	2026 թ.	Ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվող կանանց թիվ: Գործատու և ինքնազբաղ կանանց շրջանում թվային և ֆինանսական ռեսուրսներից օգտվող կանանց թիվ: Կանանց մասնաբաժինը, որոնք ունեն սեփականության իրավունքը հաստատող փաստաթուղթ:	ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
8)	ՓՄՁ-ների համար տեղեկատվական և առցանց ուսուցման միասնական հարթակի ստեղծում՝ հատուկ ուշադրությամբ կանանց ձեռնարկատիրական գործունեության տեղեկատվական աջակցության	Ձեռնարկատիրական գործունեությանն անհրաժեշտ խորհրդատվական ծառայությունների հասանելիության բարձրացում, թվային	2025-2026թթ.	Առցանց խորհրդատվական ռեսուրս հարթակի առկայություն:	ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

	հասանելիության և արդյունավետության բարձրացմանը:	միջավայրում շուկաների ձեռք բերման, ապրանքների արտահանման միջոցների եւ ծառայությունների հասանելիության բարձրացում:				արդյունաբերության նախարարություն	
9)	Հանրակրթական բոլոր դպրոցներում 8-11-րդ դասարանների աշակերտների շրջանում «Մասնագիտական կողմնորոշում» դասընթացի իրականացում, ինչպես նաև կարիերայի պլանավորման հանրային միջոցառումների կազմակերպում՝ տնտեսության բոլոր ճյուղերում կանանց և տղամարդկանց համաչափ ներառման շեշտադրմամբ:	Տնտեսության տարբեր ճյուղերում եւ զբաղմունքի տեսակներում առկա գենդերային խզվածքի մեղմում:	2026-2028թթ.	Մասնագիտական կողմնորոշման խմբակների գործունեության ուղեցույցի առկայություն: Մասնագիտական կողմնորոշման խմբակների գործունեության ուղեցույցի հիման վրա ուսուցիչների վերապատրաստումների իրականացում: ««Մասնագիտական կողմնորոշում» դասընթացի ուղեցույցի առկայություն» ««Մասնագիտական կողմնորոշում» դասընթացի մասնակիցների քանակ»:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

10)	Հանրային եւ ոչ պետական հատվածներում արժանապատիվ աշխատանքի վերաբերյալ իրազեկման արշավների կազմակերպում:	Հանրային եւ ոչ պետական հատվածներում արժանապատիվ աշխատանքի վերաբերյալ իրազեկվածության մակարդակի բարձրացում:	2026 թ.	Իրազեկման միջոցառումների թիվ՝ 1:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ առողջապահության եւ աշխատանքի տեսչական մարմին	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
11)	Ըստ անհրաժեշտության ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի փոփոխությունների և լրացումների կիրարկումն ապահովող ենթաօրենսդրական ակտի կամ ակտերի մշակում՝ միջազգային չափորոշիչների հիման վրա՝ ուղղված աշխատավայրում ոտնձգությունների և բռնության դեմ պայքարի կանխարգելմանը, բռնության ենթարկված անձանց իրավական պաշտպանության կառուցակարգի գործարկմանը:[9]	Աշխատավայրում ոտնձգությունների և բռնության դեմ պայքարի կանխարգելման, բռնության ենթարկված անձանց իրավական պաշտպանության կառուցակարգի գործարկում:	2027-2028 թթ.	Անհրաժեշտ կառուցակարգերի առկայություն: Ենթաօրենսդրական ակտի կամ ակտերի առկայություն:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ առողջապահության եւ աշխատանքի տեսչական մարմին Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
12)	Պետական և/կամ տեղական, ինչպես նաև մասնավոր հաստատություններում ընտանիքահեն միջավայրերի ներդրմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում:	Պետական և/կամ տեղական, ինչպես նաև մասնավոր հաստատություններում	2026-2027թթ.	Ընտանիքահեն միջավայրեր ներդրած հաստատությունների թիվ, մշակված և	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[9] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 36 ա։

		նորարական մոդելների փորձարկում և կիրառում, արդյունքում ընտանիքահեն միջավայրի ստեղծում:		իրականացված քաղաքականությունների կամ ծրագրերի թիվ, հանրային իրազեկվածության մակարդակի բարձրացման համատեքստում իրականացված տեղեկատվական կամ ուսուցողական միջոցառումների թիվ			
13)	Ոչ ավանդական, բարձ վարձատրվող աշխատանքների մասին իրազեկման բարձրացում:	Աշխատաշուկայում անմրցունակ, խոցելի կանանց խմբերի և երիտասարդ աղջիկների շրջանում ոչ ավանդական, բայց բարձ վարձատրվող աշխատանքների վերաբերյալ իրազեկման բարձրացում:	2026-2027թթ.	Իրազեկման միջոցառումների թիվ՝ տարեկան 1 միջոցառում:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

NN ը/կ	Միջոցառումներ	Ակնկալվող արդյունք	Ժամկետ	Արդյունքային ցուցանիշներ	Պատասխա-նատու կատարող	Համակատարող	Ֆինանսա-վորման աղբյուր
1	2	3	4	5	6	7	8
	Գերակայություն 3. Կրթության և գիտության ոլորտում գենդերային խտրականության հաղթահարում, կանանց և տղամարդկանց լիարժեք մասնակցության խթանում ու հավասար հնարավորությունների ընդլայնում						
1)	Հանրակրթական ուսումնամեթոդական նյութերի եւ ծրագրերի, այդ թվում՝ դասագրքերի եւ ուսումնական ձեռնարկների մշակման, գնահատման և երաշխավորման գործընթացներում գենդերազգայուն չափանիշների շարունակական վերանայում (ըստ անհրաժեշտության):[10]	Դասագրքերի եւ ուսումնական ձեռնարկների մշակման, գնահատման եւ երաշխավորման գործընթացներում գենդերային կարծրատիպերի ու խտրականության՝ներառյալ թվային, պատկերային, տեքստային մակարդակներում, բացառում:	2025-2026 թթ.	Մշակման, գնահատման և երաշխավորման գործընթացներում գենդերազգայուն չափանիշների առկայություն:	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
2)	Հանրակրթության պետական չափորոշչի եւ առարկայական ծրագրերի վերանայման արդյունքում՝ գենդերային հավասարության վերաբերյալ նյութերի շարունակական վերանայում (ըստ անհրաժեշտության):[11]	Սովորողների գենդերային հավասարության վերաբերյալ գիտելիքների ձեռքբերում եւ	2025-2028թթ.	Գենդերային հավասարության վերաբերյալ նյութերի առկայություն:	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն		Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

[10] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 դ, 34 դ:

[11] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 դ, 34դ:

		կարծրատիպերի հաղթահարում:					
3)	Հանրակրթության պետական չափորոշիչի և առարկայական ծրագրերի վերանայման արդյունքում՝ «Առողջ ապրելակերպ» դասընթացի շրջանակում առողջ ապրելակերպի (մարդու և կանանց իրավունքների, գենդերային հավասարության, գենդերային բռնության, վերարտադրողական առողջության և սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների ռիսկերի և բացասական հետևանքների) թեմաների ուսուցում:	Տարիքին համապատասխան առողջ ապրելակերպի վերաբերյալ. գիտելիքների ձեռքբերում, այդ թվում՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով սեռական կրթությանը, սեռական պատասխանատու վարքագծին՝ վաղ հղիությունները եւ սեռական ճանապարհով փոխանցվող վարակներ կանխելուն, մարդու եւ կանանց իրավունքներին, գենդերային բռնության բացասական հետեւանքներին:	2025-2028թթ. պարբերական	Նշված թեմաների վերաբերյալ ուսուցանվողների թիվ: Աշակերտների մասնաբաժինը, ովքեր տիրապետում են դասավանդվող թեմաներին:	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
4)	Նախադպրոցական, հանրակրթական, նախնական, միջին մասնագիտական եւ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների (համաձայնությամբ) վարչական և մանկավարժական աշխատակազմի/ դասավանդողների	Կազմակերպված դասընթացների եւ քննարկումների արդյունքում՝ նախադպրոցական, հանրակրթական,	2025-2028 թթ. պարբերաբար	Գենդերային հավասարության թեմաների վերապատրաստում-ների եւ քննարկումների	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

	շրջանում գենդերային հավասարության թեմաների վերաբերյալ համապարփակ վերապատրաստումների շարունակական կազմակերպում:[12]	նախնական, միջին մասնագիտական եւ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վարչական եւ մանկավարժական աշխատակազմի/ դասավանդողների շրջանում գենդերազգայուն եւ գենդեր-արձագանքող մոտեցման ամրապնդում:		թիվ՝ առնվազն 40 հաստատությունում: Գենդերային հավասարության թեմաների վերապատրաստումների եւ քննարկումներին մասնակցած նախադպրոցական, հանրակրթական, նախնական, միջին մասնագիտական եւ բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների վարչական եւ մանկավարժական աշխատակազմի/ դասավանդողների թիվ՝ առնվազն 600:	Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ (համաձայնությամբ)	Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	
5)	Բուհերում գործող ընթացակարգերի բարելավում՝ սովորողների շրջանում գենդերային բռնության, ներառյալ՝ սեռական ոտնձգության դեպքերի կանխարգելման և դրանց վերաբերյալ իրազեկման նպատակով:	Բուհական միջավայրի զգայունացում՝ գենդերային բռնության, ներառյալ՝ սեռական ոտնձգության վերաբերյալ:	2025-2028 թթ.	Բուհերում բարելավված ընթացակարգերի առկայություն:	Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններ (համաձայնությամբ)	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտե	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

[12] Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 34 դ:

6)	Կանանց և տղամարդկանց համար սեռով /ոչ ավանդական/ մասնագիտություններ զբաղմունքներում հավասար ներգրավվածություն ապահովելու նպատակով հատուկ թիրախային միջոցառումների իրականացում:[13]	Կանանց և տղամարդկանց կողմից հավասար հնավարությունների ապահովում ոչ ավանդական մասնագիտություններում (օրինակ՝ տղամարդկանց համար՝ մանկավարժության, կանանց համար՝ ԲՏՃՄ ոլորտներում):	2025-2028 թթ.	ԲՏՃՄ առարկաների դասավանդում մասնագիտություններում սովորող կանանց մասնաբաժին: ԲՏՃՄ առարկաների դասավանդում մասնագիտություններում սովորող և հատուկ կրթաթոշակ ստացողների թիվը: Մանկավարժի մասնագիտությամբ սովորող տղամարդկանց մասնաբաժին: ԲՏՃՄ ոլորտի դասավանդող ուսուցիչների թիվ (այդ թվում հավելավճար ստացողների թիվ):	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն	ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
7)	Կրթության եւ գիտության ոլորտում գենդերային հավասարության խնդիրների վերաբերյալ ուսումնասիրությունների / հետազոտությունների իրականացում եւ	Կրթության եւ գիտության ոլորտում գենդերային հավասարության	2026-2028թթ .	Կրթության եւ գիտության ոլորտում գենդերային հավասարության խնդիրների վերաբերյալ	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ կրթության, գիտություն, մշակույթի	

[13] Տե՛ս նաև CEDAW/C/SR.1913 և CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 գ, 34 ե։

	դրանց հրապարակում:	խնդիրների վերաբերյալ պարբերաբար իրականացվող եւ համապարփակ տվյալների ապահովում եւ հասանելիության բարելավում:		հրապարակված ուսումնասիրությունների / հետազոտությունների թիվ:		և սպորտի նախարարություն Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	
8)	Պարտադիր կրթությունից դուրս մնացած երեխաների բացահայտման և հաշվառման համակարգի գործարկում:[14]	Պարտադիր կրթությունից դուրս մնացած երեխաների բացահայտում և հաշվառում՝ ըստ սեռի և դպրոցից դուրս մնալու պատճառների:[15]	2025-2028թթ.	Պարտադիր ուսուցումից դուրս մնացած, հայտնաբերված և ուսուցման համակարգ վերադարձված երեխաների թիվ:	ՀՀ տարածքային կառավարման եւ ենթակառուցվածքների նախարարություն Մարզպետի աշխատակազմ	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
9)	Գիտական հետազոտություններում կանանց մասնակցությունն ընդլայնող միջոցառումների իրականացում:	Գիտական հետազոտություններում ներգրավված կանանց աճ:	2025-2028 թթ. պարբերական	Գիտական հետազոտություննե-րում մասնակցող կանանց թիվ:	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

[14] Տե՛ս նաև CEDAW/C/SR.1913 և CEDAW/C/SR.1915, կետ 33 ա, 34 բ, 36 բ:

[15] Օրինակ՝ հաշվի առնելով եւ ուսումնասիրելով երեխաների ամուսնությունների դեպքերը, վաղ հղիությունԿնների դեպքերը, ինչպես նաեւ գենդերային կարծրատիպերի առկայությունը եւ խտրականության կիրառումը՝ ներառելով տարբեր խոցելի եւ զգայուն խմբերի ներկացուցիչներին, այդ թվում՝ հաշմանդամություն ունեցող աղջիկներին եւ տղաներին, ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչներին եւ այլն:

						ՀՀ բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտե	
10)	Հանրային իրազեկման ծրագրերի իրականացում (ինչպես գենդերային խնդիրների վերաբերյալ, այնպես էլ կրթության եւ գիտության մեջ հայտնի կին գործիչների, ուսուցիչների, մասնագետների եւ հետազոտողների մասին), այդ թվում՝ մեդիայի միջոցով՝ կրթության եւ գիտության ոլորտներում գենդերային հավասարության խթանման նպատակով:	Գենդերային հարցերի վերաբերյալ հանրային իրազեկման բարձրացում:	2026-2028 թթ.	Հանրային իրազեկման ծրագրերի թիվ՝ տարեկան առնվազն 2 մեդիա ծրագրի իրականացում: Գենդերային հարցերի վերաբերյալ պատկերացում ունեցող բնակչության մասնաբաժին:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն Մարզպետի աշխատակազմ Երեւանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն Հանրային հեռուստատեսություն ՀՀ բարձր տեխնոլոգիաների նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
11)	Նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային գիտելիքների ուսուցանում:	Նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային գիտելիքների ապահովում:	2025-2028 թթ.	Նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային բաղադրիչ պարունակող կրթական միջոցառումների թիվ:	ՀՀ ԿԳՄՄՆ Նախնական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններ (Համաձայնությամբ)	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

				Նախնական (արհեստագործական), միջին մասնագիտական և բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում գենդերային թեմաներով ուսուցանվողների թիվ:			
12)	Հանրակրթական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային կարծրատիպերով պայմանավորված մասնագիտություններում խտրականության հաղթահարմանն ուղղված իրազեկման արշավների կազմակերպում:	Աղջիկ և տղա սովորողների իրազեկվածության բարձրացում:	2026-2028 թթ.	Հանրակրթական, միջին մասնագիտական, բարձրագույն կրթության ուսումնական հաստատություններում գենդերային կարծրատիպերով պայմանավորված մասնագիտություններում խտրականության հաղթահարմանն ուղղված իրազեկման արշավների իրազեկման արշավների թիվ:	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն Մարզպետի (համաձայնությամբ) Երևանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ)	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն ՀՀ բարձր տեխնոլոգիաների նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն Հանրային հեռուստատեսություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

NN ը/կ	Միջոցառումներ	Ակնկալվող արդյունք	Ժամկետ	Արդյունքային ցուցանիշներ	Պատասխա-նատու կատարող	Համակատարող	Ֆինանսա-վորման աղբյուր
1	2	3	4	5	6	7	8
	Գերակայություն 4. Առողջապահության ոլորտում կանանց և տղամարդկանց հավասար հնարավորությունների ապահովում						
1)	Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում ներդրվող առողջության համապարփակ ապահովագրական համակարգում գենդերազգայուն չափանիշների կիրառում	Կանանց եւ տղամարդկանց համար, այդ թվում՝ խոցելի խմբերին պատկանող կանանց առանձնահատկություններից բխող առողջության համապարփակ ծառայությունների ուսումնասիրություն:	2025-2026թթ.	Գենդերազգայուն տեսանկյունից միասնական պահանջներին համապատասխանող չափանիշների առկայություն:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

2)	Հղիության արհեստական ընդհատման դեղորայքային եղանակի հասանելիության ապահովում՝ առողջապահական ոչ ստացիոնար հաստատություններում՝ օրենսդրական փոփոխությունների եւ գործառնական ընթացակարգերի ներդրման, իրազեկման միջոցով:	ա. օրենսդրական ակտերում համապատասխան փոփոխությունների եւ լրացումների կատարում: բ.առողջապահական հիմնարկները իրազեկվել են իրավական կարգավորումների, առկա գործիքակազմի մասին:	2025-2028 թթ. (պարբերաբար)	Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հաստատություններում հղիության արհեստական ընդհատման դեղորայքային եղանակի ծառայության առկայություն:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
3)	Սեռական բռնության ենթարկված կանանց վարման՝ ներառյալ զոհակենտրոն մոտեցման վերաբերյալ, կլինիկական ուղեցույցի մշակում:	Արձագանքի բարելավում, զգայունության բարձրացում:	20252026 թթ.	Ուղեցույցի առկայություն	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

4)	Հետծննդյան շրջանում կանանց հետծննդաբերական դեպրեսիաների բացահայտման մեխանիզմների ներդնում:	Հետծննդյան շրջանում կանանց առողջապահական կարիքների բացահայտում:	2025-2028 թթ. պարբերական	Հետծննդաբերական դեպրեսիաների վաղ հայտնաբերման գործիքակազմի մշակում	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
5)	Առողջապահական հաստատությունների աշխատակիցների համար գենդերազգայունության բարձրացմանն ուղղված շարունակական վերապատրաստումների իրականացում՝ աշխատակիցների մոտ գենդերազգայուն եւ իրավունքահեն մոտեցումների զարգացման նպատակով:	Առողջապահական համակարգի զգայունության բարձրացում:	2025- 2028 թթ. պարբերական	Յուրաքանչյուր տարի իրականացված վերապատրաստում-ների թիվ՝ 2, վերապատրաստում անցած աշխատակիցների թիվ՝ 50:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
6)	Վերարտադրողական առողջության ծառայությունների հասանելիության ապահովում բոլոր խոցելի եւ զգայուն խմբերի, ներառյալ՝ սոցիալապես	ա. պետական բյուջեում համապատասխան	2027-2028 թթ.	Անվճար տրամադրվող հակաբեղմնավորիչների թիվ:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Պետական բյուջե

	անապահով խմբերին պատկանող եւ գյուղաբնակ կանանց, բռնի տեղահանված կանանց եւ փախստականների նման կարգավիճակում գտնվող կանանց համար, հաշմանդամություն ունեցող կանանց, ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ով ապրող կանանց եւ թմրադեղեր օգտագործող կանանց, ազգային փոքրամասնության ներկայացուցիչ, ազատությունից զրկված կանանց, խմբեր՝ հակաբեղմնավորիչ միջոցների (պահպանակներ եւ ներարգանդային պարույրներ) անվճար տրամադրման միջոցով16:	միջոցների նախատեսում		Ծառայությունից օգտվող կանանց թիվ:		Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	
7)	Հաշմանդամություն ունեցող կանանց սեռական և վերարտադրողական առողջապահական ծառայությունների և համապատասխան տեղեկատվության հասանելիության գնահատում, առաջարկների ներկայացում:	Համապատասխան ուսումնասիրություն ների առկայություն	2026 թ.	Ուսումնասիրություններ ի հիման վրա առաջարկների մշակում և ներկայացում ոլորտային գերատեսչությանը:	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ առողջապահության նախարարություն Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
8)	Վերարտադրողական առողջության ոլորտում գենդերային հավասարությունը խթանելու նպատակով միջոցառումների իրականացում՝ ներառելով տղամարդկանց՝ ճանաչելով	Ծննդաբերության եւ երեխայի խնամքի համատեքստում տղամարդկանց պատասխանատվու-	2025-2028 թթ. պարբերական		ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[16] Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 38 ա:

	վերջիններիս դերը, պատասխանատվությունը ծննդաբերության եւ երեխայի խնամքին աջակից և մասնակից դառնալու համատեքստում:	թյունը միջազգային փորձի տեղայնացում բ. տղամարդկանց իրազեկում		Իրազեկված տղամարդկանց թիվ՝ առնվազն 150 տղամարդ:		Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	
9)	«Ընտանիքի անկյունների» գործունեության ընդլայնում և ամրապնդում գործարկում:	ՀՀ մարզերում գործող «Ընտանիքի անկյուններ»-ի պատշաճ գործունեության ապահովում:	2026-2028թթ. պարբերական	Գործող կենտրոնների թիվ: Կենտրոններում կազմակերպվող միջոցառումների թիվ՝ տարեկան առնվազն 20 միջոցառում:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն Մարզպետի աշխատակազմ	ՀՀ առողջապահության նախարարություն Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
10)	Առողջապահական կանխարգելիչ միջոցառումների՝ սքրինինգային ծառայությունների իրականացում հավասար հիմունքներով ազատությունից զրկված կանանց շրջանում:	Փակ հաստատություններում առողջապահական ծառայությունների հասանելիություն:	2025-2028թթ. պարբերական	Բժշկական հետազոտություններում մասնակցող, ծառայություններից օգտվող կանանց թիվ:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն ՀՀ արդարադատության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Պետական բյուջե

11)	Հաշմանդամություն ունեցող կանանց և աղջիկների սեռական եւ վերարտադրողական առողջության ծառայությունների վերաբերյալ ոլորտային մասնագետների (բուժաշխատողների) մասնագիտական վերապատրաստումների իրականացում[17]:	Խտրական վերաբերմունքի բացառում: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար առողջապահական ծառայությունների հասանելի ձևաչափերի սահմանում և գործարկում՝ հաշվի առնելով սեռային առանձնահատկությունները: Հաշմանդամություն ունեցող անձանց համար առողջապահական ծառայություններից, տեղեկատվությունից և հաղորդակցության միջոցներից օգտվելու խոչընդոտների վերացում:	2026-2028 թթ. պարբերական	Վերապատրաստումների թիվ՝ տարեկան առնվազն 2: Վերապատրաստման դասընթացների մասնակիցների թիվ՝ տարեկան առնվազն 50 բուժաշխատող:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
12)	Բուժաշխատողների համար ՄԻԱՎ-ի թեմայով դասընթացների շարունակականության իրականացում	Խնդրո առարկայի վերաբերյալ իրազեկման	2025-2028 թթ. պարբերական	Նշված թեմայով վերապատրաստում-ների թիվ:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

[17] Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 38 բ եւ 43 ա:

	ՄԻԱՎ-ով ապրող կանանց նկատմամբ խտրականության նվազման նպատակով[18]:	ապահովում: Թեմայի վերաբերյալ համապատասխան գիտելիքների ապահովում, զգայունության բարձրացում:		Պարտադիր վերապատրաստում-ների շրջանակում ՄԻԱՎ-ով ապրող կանանց նկատմամբ խտրականության կանխարգելման վերաբերյալ թեմաների թիվ:		Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	
13)	Բուժաշխատողի մասնագիտական էթիկայի կանոնների խախտման դեպքերը քննող էթիկայի հանձնաժողովի անդամների վերապատրաստումներ:	էթիկայի հանձնաժողովի անդամների գենդերազգայունության բարձրացում, աշխատանքային հմտությունների բարելավում:	2026-2028 թթ. պարբերական	Թեմատիկ վերապատրաստում-ների թիվ՝ 3: Վերապատրաստված անդամների թիվ՝ 7-10:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[18] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 38 բ։

NN ը/կ	Միջոցառումներ	Ակնկալվող արդյունք	Ժամկետ	Արդյունքային ցուցանիշներ	Պատասխա-նատու կատարող	Համակատարող	Ֆինանսա-վորման աղբյուր
1	2	3	4	5	6	7	8
	Գերակայություն 5. Գենդերային բռնության և խտրականության կանխարգելում ու հաղթահարում, ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանություն և աջակցություն:						
1)	«Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի թիվ 210 կոնվենցիայի վավերացմանն ուղղված աշխատանքների իրականացում:[19]	Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելմանն ուղղված միջազգային չափորոշիչների ուսումնասիրության իրականացում և ներառում ՀՀ ներպետական օրենսդրության մեջ:	2026-2028թթ.	«Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի թիվ 210 կոնվենցիային ՀՀ օրենսդրությանը համապատասխանության վերաբերյալ ուսումնասիրության առկայություն:	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ արդարադատության նախարարություն ՀՀ արտաքին գործերի նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
2)	«Իրականացնել «Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի վերաբերյալ հանրային իրազեկման արշավ՝ թիրախավորելով կոնվենցիայի վերաբերյալ առկա	Ստամբուլյան կոնվենցիայի վերաբերյալ հանրային իրազեկվածության բարձրացում:	2025-2028 թթ.	Յուրաքանչյուր տարի առնվազն 2 իրազեկման միջոցառում: Կանանց նկատմամբ բռնության եւ ընտանեկան բռնության կանխարգելման եւ դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ արդարադատության նախարարություն	ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[19] Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 26 է:

	տարընկալումներն ու ապատեղեկատվությունը»:			կոնվենցիայի վերաբերյալ առկա տարընկալումների և ապատեղեկատվության քանակը նվազել է:	ՀՀ արտաքին գործերի նախարարություն	Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	
3)	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերի կենտրոնացված հաշվառման էլեկտրոնային շտեմարանի անխափան գործունեության ապահովում և համապարփակ վիճակագրության վարում:	Շահագրգիռ մարմինների կողմից ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերին արձագանքելու արդյունավետության բարձրացում՝ ապահովելով անձնական տվյալների պաշտպանությունը:	2025-2028 թթ. պարբերական	Գործուն միասնական տեղեկատվական համակարգի առկայություն:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն ՀՀ դատախազություն (համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Պետական բյուջե
4)	Ա. Բռնություն գործադրած և պատիժ կրող անձանց հետ բռնության նվազեցման թիրախային ծրագրի մշակում: Բ. Ընտանեկան և կենցաղային բռնություն գործադրած անձանց համար ռեաբիլիտացման ծրագրի մշակում և անցկացում:	Ընտանեկան և կենցաղային բռնություն գործադրած անձանց ռեաբիլիտացման համակարգի կատարելագործում:	2026-2028թթ.	Ա. բռնություն գործադրած եւ պատիժ կրող անձանց հետ բռնության նվազեցման թիրախային գործուն ծրագրի առկայություն՝ պրոբացիայի ծառայությունում եւ քրեակատարողական հիմնարկներում:	ՀՀ արդարադատության նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	ՀՀ պետական բյուջե Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

				Բ. Ընտանեկան և կենցաղային բռնություն գործադրած անձանց ռեաբիլիտացման ծրագրի առկայություն:		ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն	
5)	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության բարդ դեպքերի օպերատիվ արձագանքման նպատակով աշխատանքային մասնագիտական խմբի ստեղծում և գործունեության ապահովում	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերին արդյունավետ արձագանքման համակարգի բարելավում:	2025 -2028թ.	Աշխատանքային խմբի առկայություն և շարունակական գործունեություն Իրականացված հանդիպումների թիվ	ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ դատախազություն (համաձայնությամբ) ՀՀ քննչական կոմիտե (համաձայնությամբ) Երեւանի քաղաքապետարան (համաձայնությամբ) Մարզպետի աշխատակազմ Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
6)	Պետական և տարածքային կառավարման, տեղական ինքնակառավարման մարմինների, բնակչության հետ անմիջական կապի մեջ	ա) Բարելավված մասնագիտական կարողություններ – պետական, տեղական	2025-2028թթ. պարբերական	Կարողությունների զարգացման միջոցառումների թիվ՝ 26:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարության ազգային ինստիտուտ		Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

	գտնվող կառույցների մասնագետների, մասնավորապես սոցիալական աշխատողների և ոստիկանների կարողությունների զարգացման նպատակով ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերի կանխարգելման, ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց ուղղորդման, պաշտպանության և աջակցության տրամադրման և հարակից այլ թեմաների շրջանակում շարունակական վերապատրաստումների իրականացում՝ հաստատված մոդուլների հիման վրա:	ինքնակառավարման մարմինների, սոցիալական աշխատողների և ոստիկանների հմտությունների և գիտելիքների բարձրացում՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության ենթարկված անձանց ուղղորդման, աջակցման, պաշտպանության և վերականգնման գործընթացներում: բ) ավելի արդյունավետ միջոլորտային համագործակցություն –տարբեր կառույցների ներկայացուցիչների միջև գործակցության և տեղեկատվության փոխանակման բարելավում՝ աջակցությունը և պաշտպանությունը համակարգված և ամբողջական դարձնելու նպատակով:		Յուրաքանչյուր գերատեսչության շրջանակում վերապատրաստման ծրագրի եւ աջակցող նյութերի թիվ: Յուրաքանչյուր գերատեսչության շրջանակում վերապատրաստում անցած անձնակազմի մասնաբաժինը՝ 100%:	ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն	ՀՀ առողջապահության նախարարություն ՀՀ արդարադատության նախարարություն ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն ՀՀ քննչական կոմիտե (համաձայնությամբ) ՀՀ դատախազություն (համաձայնությամբ) Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	

		գ)ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերին զոհակենտրոն մոտեցման ապահովում:					
7)	ԱՀԿ ուղեցույցների հիման վրա վերապատրաստման դասընթացների եւ ուսումնական ձեռնարկի մշակում՝ առողջապահական ծառայություններ մատուցողների համար, որը կօգտագործվի վերջիններիս պարտադիր վերապատրաստումների ընթացքում:	Առողջապահական համակարգի զգայունության բարձրացում:	2025-2028թթ. պարբերական	Վերապատրաստման դասընթացների թիվ: Ուսումնական ձեռնարկի առկայություն:	ՀՀ առողջապահության նախարարություն		Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
8)	Ուսուցիչների վերապատրաստումների ծրագրում և չափորոշչում գենդերային բաղադրիչի շրջանակում վերապատրաստումների իրականացում՝ այդ թվում նաև ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության կանխարգելման թեմաների ներառմամբ:	Ուսուցիչների (ներառյալ՝ հանրակրթության շրջանում ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության կանխարգելման թեմաների վերաբերյալ իրազեկում	2025-2028 թթ. պարբերական	Նշված թեմայով վերապատրաստումների թիվ: Նշված թեմայով իրազեկված ուսուցիչների թիվ: Վերապատրաստված ուսուցիչների մասնաբաժին:	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն		Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

9)	Հանրակրթական դպրոցներում աշակերտների շրջանում ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմաներով իրազեկման արշավների իրականացում:	Աշակերտների շրջանում ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմայի վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացում:	2025-2028թթ. պարբերական	«Դասը վարում է քննիչը», «Դասը վարում է ոստիկանը» կրթական ծրագրերի շրջանակներում հանդիպումների թիվ, տարեկան առնվազն՝ 20 հանդիպում:	ՀՀ ՆԳՆ ոստիկանություն ՀՀ քննչական կոմիտե (համաձայնությամբ)	ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի եւ սպորտի նախարարություն	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
10)	Քննիչների, դատավորների եւ դատախազների համար ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ պարտադիր, համալիր, շարունակական եւ զարգացող վերապատրաստումների իրականացում:	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության խնդրի նկատմամբ քննիչների, դատավորների եւ դատախազների զգայունության բարձրացում:	2025-2028թթ. պարբերական	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ վերապատրաստումների թիվ: Վերապատրաստված մասնակիցների թիվ:	ՀՀ արդարադատության նախարարություն	ՀՀ քննչական կոմիտե (համաձայնությամբ) ՀՀ դատախազություն (համաձայնությամբ) ՀՀ արդարադատության ակադեմիա (համաձայնությամբ) Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում
11)	Քրեակատարողական եւ պրոբացիայի ծառայողների կարողությունների զարգացում՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ եւ ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմաների	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության խնդրի նկատմամբ քրեակատարողական	2025-2028 թթ. պարբերական	Վերապատրաստման ծրագրում ընտանեկան և կենցաղային բռնության վերաբերյալ	ՀՀ արդարադատության նախարարություն		Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

	ներառում նրանց վերապատրաստման ծրագրերում:	եւ պրոբացիայի ծառայողների զգայունության բարձրացում:		վերապատրաստում անցած մասնակիցների թիվ:			
12)	Պտղի սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների ռիսկերի ու բացասական հետեւանքների եւ ընտանեկան և կենցաղային բռնության խնդրի կանխարգելման նպատակով հանրային իրազեկման/ միջոցառումների կազմակերպում, մասնավորապես՝ թիրախավորելով տեղահանված բնակչության եւ սահմանամերձ բնակավայրերում ապրող կանանց եւ աղջիկներին, ինչպես նաև ազգային և էթնիկ փոքրամասնությունների կանանց:[20]	Պտղի սեռով պայմանավորված հղիության արհեստական ընդհատումների եւ ընտանեկան և կենցաղային բռնության խնդիրների հանրայնացում:	2026-2028թթ. պարբերական	Իրականացրած ծրագրերի թիվ՝ 4, յուրաքանչյուր տարում մեկ իրազեկման ծրագիր:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ առողջապահության նախարարություն	ՀՀ ներքին գործերի նախարարություն Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
13)	911 ծառայությունը սպասարկող անձնակազմի վերապատրաստում՝ ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմայի վերաբերյալ:	Առաջնային արձագանքման բարելավում:	2025-2028 թթ. պարբերական	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմայի վերաբերյալ վերապատրաստված անձնակազմի թիվ՝ 125: Ընտանեկան և կենցաղային բռնության թեմայի վերաբերյալ վերապատրաստումների	ՀՀ ներքին գործերին նախարարություն:		Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[20] Տե'ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915, կետ 26 գ։

				թիվ՝ 5, տարեկան առնվազն 1:			
14)	Կյանքի դժվարին իրավիճակում հայտնված երեխաների ցերեկային խնամքի ծառայություններում աշխատող սոցիալական աշխատողների եւ հոգեբանների ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության թեմաների վերաբերյալ վերապատրաստման կազմակերպում:	Երեխաների խնամքի կենտրոնների անձնակազմի գենդերազգայունու-թյան բարձրացում:	2026-2028թթ. պարբերական	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության թեմաների վերաբերյալ վերապատրումների թիվ՝ 15, տարեկան 1: Ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության թեմաների վերաբերյալ վերապատրաստված անձնակազմի թիվ՝ տարեկան 30 մասնակից:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
15)	Մեդիա ներկայացուցիչների շրջանում ընտանեկան և կենցաղային բռնության, գենդերային բռնության եւ խտրականության թեմաների վերաբերյալ վերապատրաստումների եւ քննարկումների շարունակական կազմակերպում:[21]	Կազմակերպված վերապատրաստումնե-րի եւ քննարկումների արդյունքում՝ մեդիա ներկայացուցիչների շրջանում գենդերազգայուն եւ գենդեր-արձագանքող մոտեցման ամրապնդում:	2026 - 2028 թթ.	Ընտանեկան և կենցաղային բռնության, կանանց եւ աղջիկների նկատմամբ բռնության, գենդերային բռնության եւ խտրականության թեմաների վերապատրաստում-ների եւ քննարկումների թիվ՝ տարեկան 1:	ՀՀ աշխատանքի եւ սոցիալական հարցերի նախարարություն	Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային կազմակերպություններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

[21] Տե՛ս նաեւ CEDAW/C/SR.1913 եւ CEDAW/C/SR.1915:

				Ընտանեկան և կենցաղային բռնության, կանանց եւ աղջիկների նկատմամբ բռնության, գենդերային բռնության եւ խտրականության թեմաների վերապատրաստում-ների եւ քննարկումների մասնակիցների թիվ՝ տարեկան 30:			

NN ը/կ	Միջոցառումներ	Ակնկալվող արդյունք	Ժամկետ	Արդյունքային ցուցանիշներ	Պատասխա-նատու կատարող	Համակատարող	Ֆինանսա-վորման աղբյուր
1	2	3	4	5	6	7	8
	Գերակայություն 6. Կլիմայի փոփոխության նկատմամբ գենդերազգայուն և գենդերարձագանքող մոտեցումների ձևավորում, ներառական սկզբունքների ապահովում և իրազեկվածության բարձրացում						
1)	Կլիմայի փոփոխության հետևանքով առաջացած գենդերային խնդիրների թեմատիկ ուսումնասիրությունների իրականացում դրա ազդեցությունը առավելապես կրող ոլորտներում,	Կլիմայի փոփոխության ազդեցության վերաբերյալ ելակետային, գենդեր-տարանջատված տվյալների առկայություն եւ	2025 թ.	Թեմատիկ ուսումնասիրությունների թիվ: Գենդեր-տարանջատված տվյալների եւ	ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն	ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման և	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

	կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդերային ցուցանիշների սահմանում, դրանց հավաքագրման մեթոդաբանության մշակում և տվյալների ամփոփում:	կիրառելիություն՝ հասարակության եւ ոլորտային քաղաքականություններ մշակելու համար: Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդերային ցուցանիշների ինտեգրում՝ վարչական տվյալների ռեգիստրներում կամ համապատասխան վիճակագրական հրապարակումներում:		վիճակագրության առկայություն: Տվյալների վարչական ռեգիստրներում կուտակվող գենդեր-տարանջատված ցուցանիշների թիվ: Վիճակագրական հրապարակումներում կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդեր-տարանջատված հրապարակվող վիճակագրական ցուցանիշների թիվ:		ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն Հասարակական կազմակերպություններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ) Տեղեկան ինքնակառավարման մարմիններ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե (համաձայնությամբ)	
2)	Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդերային ցուցանիշների սահմանում, դրանց հավաքագրման մեթոդաբանության մշակում և տվյալների ամփոփում:	Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդերային ցուցանիշների ինտեգրում՝ վարչական տվյալների ռեգիստրներում կամ համապատասխան	2025-2026 թթ.	Տվյալների վարչական ռեգիստրներում կուտակվող գենդեր-տարանջատված ցուցանիշների թիվ:	ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն	Մարզպետի աշխատակազմ Հասարակական կազմակերպություններ	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

		վիճակագրական հրապարակումներում:		Վիճակագրական հրապարակումներում կլիմայի փոփոխությանն առնչվող գենդեր-տարանջատված հրապարակվող վիճակագրական ցուցանիշների թիվ:		Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ) ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե (համաձայն վիճակագրական ծրագրերի)	
3)	Կլիմայի փոփոխության, այդ թվում՝ գենդերային և սոցիալական ազդեցության վերաբերյալ թեմատիկ (այդ թվում՝ ըստ տնտեսության ոլորտների) դասընթացների նյութերի պատրաստում և ներառում հանրային ծառայողների վերապատրաստման ծրագրերում:	Կլիմայի փոփոխության հետեւանքով գենդերային խնդիրներին արձագանքելու հանրային ծառայողների կարողությունների բարելավում:	2025-2028թթ. պարբերաբար	Կարողությունների զարգացման եւ վերապատրաստման ծրագրերի առկայություն: Թեմատիկ նյութերի թիվ: Վերապատրասումների ն եւ դասընթացներին մասնակցած հանրային ծառայողների թիվ:	ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն	ՀՀ Վարչապետի աշխատակազմի քաղաքացիական ծառայության գրասենյակ ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն ՏԻՄ մարմիններ ((համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

						Կրթական վերապատրաստման հաստատություններ (համաձայնությամբ)	
4)	էներգախնայողության եւ այլընտրանքային էներգիայի ոլորտներում մասնագիտական (այդ թվում՝վերապատրաստման) ծրագրերին եւ աշխատանքներում կանանց մասնակցության խրախուսում և ընդգրկում	Էներգախնայողության և այլընտրանքային էներգիայի ոլորտներում գենդերային խզվածքի մեղմում:	2025-2028 թթ.	Էներգախնայողության և այլընտրանքային էներգիայի ոլորտներում կանանց եւ աղջիկների ղեկավարմամբ/առաջնոր-դությամբ, մասնակցությամբ իրականացվող ծրագրերի թիվ: Նշված ոլորտներում մասնագիտական կրթություն ստացող/ստացած աղջիկների/կանանց թիվ/տեսակարար կշիռ: Նշված ոլորտում աշխատանքային և տնտեսական գործունեություն ծավալող կանանց հարաբերակցության տոկոս:	ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն ՀՀ բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարություն	ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն ՀՀ կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարություն Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	Լրացուցիչ ֆին. չի պահանջվում

5)	Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող ոլորտներում, մեղմման և հարմարվողականության ծրագրերում միջգերատեսչական հանձնաժողովներում, մարզային և համայնքային մակարդակներում կանանց մասնակցության խրախուսում, ինչպես նաև կլիմայի փոփոխության գենդերային և սոցիալական առանձնահատկությունների վերաբերյալ սոցիալական գովազդների մշակում և հանրայնացում:	Ոլորտային քաղաքականության մշակման և ծրագրերի իրականացման գործընթացում գենդերազգայունության բարձրացում: Որոշումների ընդունման գործընթացներում գենդերազգայուն և գենդեր-պատասխա-նատու որոշումների ընդունում և քանակի ավելացում:	2025-2028թթ. պարբերաբար	Մշակված և հրապարակված սոցիալական գովազդների թիվ՝ տարեկան առնվազն 1 և իրազեկման միջոցառումների թիվ՝ տարեկան առնվազն 1: Որոշումների կայացման գործընթացին մասնակից կանանց թիվ/տեսակարար կշիռ Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող ոլորտներում գենդերազգայուն և գենդեր-պատասխանատու որոշումների թիվ:	ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն	ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն ՀՀ տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ) ՀՌԱՀ Հասարակական կազմակերպու-թյուններ (համաձայնությամբ)	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ
6)	Հանրային առողջության վրա կլիմայի փոփոխության բացասական ազդեցության և գենդերային առանձնահատկությունների վերաբերյալ հանրային իրազեկման միջոցառումների կազմակերպում:	Հանրության շրջանում հանրային առողջության գենդերային խնդիրների իրազեկվածության մակարդակի բարձրացում:	2025-2028 թթ.	Յուրաքանչյուր տարի իրականացված միջոցառումների թիվ՝ առնվազն 3 մեդիա հաղորդում	ՀՀ առողջապահության նախարարություն	ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարություն ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն	Օրենքով չարգելված այլ աղբյուրներ

						Հասարակական կազմակերպու-թյուններ (համաձայնությամբ) Միջազգային գործընկերներ (համաձայնությամբ)	

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄԻ
ՂԵԿԱՎԱՐ Ա. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ